T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÖMER ÇELİK'İN "HAKK'IN DÂVETİ KUR'AN-I KERİM MEÂLİ VE TEFSİRİ" İSİMLİ ESERİN BİLİMSEL TEFSİR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurhan KARACA

İstanbul
Ocak-2025

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÖMER ÇELİK'İN "HAKK'IN DÂVETİ KUR'AN-I KERİM MEÂLİ VE TEFSİRİ" İSİMLİ ESERİN BİLİMSEL TEFSİR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurhan KARACA

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL

İstanbul
Ocak-2025

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı,

Temel İslam Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL

Üye Dr.Öğr. Üyesi Mustafa TEMİMİ

Üye Doç. Dr. Murat KAYA

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

Pror. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım **"Ömer Çelik'in "Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri" İsimli Eserin Bilimsel Tefsir Yönünden İncelenmesi"** adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Nurhan KARACA

ÖN SÖZ

Kur'an'ın gönderiliş amacı insanlara doğru yolu göstermek ve onlara hayatlarını düzenlemeleri için rehberlik etmektir. Bunun içindir ki Kur'an'ın içerdiği konularda bu amaca göre şekillenmiştir. Kur'an'da Allah, insan, nübüvvet, dünya, ahiret gibi ana konuların yanında bir de geçmiş peygamberlerin kıssaları, insanın ve evrenin yaratılması, evrenin işleyiş ve düzeni, hatta bazı varlıkların özel durumları gibi konulardan bahseden âyetler vardır. Kur'an'da bu âyetler Allah'ın varlığının, birliğinin, kudret ve azametinin birer delili olarak zikredilirken aynı zamanda insana bunlar üzerinde düşünülmesini ve onlara ibret nazarıyla bakılmasını ister. Bu âyetler her dönemde insanların ilgisini çekmiş ve İslam alimleri içinde yaşadıkları dönemin ilmî birikimlerine göre bu âyetleri yorumlamaya çalışmışlardır.

Batı 19. yy.'dan itibaren pozitif düşünceyi geliştirerek varlık dünyasının kanunlarını keşfetmeye çalışmıştır. Bu araştırmalar neticesinde teknolojik hamleyi gerçekleştiren batı, elde ettiği güçle Müslümanlara yönelik baskılarını arttırırken bir taraftan da İslam'a hücum ederek Müslümanların geri kalmışlık sebebinin din olduğu iddiasında bulunmuştur. 19. yy.'da Müslümanlar batı karşısında bu geri kalmışlıktan kurtulmak için çeşitli çareler arasalar da başarılı olamadılar. İşte Müslümanlar batı karşısında düşmüş olduğu bu aşağılanmıştık duygusundan kurtulmak ve İslam'ın bilim karşıtı bir din olmadığını savunmak ve ispat etmek için Kur'an'a bilimsel açıdan yönelmeye başladılar.

Allah Teâlâ Kur'an'da da zikrettiği üzere varlık dünyasını çeşitli yaratış kanunlarına göre var etmiştir. İşte bugün çeşitli dallara ayrılan pozitif bilimler, esasında Allah'ın varlık dünyasına koyduğu bu genel geçer kanunları açıklamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla varlık üzerine araştırma yapan astronomi, biyoloji, tıp, fizik, kimya, jeoloji, coğrafya gibi pozitif ilim dallarının verilerinden istifade edilerek Kur'an'ın bu ilim dallarıyla ilgili âyetlerinin tefsir edilmesi gerekmektedir. Böylece Kur'an'ın anlamsal zenginliği ortaya çıkartılarak, tüm zamanlara hitap eden mûcize bir kitap olduğu da ispat edilmiş olacaktır.

Kur'an âyetlerini bilimsel gerçekleri kullanmak suretiyle yorumlamaya çalışan çağdaş müfessirlerimizden biri de Ömer Çelik'tir. Bizde bu çalışmayı Ömer Çelik'in Kur'an'ı günümüz insanına anlaşılır kılma gayesiyle kaleme aldığı "Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı

Kerim Meâli ve Tefsiri" isimli eserinde bilimsel tefsir anlayışını ortaya koymak amacıyla hazırladık.

Çalışmamız esnasında yardımlarını ve desteğini esirgemeyen, nazik ve mütevazi tavrıyla kendisinden son derece istifade ettiğim, ilmî birikimi ve engin görüşlerinden faydalandığım değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Adem ERGÜL'e, çalışmamızın olgunlaşmasında fikirleriyle yol gösteren, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Ömer ÇELİK' e, yine yardımlarından dolayı Doç. Dr. Murat KAYA hocama ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen hayattaki en büyük şansım kız kardeşim Özlem KARACA' ya en kalbî şükranlarımı sunuyorum.

Nurhan KARACA
İstanbul-2025

ÖZET

ÖMER ÇELİK'İN "HAKK'IN DÂVETİ KUR'AN-I KERİM MEÂLİ VE TEFSİRİ" İSİMLİ ESERİN BİLİMSEL TEFSİR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Nurhan KARACA

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL

Ocak-2025, 116 sayfa

Yüce Allah'ın bütün insanlık için gönderdiği son ilahî mesaj Kur'an-ı Kerim'dir. Lafız ve mâna bakımından mûciz olan bu kitap, farklı üslubu ve içerdiği bilgiler yönünden içinde yaşanılan döneme göre farklı açılardan pek çok kez tefsir edilmiştir. Bu tefsir çeşitlerinden birisi de bilimsel tefsir ekolüdür. Tarihî süreçte bu tefsir çeşidinin ortaya çıkışı ve gelişimi bilimle paralellik göstermektedir. İlk olarak Abbasiler döneminde Arapçaya yapılan ilmî tercüme faaliyetleri sonucu gündeme gelen bilimsel tefsir, Gazzali ile gelişmiş, Razi ile zirveye çıkmıştır. Bilimsel tefsir ekolü İslam âleminde 12. yy.'dan itibaren ilim sahasında görülen duraklama ve içe kapanma sürecine paralel olarak bir zayıflama eğilimine girmiştir. Son yüzyıla kadar durgunluk yaşayan bilimsel tefsir 19 ve 20. yy.'da batıda bilim ve teknolojide meydana gelen gelişmelere paralel olarak yeniden canlanmış ve hızlı bir gelişim göstermiştir.

Kökleri Abbasiler dönemine kadar uzanan bilimsel tefsir artık günümüzde tefsir literatüründe müstakil bir ekol olarak yerini almış bulunuyor. Bizim de çalışmamızın ana eksenini oluşturan bu ekol, Kur'an âyetlerinin yorumlanmasında bilimsel gerçekliklerin kullanılması esasına dayanmaktadır.

Kur'an'da çok çağrışımlı kevnî âyetlerin mahiyeti geçmişte sadece Arapça kelimelerin müsaade ettiği ölçüde lügat ve sözlük anlamları verilerek açıklanıyordu. Günümüzde ise bu âyetlerin mahiyeti bilimsel gelişmeler sayesinde daha iyi anlaşılabilmektedir.

Bu çalışmada günümüzde Kur'an-ı Kerim ile modern bilimler arasındaki münasebeti ortaya koymak adına Ömer Çelik'in "Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri" isimli eseri inceleme konusu yapılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde bilimsel tefsirin

tarifi, doğuşu ve müstakil bir ekol haline gelinceye kadar geçen dönem tarihi gelişim seyri içinde ayrıntıya girmeksizin ana hatlarıyla incelenmiştir. Bu tefsir hareketinin mahiyetinin daha iyi anlaşılabilmesi için lehine ve aleyhine olan görüşlere de değinilmiştir. Bu tefsiri yaparken dikkat edilmesi gereken hususların yanında Kur'an'da kevnî âyetlerin ne kadar yekün teşkil ettiği konusuna da yer verilmiştir. İkinci bölümde müfessirin ilmî hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgi verildikten sonra tefsirinin kaynakları ve metodu incelenmiştir. Asıl konumuz olan Çelik'in tefsirinde âyetlere bilimsel yaklaşımını incelediğimiz üçüncü bölümde ise Çelik'in tefsirinde bilimle ilişkilendirilen âyetler astronomi, biyoloji, anatomi, botanik, fizik, jeoloji, zooloji, coğrafya ve daktiloskopi gibi konu başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Müfessirin zikredilen konular hakkında âyetlere getirdiği bilimsel yorumlara yer verilirken yeri geldikçe kısa bazı değerlendirmeler de yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Ömer Çelik, Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim ve Meâli ve Tefsiri, Bilimsel Tefsir.

ABSTRACT

A STUDY OF OMER ÇELIK'S "HAKK'IN DAVETİ KUR'AN-I KERİM MEALİ VE TEFSİRİ" TERMS OF SCIENTIFIC TAFSIR

Nurhan KARACA

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Adem ERGÜL

January-2025, 116 Pages

The Holy Qur'an, which is the final divine message sent by Almighty Allah for all of humanity, is miraculous both in its wording and meaning. This sacred book has been interpreted numerous times throughout history, using various approaches and perspectives depending on the time period and circumstances. One of these approaches is the *scientific exegesis* school of thought. The emergence and development of this method closely align with the progress of science. The concept of scientific exegesis first came into prominence during the Abbasid period as a result of scholarly translation efforts into Arabic, further advancing with Al-Ghazali and reaching its peak with Fakhr al-Din al-Razi. However, from the 12th century onwards, this school of thought began to decline, paralleling the stagnation and inward-looking nature of the Islamic world in the field of science. After a period of stagnation that lasted until the last century, scientific exegesis revived and flourished in the 19th and 20th centuries, in line with the significant scientific and technological advancements occurring in the West.

Rooted in the Abbasid period, scientific exegesis has now established itself as a distinct school within the literature of Qur'anic interpretation. The main principle of this school, which forms the basis of this study, is the use of scientific realities in the interpretation of Qur'anic verses. In the past, verses of the Qur'an that evoke cosmological or natural phenomena (*kevnî* verses) were only explained based on the linguistic meanings permitted by Arabic. However, today, thanks to scientific advancements, the nature of these verses can be better understood.

In this study, Ömer Çelik's work *"Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri"* ("The Call of Truth: The Meaning and Exegesis of the Qur'an") is examined to explore

the relationship between the Qur'an and modern sciences. The introductory section of the study defines scientific exegesis, outlines its origins, and briefly explores its historical development up to its establishment as a distinct school of thought. The study also addresses the views both supporting and opposing this approach to better comprehend the nature of this exegetical movement. In addition to discussing key points that need to be considered while engaging in this type of exegesis, the proportion of *kevnî* verses in the Qur'an is also touched upon.

The second chapter provides brief information about the scholarly life and works of the exegete, followed by an analysis of the sources and methodology used in his exegesis. The third chapter, which forms the core of the study, examines Ömer Çelik's scientific approach to interpreting Qur'anic verses. In this section, the verses related to astronomy, biology, anatomy, botany, physics, geology, zoology, geography, and dactyloscopy are elaborated upon. In addition to presenting the scientific interpretations provided by the exegete on these topics, brief evaluations are made where necessary.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Ömer Çelik, Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri, Scientific Tafsir.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI....İ
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.... ii
ÖN SÖZ iii
ÖZET v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER.... ix
KISALTMALAR xiii
BİRİNCİ BÖLÜM 1
GİRİŞ.... 1
1.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı.... 1
1.2.Araştırmanın Sınırları ve Yöntemi 2
1.3.Literatür Değerlendirmesi.... 3
1.4.Bilimsel Tefsirin Tanımı 4
1.5.Bilimsel Tefsirin Doğuşu.... 7
1.6. Bilimsel Tefsirin Tarihi Gelişim Seyri.... 9
1.7. Kabul ve Red Açısından Bilimsel Tefsir.... 13
1.7.1.Bilimsel Tefsiri Destekleyenler 14
1.7.1.1.Bilimsel Tefsiri Destekleyenlerin Delilleri 14
1.7.2. Bilimsel Tefsire Karşı Olanlar.... 18
1.7.2.1. Bilimsel Tefsire Karşı Olanların Delilleri.... 18
1.8.Bilimsel Tefsir Yapılırken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 22
1.9.Bilmsel Tefsire Konu Olan Ayetlerin Sayısı ve Sınıflandırmaları.... 24
İKİNCİ BÖLÜM.... 27
ÖMER ÇELİK'İN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.... 27
2.1. Ömer Çelik'in Hayatı 27
2.2. Eğitim Hayatı.... 27
2.3.İlmî Kişiliği ve Faaliyetleri.... 28
2.4. Eserleri.... 28
2.4.1. Tek Kaynak İki Irmak: Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar 28
2.4.2. Üsve-i Hasene.... 28
2.4.3. Kur'an'ın Muhatapları.... 29
2.4.4. En Güzel Öğretmen Hz. Muhammed 29
2.4.5.Türkiye Kur'an Makaleleri Bibliyoğrafyası.... 29
2.4.6. Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'an'da İnsan 29

2.4.7. Tefsir Usûlü ve Tarihi 30
2.4.8. Kur'an Sûreleri Ana Konuları ve Zihin Haritaları 30
2.4.9. Kur'an ve Sünnet-i Seniyye Ekseninde İlim ve Gerçek Alimler 30
2.4.10. Kur'an-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meâli 30
2.4.11. Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri 31
2.5. Kitap Bölümleri 31
2.6. Makaleleri 31
2.7. Tefsiri ve Metodu 32
2.8. Tefsirin Kaynakları 35
2.9. Çelik'in Kur'an Tasavvuru ve Âyetlere Bilimsel Yaklaşımı 37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 41
ÖMER ÇELİK'İN TEFSİRİNDE ÂYETLERE BİLİMSEL YAKLAŞIMINDAN ÖRNEKLER 41
3.1.Astronomi ile İlişkilendirilen Âyetler 41
3.1.1.Göklerin ve Yerin Yaratılışı 41
3.1.2. Yedi Kat Gökler 44
3.1.3. Yerin Yuvarlaklığı 48
3.1.4. Güneş Ay ve Bu İkisinin Hareketi 49
3.1.5. Yıldızlar-Burçlar 54
3.2. Biyoloji-Anatomi-Botanik ile İlişkilendirilen Âyetler 56
3.2.1. Biyoloji 56
3.2.2. Anatomi 58
3.2.2.1. Hz. Âdem'in Yaratılış Safhaları: (Anorganik) Topraktan Eşref-i Mahlûk İnsana 59
3.2.2.2. İnsan (Âdem) Neslinin Nutfeden Yaratılışı: Eşeysel Üreme 65
3.2.3. Botanik 80
3.2.3.1.Bitkilerin Çift Çift Yaratılması 80
3.2.3.2.Bitkilerde Aşılama 83
3.3.Fizik ile İlişkilendirilen Âyetler 84
3.3.1.Hava Basıncı 84
3.3.2.İki Denizin Birbirine Karışmaması/ İki Deniz Arasındaki Engel 85
3.3.3. Eşyanın Nakli 88
3.4. Jeoloji İle İlişkilendirilen Âyetler 90
3.4.1. Kömür ve Petrolün Oluşumu 90
3.4.2. Dağların Yeryüzünde Denge oluşu 92
3.5.Zooloji ile İlişkilendirilen Ayetler 95
3.5.1. Bal arısı 96

3.5.2.Hayvanlarla konuşma 97
3.6.Coğrafya 100
3.6.1.Yeraltı Kaynak Suları 100
3.6.2.Dünyanın En Alçak Noktası 102
3.6.2.Rüzgârlar 102
3.7.Daktiloskopi 104
3.8.Dermatoloji 105
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 107
KAYNAKÇA 111
ÖZGEÇMİŞ 116

KISALTMALAR

b. : İbn, Bin

c.c. : Celle Celaluhu

Çev. : Çeviren

Dr. : Doktor

Hz. : Hazreti

MÜ. : Marmara Üniversitesi

ö. : Ölüm Tarihi

Prof : Profesör

sav. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : Ve Benzerleri

vd. : Ve Diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı

Yüce Allah(c.c.)'ın bütün insanlık için gönderdiği son ilahi mesaj Kur'an-ı Kerim'in temel amacı insanlara doğru yolunu göstermek ve onları dünya ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır. Bundan dolayı nüzulünden itibaren Hz. Peygamber'le başlayan Kur'an'ı anlama ve yorumlamaya yönelik çalışmalar günümüze kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Hz. Peygamberden sonra Müslümanların Kuran'ı anlamak için ortaya koydukları çaba, tarihi süreçte yaşanılan döneme göre çeşitli yönlerden genişlik kazanmıştır. Çünkü Kuran'ı anlamaya çalışan her müfessir kendi yaşadığı dönemdeki ilim ve kültürlerin etkisinde kalmıştır.

Müslümanlar tarih boyunca Kuran'ı anlamak için ilk önce rivayet tefsirini geliştirmişlerdir. Geçmişin nakledilmesi esasına dayanan bu metot zaman içinde müslümanların karşılaştıkları yeni durumlara çözüm üretmede yetersiz kalınca müslümanlar dirayet metodunu geliştirmişlerdir. Bu metotta müfessir, sadece rivayetleri nakletmekle yetinmeyip, kendi görüşünüde belirtir. Dirayet yöntemi süreç içinde hızlı bir gelişim gösterek içtimî, edebî, lugavî ve bilimsel gibi pekçok alt dala ayrılmıştır. Bu metotların kendi içinde güçlü yönleri olduğu gibi zayıf yönleri de söz konusu olabilmektedir. İçinde bulunduğumuz modern dönemde etkisini hissettiren tefsir çeşitlerinden birisi de bilimsel tefsirdir. Bu tefsirin mazisi çok eskilere dayansa da ancak son iki asırda batıda pozitif düşüncenin gelişmesiyle yaygınlık kazanmış ve günümüzde müstakil bir tefsir ekolü haline gelmiştir. Bu metot Kuran'ın modern bilimler ışığında, pozitif bilimin verileri çerçevesinde yapılan yorumudur. Artık günümüz müfessirlerinin birçoğu, tefsirlerinde bazı âyetleri bilimsel verileri baz alarak açıklamaktadırlar. Çünkü bu veriler bazı âyetlerin işaret ettiği mânaların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Kur'an âyetlerini pozitif ilim verilerinden istifade ederek yorumlamaya çalışan ve bu yorumlarıyla âyetlerin işaret ettiği mânaları ortaya çıkarmayı hedefleyen çağdaş müfessirlerimizden biri de Ömer Çelik'tir. Çelik bu konuya yoğun ilgi göstermiş ve yaptığı çalışmalarla günümüzde tefsir alanında önemli isimlerden biri olmuştur.

Pozitif bilimlerin insan, eşya ve kâinat ilişkisine dair ortaya koyduğu bilimsel gerçekliklerin şaşılacak derecede Kur'an ayetleriyle paralellik göstermesi

tarafımızdan ilgimizi çekmiş ve konuya dair bir araştırma içine girilmek istenmiştir. Yaptığımız ön hazırlık aşamasında daha önce Ömer Çelik'in "Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri" isimli eserinde bu konunun müstakil bir şekilde ele alınmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada söz konusu tefsirde Çelik'in bilimle ilişkilendirdiği âyetler ve bu âyetlerin modern bilimlerle irtibatlandırması sonucu yapılan bilimsel yorumlar ortaya konularak, tefsir hakkında etraflı bir bilgi verildikten sonra Çelik'in bilimsel tefsir yaklaşımına açıklık getirilecektir.

1.2.Araştırmanın Sınırları ve Yöntemi

Araştırmamız bilimsel tefsir konusu bağlamında Ömer Çelik'e ait "Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri" isimli eser çalışmasıdır. Bu çalışma, Kur'an âyetlerini bilimsel gerçekleri baz alarak yorumlamaya çalışan ve bu yorumlarıyla âyetlerin işaret ettiği derin mânaları günümüz insanına anlaşılır kılmayı hedefleyen çağdaş müfessirlerimizden Ömer Çelik'in, Kur'an'ı anlama noktasında bilimsel tefsire yaklaşımını ve dirayet tefsir geleneğindeki yerini göstermeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmamız tahlil, tespit ve analiz çalışmasından ibarettir.

Tez çalışmamızda araştırmanın hedefine hizmet edeceği düşünülen kavram taraması, literatür taraması, eser içerisindeki âyetlerin tespit ve tahlili ve metin analizi olmak üzere beş aşamalı bir yol izlenmiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde bilimsel tefsirin tanımı, ortaya çıkışı ve tarihî gelişim sürecinden bahsedilirken bu alanda yazılmış literatür titizlikle taranmıştır. İkinci bölümde Çelik'in hayatı ve ilmî kişiliği hakkında bilgi verildikten sonra tefsirinin kaynakları ve metodu incelenmiştir.

Çelik'in tefsirinde âyetlere bilimsel yaklaşımını incelediğimiz üçüncü bölümde ise Çelik'in eseri baştan sona taranarak konuyla ilgili âyetlerin tespiti yapılmıştır. Bu âyetler, bilimsel bilgiyle nitelik ve nicelik açısından incelenirken; lugavî, astronomi, biyoloji, anatomi, botanik, jeoloji, zooloji, fizik, coğrafya gibi pozitif ilimlerle ilişkilendirilmesinde tahlil ve metin analizi uygulanmıştır. Metni; yapı, dil, üslup ve anlatım biçimleri gibi çeşitli açılardan incelerken metin analiz yönteminden istifade edilmiştir. Metnin derinliklerine inmede, müellifin mesajını ve kullandığı teknikleri değerlendirmede ise metin tahlili yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma Kur'an merkezli ve tefsir ilmine has ilkeler doğrultusunda çalışılmış olup, konunun daha iyi anlaşılması için sade bir dil kullanılmaya özen gösterilmiştir.

1.3.Literatür Değerlendirmesi

Bilimsel tefsir hareketinin ilk örneklerine erken dönem tefsir kaynaklarında rastlanmakla beraber, XIX. ve XX. yy.'da batıda pozitif düşüncenin ilerlemesiyle bilimsel tefsir yeniden canlanmış ve bu alanda İslam âleminde küçümsenmeyecek bir literatür meydana gelmiştir. Bilimsel tefsir konusu ile alakalı Türkiye'de de mevcut ve hali hazırda devam eden pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaları müfessirlerin yaptığı tefsirler ve konuya ilgi duyan ilim adamlarının yaptığı müstakil çalışmalar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu çalışmalar içinde bilimsel tefsire taraf olanlar olduğu gibi ona muhalif olanlarda mevcuttur.

Araştırmamızda objektiflik ilkesi gereği, olanı olduğu gibi ortaya koyma gayretimiz bizi bilimsel tefsirin tarifi, doğuşu, tarihi gelişim seyri, müstakil bir ekol oluşu ve bilimsel tefsir yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar gibi konuların araştırılmasında bilimsel tefsire taraf olan eserlerin incelenmesinin yanında bilimsel tefsire muhalif eserleri de incelemeye sevk etti. Bu doğrultuda ülkemizde bilimsel tefsire taraf olup onu temellendirmeye çalışan başta Celal Kırca olmak üzere Veysel Güllüce, Ömer Çelik gibi ilim adamlarımızın eserlerine ek olarak tefsir usûlu kitapları ve bu konuda yayınlanmış onlarca makale incelendi. Buna mukabil günümüzde bu konuya dair esaslı eleştiriler getiren Süleyman Gezer ve Ercan Şen gibi ilim adamlarının kitaplarının yanında, bu minval üzere kaleme alınmış makaleler de araştırmamızda faydalandığımız çalışmalar arasındadır.

Ömer Çelik'in hayatı, eserleri, tefsirinin kaynakları ve metodu, Çelik'in Kur'an tasavvuru ve âyetlere bilimsel yaklaşımı hakkında bilgi verdiğimiz ikinci bölümde müellifimizin yazmış olduğu "*Hakkın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâl ve Tefsiri*" eserinin yanında resmi internet sitesi ve Ömer Çelik'le yaptığımız söyleşiden faydalanılmıştır.

Ömer Çelik'in tefsirinde âyetlere bilimsel yaklaşımını incelediğimiz üçüncü bölümde ise Çelik'in tefsirinin 2020 yılı basımı esas alınırken aynı zamanda tefsirinin 2013 yılı basımı ve zaman zaman Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar kitabına da müracaat edilmiştir. Âyetlerin orijinal metinlerinin yanında verilen meâllerde Çelik'in tefsiri baz alınmıştır. Çelik'in tefsirinde bilimsel bilgi türlerinden astronomi, biyoloji, anatomi,

botanik, fizik, jeoloji ve coğrafya gibi pozitif ilim dallarıyla ilişkilendirdiğimiz âyetlerde Celal Kırca, Zeki Duman, Maurıce Bucaılle, Muhammed Ali el-Bâr, Celal Yeniçeri gibi ilim adamlarının eserlerine ve bu konuda yazılmış çeşitli makalelere de başvurulmuştur.

Çalışmamızda dinî ve tabiî ilimler alnında ıstılahî tanımlarda, başta usûl kitapları olmak üzere T.D.V ansiklopedisi ve AnaBritannica gibi pek çok genel kültür ansiklopedisi de kaynak olarak kullanılmıştır.

1.4.Bilimsel Tefsirin Tanımı

"Bilimsel tefsir" ifadesi Arapça eserlerde "et-tefsîru'l-ilmî" veya "et-tefsîru'l-fennî" şeklinde geçmektedir. Türkiye'de ise Arapça eserlerdeki kullanımın etkisiyle yakın zamana kadar bu konuda yazılmış eserlerde genellikle "ilmî tefsir" nadiren de "fennî tefsir" ifadelerinin kullanıldığını görmekteyiz.

Ancak günümüzde konuyla ilgili yayınlanan Türkçe eserlerde "bilimsel tefsir" ifadesi genel kabul görüp kullanılmaya başlamıştır.[1]

Ülkemizde yaptığı ilmî çalışmalarla bilimsel tefsiri temellendirmeye çalışan Celal Kırca[2], geleneksel tefsir terminolojisindeki "ilmî tefsir" ve "bilimci tefsir" isimlendirilmesinin sorunlu olduğunu belirterek; konuya dair "bilimsel yöneliş" veya "bilimsel tefsir" ifadelerini kullanmanın çok daha doğru olduğu kanaatindedir.[3] Çünkü deney ve gözleme dayanan pozitif bilimler Arapça'da "ilm" Türkçe'de ise "bilim" kelimesiyle ifade edilmektedir. İlmî tefsir ifadesinde kastedilen ilim de bu ilim dalları olduğu için "bilimsel tefsir" şeklindeki isimlendirmenin Türkçe kullanıma daha uygun olduğu görülmektedir.[4]

---

[1] Ahmet Akbaş, "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri*", Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 7, S. 15 (2016): 4.

[2] Kutbettin Ekinci, "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu", *Bilimname*, C. 2019, S. 37 (2019): 4.

[3] Celal Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 3 bs. (Ankara: Fecr Yayın, 2023), 40.

[4] Akbaş, Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri*,* 4.

"Bilimsel tefsir" ifadesini gramer açısından incelediğimizde "bilimsel" kelimesinin "tefsir" kelimesini niteleyen bir sıfat tamlaması olduğunu görürüz. Bu nitelemeden hareketle elbette tefsirin bilimsel ölçülere göre uygunluğunu kastetmiyoruz. Burada kastedilen bir yöntem olarak belirli bir tefsir çeşidinin hangi sınırlar içinde yapılacağıdır.

Bilimsel tefsirin ne olduğunu anlamak için onun hakkında yapılan tanımlara bakmak hiç şüphesiz daha doğru ve daha güvenli bir yoldur. Bilimsel tefsir için birbirine yakın veya muhtelif tariflerin yapıldığı görülmektedir. Bu durum, o tarifi yapan kişinin bilimsel tefsire mesafeli, karşıt veya taraftar olmasından kaynaklanmaktadır.[5]

İlim adamalarından Emin el-Hûli (1895-1966) bilimsel tefsiri: "Kur'an metinlerinin yorumunda ilmî ıstılahları hakîm kılan ve muhtelif ilimleri ve felsefi görüşleri ondan çıkarmaya çalışan bir tefsirdir" [6] şeklinde tarif eder. Abdülmecid el-Muhtesib de benzer bir bakış açısıyla bilimsel tefsiri şu şekilde tarif eder: "Bilimsel tefsir, bu nevi tefsir yapanların Kur'an ibarelerini bilimsel teori ve terimlere boyun eğdirmeye ve bütün gayretiyle onlardan çeşitli bilimsel ve felsefi görüşleri çıkarmaya yöneldikleri bir tefsirdir". [7] Günümüzde bilimsel tefsire dair yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren Celal Kırca ise bilimsel tefsiri: "Bilimsel verilerle âyetlerin delaletleri arasındaki uyumu araştıran ve açıklamaya çalışan tefsir"[8] olarak tanımlamaktadır. Güllüce'ye göre bilimsel tefsir: "Kur'an âyetlerini bilimsel veriler ışığında açıklamak onlardaki bilimsel gerçekleri ortaya çıkararak îcaz yönlerini göstermektir" şeklindedir.[9] Hind

[5] M. Emin Yurt, "Bilimsel Tefsirin Mahiyeti Üzerine", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S.17 (2019): 12.

[6] M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 10 bs. (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2011), 93.

[7] Veysel Güllüce, "Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi", *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar İlim Yayma Vakfı* (2010): 377-401.

[8] Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 41.

[9] Güllüce, Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi, 4.

Şelebi[10] bilimsel tefsiri: "Tüm yönleriyle varlık ve insanı konu alan âyetleri incelemek üzere ortaya çıkan çağdaş konulu bir tefsir yöntemi" olarak tanımlar.[11]

Bir başka tarifte ise bilimsel tefsir: "Müfessirin Kur'an ibarelerini bilimin ispat ettiği şeylerin ışığında anlamaya ve Kur'an'ın nüzûl döneminde bilinmeyen bu dakik bilimsel meseleleri ihtiva ederek Allah'ın kelamı olduğunu göstermesi açısından î'câz sırlarından bir sırrı ortaya çıkarmaya çalıştığı tefsir çeşididir" şeklinde yapılmaktadır.[12]

Bilimsel tefsire dair yapılan tanımlar sadece bu kadarla sınırlı değildir. Biz çalışmamızın boyutlarında meseleyi daha fala uzatmamak adına bu kadarla iktifa etmenin yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Görüldüğü üzere henüz tartışmaların odağından kurtulamamış bilimsel tefsir için üzerinde ittifak edilmiş tek bir tanım yoktur. Böyle bir tanımın yapılması günümüzde zor görülse de daha sonraki süreçte yapılacak nitelikli çalışmaların artmasıyla diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da konuya dair imkân sağlayacağı kanaatindeyiz.

Farklı bakış açılarına göre yapılan bu tanımları incelediğimizde hepsinde vurgulanan ortak iddia, bilimsel bilginin âyetlerin açıklanma ve yorumlanmasında kullanılmasıdır.

---

[10]HintŞelebi,https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%87%D9%86%D8%AF_%D8%B4%D9%84%D8%A8%D9%8A [05.10.2024] Tunuslu araştırmacı yazar Hint Şelebi, köklü bir aile olan Zeytuniyye ailesinin ferdidir. Babası üstad Ahmed Şilbi üniversite hocasıdır. Hint Çelebi, küçük yaşta Kur'an'ı ezberlemiş ve meşhur üniversite hocalarından ilmî ders alan ilk Tunuslu kadınlardandır. Zeytune üniversitesinde Usûlü'd-dîn fakültesini 1968 yılında bitirmiştir. Doktorasını aynı üniversitede yapmış ve 1981 yılında emekli oluncaya kadar aynı üniversitede hocalık yapmıştır. İlmi çalışmalara çok önem veren Şelebi, özellikle İslam kültürü ve tefsiri alanına yönelmiş ve bu alanda birçok eser vermiştir. "*et-Tefsiru'l-ilmî li'l-Kur'ani'l-Kerim beyne'n- nazariyyât ve't-tatbik"* kitabı en meşhur eserlerindendir. Zeytune üniversitesinde tefsir profesörü olan Şelebi 24 Haziran 2021'de Coronavirüs enfeksiyonu sonucu hayatını kaybetmiştir.

[11]Ercan Şen, *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünmek*, 1 bs. (Bursa: Emin Yayınları, 2021), 46; Hint Şelebi, *et-Tefsiru'l-ilmî li'l-Kur'ani'l-Kerim beyne'n- nazariyyât ve't-tatbik,* (Tunus: Matbaatu Tunus, 1985), 14.

[12] Akbaş, Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri, 4.

Sonuç olarak yapılan tüm bu tanımlardan hareketle diyebiliriz ki bilimsel tefsir: "Kur'an âyetlerinin pozitif bilimin verileri çerçevesinde yapılan yorumudur."

1.5.Bilimsel Tefsirin Doğuşu

Müslümanların yüce Allah'ın bütün insanlık için gönderdiği son ilahî mesaj Kur'an-ı Kerim'i anlama çabaları, Kur'an'ın nüzûlünden itibaren Hz. Peygamber'le başlayarak tarihi süreç içerisinde genişlik ve çeşitlilik kazanarak kesintisiz bir şekilde günümüze kadar devam etmiştir. Nitekim Kur'an tefsiriyle ilgili ortaya çıkan külliyatta bunun açık bir kanıtıdır. Bu çalışmaların hepsi birbirinden kıymetlidir ama hiçbir zaman Kur'an'ı tam olarak anlamada yeterli değildir. Çünkü her ilim ve din adamı içinde yaşadığı çağın ilim ve fikir dünyasından etkilenerek, Kur'an'ın muhtevasını yetiştiği dönemin şartları ve kendi ilgi alanları çerçevesine tahsis ettiğinden, yazılan tefsirler sonraki nesillerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamıştır. Onun içindir ki Kur'an her çağda bilim, fen, kültür ve teknolojinin ortaya koyduğu imkân ve verilerle yeniden yorumlanmalıdır.[13]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an'ı hem tebliğ hem de tebyin görevi olduğundan O'nun din adına yaptıkları Allah tarafından sürekli kontrol edilmiştir. Hz. Peygamber'in bu özelliğinden dolayı sadece onun Kur'an açıklamaları tartışılmayan ve değişmeyen tek yorum olarak kabul edilmiştir.[14]

Tefsirin doğuşu hiç şüphesiz Hz. Peygamber'le başlar. Vahyin nazil olduğu dönemde sahabe Arapça bildiğinden Hz. Peygamber sadece ihtiyaç halinde, sahabenin âyetleri anlayamadığı durumlarda birtakım açıklamalar yapmıştır. Âyetlerde bildirilen emir ve yasakları ise bizzat kendi yaşantısında uygulayarak göstermiştir. Böylelikle Hz. Peygamber Kur'an'ı hem teorik hem de pratik olarak hayata geçirerek, vahyi gerçeğin değişmez ekseni yapmıştır. Hz. Peygamber'in bu rehberliği sadece yaşadığı dönemdeki sahabe için değil daha sonraki nesillerin sorunlarına da çözüm üretmede vazgeçilmez bir örneklik teşkil etmiştir. Nitekim sahabe ve tabiûn neslide ihtiyaçları

[13] Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü, 53bs. (*İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016), 251.

[14] Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 64.

oranında Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini esas alarak Kur'an'ı tefsir etmişlerdir.[15]

Zaman içerisinde Kur'an'ın yine Kur'an'dan başka âyetlerle, Hz. Peygamber'in söz ve fiilleri, sahabe ve tabiûnun görüşleriyle tefsir edilip, açıklanması şeklinde ortaya çıkan bu tefsir çeşidi yöntem olarak rivayeti esas aldığından, buna rivayet tefsiri denilmiştir."[16] Müslümanların tarihi süreçte karşılaştıkları farklı iklim koşulları ve toplum yapıları, içinde yaşadıkları çağın gereklilikleri, ilmî ve fennî gelişmeler Müslümanların Kur'an'ı anlama ve yorumlama yöntemlerini de etkilemiştir. Bununla beraber Kur'an'ın farklı üslubu ve içerdiği bilgiler, Kur'an'ı pek çok farklı açıdan tefsir edilmesine imkân sağlamıştır. Böylece rivayet tefsiriyle başlayan Kur'an'ı anlama yöntemi sosyal, kültürel ve ilmi gelişmelere paralel olarak dirayet tefsiriyle devamlılık göstermiştir. Dirayet tefsiri; "müfessirin sadece nakle bağlı kalmadan dil, edebiyat, bilim gibi çeşitli bilgilere dayanarak kendi görüşünü de kattığı bir tefsir çeşididir".[17] Bu metot zaman içerisinde gelişim göstererek pekçok alt dala ayrılmıştır. Bu dallardan birisi de bilimsel tefsirdir.

Mazisi eskiye dayanmakla birlikte önceki ilim adamlarının eserlerinde ilk örneklerine rastlanan, ancak özellikle son iki asırdır belirgin bir şekilde varlığını hissettiren bilimsel tefsir hareketi de bu çerçevede değerlendirilir. Çünkü Kur'an ayetlerinden pozitif ilimlere işaret eden ayet-i kerimeleri açıklamak ve yorumlamak aynı zamanda bir ictihad ve görüş belirtme işidir.

Bilimsel tefsirin tarihi boyunca iki dönemde canlandığı görülmektedir. Kırca'ya göre her ne kadar bu tefsir hareketinin ortaya çıkışı Emevîler dönemine rastlasa da tarihi süreçteki ilk canlanışı Abbasiler döneminde yapılan ilim ve tercüme faaliyetleri sonucunda olmuştur.[18]

---

[15] Yurt, Bilimsel Tefsirin Mahiyeti Üzerine, 3.

[16] İsmail Cerrahoğlu*, Tefsir Usûlü*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 228.

[17] A.g.e., 230.

[18] Celal Kırca, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Bilimle*r, 2 bs. (İstanbul: Marifet Yayınları, 1982), 52.

Son yüzyıla kadar bir durgunluk yaşayan bilimsel tefsir 19 ve 20. Yüzyılda batıda sanayi devrimiyle, bilim ve teknolojide meydana gelen gelişmeler, bilimsel tefsirin tarihte ikinci kez canlandığı dönem olmuştur.[19]

Günümüzde artık müstakil bir ekol haline gelen bilimsel tefsirin tarihi arka planı kronolojik olarak şu şekilde gelişim göstermiştir.

1.6. Bilimsel Tefsirin Tarihi Gelişim Seyri

İslamiyet, Hz. Peygamberin vefatından sonra tebliğ, fetih ve ticaret gibi yollarla [20] kısa bir süre içinde yayılma imkânı bulup Arabistan sınırlarını aşarak Yunan, İran, Mısır ve Mezopotamya gibi bazı eski medeniyet havzalarıyla karşılaşmıştır.[21]Müslümanların önyargısız, iletişim ve etkileşime açık yaklaşımları bu medeniyetlerin yetenek, tecrübe ve birikimlerini İslam dünyasına kazandırmıştır.

Abbasiler döneminde ilmî kişiliğiyle tanınan Halife Me'mun 832 yılında ilim ve tercüme faaliyetleri yapmak amacıyla kurduğu Beyt'ül-Hikme'de[22] eski Yunan'dan felsefe, tıb, hendese ve nucûm bilimleri; İranlılardan edebiyat, tarih ve musiki; Mısırlılardan teşrih ve kimya; Hintlilerden tıp, hesap ve musiki; Babillerden tılsımat ve sihir gibi ilimlere dair eserleri Arapçaya tercüme ettirmiştir.[23] Bu tercümeler sonucunda farklı coğrafyalarda, belirli kültür ve dillerde üretilen astronomi, matematik, tıp, fizik, kimya, gibi aklî ve tecrübî sahalardaki bu birikimler artık yeni bir coğrafyaya, yeni bir dile ve yeni bir kültür olan tevhid eksenli İslam kültürüne intikal etmiştir. Müslümanlar, tercüme yoluyla Arapçaya naklettikleri bu ilimleri içselleştirerek kendi fikri üretimlerinin bir parçası haline dönüştürmeyi başardılar. Daha açık söylemek gerekirse Müslümanlar, Kur'an'ın ortaya koyduğu hayat

---

[19] Kövser Tağıyev, "Bilimselci Tefsirin Oluşum ve Gelişim Süreci", *Din Araştırmaları Jurnali* 2018, S.1 (Azerbaycan: Azerbaycan İlahiyat, 2018): 7-11.

[20] Enver Çakmak, vd., *Anadolu İmam Hatip Lisesi, İslam Kültür Medeniyeti*, (Ankara: Korza Yayıncılık, 2023), 16.

[21] Ömer Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar*, (İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2009), 51.

[22] Şehmuz Demir, "Bilimsel Tefsirin Arka Planı", *Din Bilim ilişkisi: Tefsir Sempozyumu, 23-24 Kasım 2018,* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2019): 61-84.

[23] Celal Kırca, *Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, (İstanbul: Marifet yayınları,1984), 23.

görüşünü yani; Allah'ın varlığı ve birliği ilkesi olan İslamî metafizik düşüncesini, fiziğin arkasına yerleştirebildiler. Bu bakış açısıyla geliştirdikleri pozitif ilimler sahasında yüzlerce eser verdiler. Yazılan bu eserlerde Müslümanlar özellikle Batlamyus ve Aristo'nun görüşlerine daha fazla yer vermişlerdir.[24]

Müslümanlar tercüme faaliyetleri sonucu elde ettikleri bu ilimleri yaşantılarının pek çok alanında kullandıkları gibi bu ilimlerin sunduğu veriler ışığında Kur'an ayetlerini de yorumlama çabası içine girdiler. Bu ilimler aracılığıyla Allah'ın kudretini gösterme isteği bilimsel tefsir yöntemini ortaya çıkaran en önemli sebeplerden biri olmuştur. Yine Kur'an'ın birçok ayetinin Müslümanları, aklını kullanmaya ve varlık dünyası hakkında düşünmeye davet ve teşvik etmesi bu tefsir hareketinin ortaya çıkmasına sebep olan bir diğer faktördür.[25]

İslam düşünce tarihinin önemli ilim adamlarından Gâzzali (505-1111) bilimsel tefsir anlayışını ilk sistemleştiren kişi olarak kabul edilmektedir. İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn ve Cevâhirü'l-Ḳurʾân, adlı eserlerinde bu konuya dair genişçe bir malûmat sunan Gazzali, Kur'an'ın mâna zenginliğinin ortaya çıkartılabilmesi için sahabe rivayetlerini nakletmenin yanında âyetlerin akılla da tefsir edilmesi gerektiğini söyler.[26]

Kur'an'daki kevnî âyetleri bilimsel tefsir anlayışı içerisinde tarihte ilk defa tefsire uygulayan kişi Fahrettin er-Razî'dir (ö.606/1207). Çok yönlü, ansiklopedik bir kişiliğe sahip olan Razî tefsir, fıkıh, kelam, nahiv gibi dini ilimler sahasında eserler verdiği gibi pozitif ilimlere dair de eserler vermiştir. Mefâtîḥu'l-ġayb adlı tefsirinde Kur'an âyetlerini yorumlarken bu ilim dallarına çokça temas etmiş, özellikle astronomi ile ilgili âyetlerin yorumlanmasında Aristo felsefesi ve Batlamyus'un kozmoloji görüşünün etkisinde kalmıştır.[27] Razî, Kur'an'ın farklı yerlerinde birçok defa geçen "yedi semâ" ifadesini tefsirinde yaşadığı dönemdeki astronomi bilgisinden istifade

[24] A.g.e., 27.

[25] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar, 52.*

[26] Süleyman Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu Bir Zihniyet Tahlili*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 31-32; Ö. Faruk Yavuz, *"Gazâlî ve İlmi Tefsir"*, On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 31, S. 31 (Mayıs 2011): 15.

[27] Kırca, *Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, 32-33.

ederek yedi semâyı; Ay, Utarit, Zühre, Güneş, Merih, Müşteri ve Zühal olarak açıklar.[28] *"Yeryüzünü size döşek kılan o'dur"* [29] âyetini de yine döneminin şartlarında ilmi geçerliliğini koruyan Batlamyus'un dünya merkezli kozmoloji görüşüyle irtibatlandırarak, dünyanın yuvarlak olduğu ve dönmediği şeklinde yorumlaması Razî'nin tefsirinde Kur'an ve pozitif ilimler münasebetini yansıtan bazı misallerdir.[30]

Razî'nin canlı ve etkin bir şekilde başlattığı Kur'an'a bilimselci yaklaşımı, Razî'den sonra Muhammed b. Ebû'l-Fadl el-Mürsî (ö 655/1257) ve Celâleddin es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) gibi alimler tarafından devam ettirilmeye çalışılsa da nitelik ve nicelik açısından aynı yükseliş sürdürülememiştir.[31] Bu alimlerden sonra bilimsel tefsir hareketi 20. yy. başlarına kadar bir durgunluğun içerisine girmiş, yapılan çalışmalar bireysel planda güçsüz kaldığından müstakil bir ekol oluşturulamamıştır. Esasında bu dönem genel olarak İslam aleminin her alanda durgunluk yaşadığı, ilmî olarak yeni bir şeyler üretemediği taklit, şerh ve haşiyecilikle yetindiği bir dönem olmuştur.[32]

Bu dönemde Kâtip Çelebi (1067/1657) Mîzânü'l-hak fî ihtiyâri'l-ehak, Erzurumlu İbrahim Hakkı (1186/1772) Mârifetnâme, İskenderânî (1306-1888) Keşfü'l-esrâr ve Abdurrahman el-Kevakîbi (1318-1900) gibi alimler eserlerinde cılız da olsa Kur'an'a bilimsel yönelişi sürdürmüşlerdir.[33]

Tarihsel olarak bakıldığında Müslümanlar, İslam'ın doğuşuyla beraber ilimde, fikirde, kültürde ve sanatta Kur'an perspektifinden bakan düşünce sistemlerini oluşturabilmişler ve özellikle 12. yy. kadar küre ölçeğinde etkili ve öncü olmuşlardır. Bu yüzyıldan sonra Müslümanlar durgunluk ve içe kapanma sürecine girerken Avrupa, reform ve rönesans hareketleriyle bilim ve sanattaki ilerlemenin önündeki kilise engelini aşmış; sanayi devrimi sonrası ise bilimsel ilerlemeyle elde ettiği teknoloji sayesinde siyasî, askerî ve iktisadî alanda İslam dünyasını geride bırakarak, kendisini

---

[28] Celal Kırca, *Hayatın İçinde Hayatla Birlikte Kur'an-ı Anlama Sorunlar ve Yöntemler,* (İstanbul: Marifet yayınları, 2010), 230.

[29] el-Bakara 2/22.

[30] Kırca, *Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, 35.

[31] Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 48.

[32] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 53.

[33] Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 48-49.

öncü konuma yükseltmiştir. İslam dünyası batıda yaşanan bu gelişmelerden ancak 18 ve 19. yy.'da haberdar olabilmiştir.[34]

Batının sanayi devrimi sonrası aklın rehberliğinde oluşturmaya çalıştığı yeni düzenin, başta batı olmak üzere bütün dünya ülkelerine etkileri olmuştur. Bilimci ve pozitivist düşünce akımlarının yaygınlık kazandığı bu dönemde, metafizik ve dinî olan her şey içi boş, anlamsız ve hurafe olarak kabul edilirken, aynı zamanda da insanın ilerlemesinin önündeki en büyük engel olarak telakki edilmiştir. Akla büyük önem veren batı, sadece deney ve gözleme dayanan bilgiyi kabul ederken evrenin sırlarını, toplumsal meseleleri ve insanın sorunları da dahil her şeyi bu yolla çözelebileceğine inanmıştır. Bilim ve teknolojik gelişmişliği ise ilerlemenin yegâne ölçütü saymıştır. [35]

Üstünlüğü ele geçiren batı, Müslümanlara yönelik askerî, siyasî ve ekonomik yönden baskılarını arttırırken bir yandan da İslam'a hücum ederek onun bilim karşıtı bir din olduğu iddiasında bulunmuştur. Buna karşın İslam alemi; batı karşısında neredeyse her alanda güçsüz durumda olduğundan batının taarruzlarına askeri, siyasi ve ekonomik yönden bir karşılık veremediği gibi İslam'ın hakimiyeti altında bulunan bazı topraklarında Batı tarafından sömürge haline getirilmesine de engel olamamıştır. 19. yy.'da Müslümanlar batı karşısında uğradığı bu çok yönlü mağlubiyetten kurtulmak için yeni çareler aramaya başladılar. Çeşitli alanlarda yenilikler gerçekleştirseler de özellikle bilimde ve fende batıyla açılan makası bir türlü kapatamadılar. Bu durum Müslümanları psikolojik yönden çöküntüye uğratırken aynı zamanda batı karşısında savunmacı bir pozisyon almaya da sevk etti. İşte Müslümanların batı karşısında düşmüş olduğu bu aşağılık kompleksinden kurtulmak, İslam'ın bilim karşıtı bir din olmadığını savunmak ve ispat etmek için Kur'an'a bilimsel açıdan yönelmeye başladılar.[36] Böylece uzun bir süre fetret dönemi yaşayan bilimsel tefsir yeniden

[34] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar*, 53.

[35] Gezer, *Kur'an'ının Bilimsel Yorumu Bir Zihniyet Tahlili*, 120-124; Ekinci, "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu"*, Bilimname*, C. 2019, S.37 (2019): 3.

[36] Şen, *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünmek*, 81-82; Abdurrahman Ateş, *"*Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* C.2, S.1 (Şubat 2002): 5.

canlanmış ve pek çok ilim adamı konuya ilgi göstererek bu alanda yetkin eserler vermeye başlamıştır.

19. yy.'da Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî (ö. 1306/1888) bilimsel tefsirin ilk savunucusu olmuş ve bu alanda "Keşfü'l-esrâri'n-nûrâniyyeti'l-Ḳurʾâniyye" isimli eserini yazmıştır. İskenderânî'den sonra bu yüzyılda el-Kevakîbi (ö. 1320/1902), Gazi Muhtar Paşa (ö.1918), Mısırlı Sadık er-Râfi bu alanda eser veren ilim adamlarıdır.[37]

20. yy.'da bilimsel tefsir hareketine yönelim artarak devam etmiş ve bu dönemin en önemli temsilcisi 25 ciltlik "el-Cevâhir fî tefsîri'l-Ḳurʾâni'l-Kerîm" adlı hacimli eserin sahibi Tantâvî Cevherî (1862-1940) olmuştur. Tantâvî, Kur'an'ı âyet âyet baştan sona kadar pozitif ilimlerin verilerinden yararlanarak bilimsel tefsir anlayışına göre tefsir etmiştir. Tantâvî'den sonra M. Reşit Rıza, Seyyit Kutup gibi müfessirler bilimsel tefsir hareketini tenkit etseler bile eserlerinde bazı âyetlerin açıklamasında bilimsel verilerden faydalanmışlardır.[38] Günümüzde artık bir tefsir ekolü haline gelen bilimsel tefsir, Kur'an tefsirlerinde ve müstakil çalışmalarda varlığını sürdürmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır "Hak Dini Kur'an Dili", Süleyman Ateş "Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri", Bayraktar Bayraklı "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri", Celal Yıldırım "İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri" adlı eserlerinde, âyetlerin yorumunda bilimsel tefsir anlayışına yer veren başlıca müfessirlerimizdir[39]. Karl Opitz, Abdulfettah Tabbâra, Maurice Baucaille, Ahmed Hanefi, Celal Kırca, Zeki Duman, Haluk Nurbaki gibi pek çok ilim adamı bilimsel açıdan Kur'an'a yönelmişler bu alanda yetkin diyebileceğimiz eserler ortaya koymuşlardır.[40]

1.7. Kabul ve Red Açısından Bilimsel Tefsir

Dirayet tefsir geleneği içerisinde ortaya çıkan, kökleri ilk dönemlere kadar uzanan, 20. yy.'da pozitif ilimlerdeki ilerlemenin etkisiyle çok daha canlı bir şekilde gündeme

---

[37] Mehmet Demirci, "Bilimsel Tefsir Yaklaşımının Kısa Tarihçesi ve Bu Konudaki Bazı Çalışmalar"*, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi*, S. 31 (2021): 6.

[38] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar,* 54-55.

[39] Mehmet Kaya, "Bilimsel Tefsir ve Değişim", *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi dergisi,* C. 3, S. 5 (Haziran 2016): 7; Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu Bir Zihniyet Tahlili*, 37.

[40] Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 53.

gelen bilimsel tefsir; çıkışından itibaren kabul ve red arasındaki tartışmaların odağından kurtulamamıştır. Bilimsel tefsirin imkân ve geçerliliği konusunda tartışan bu iki uç yaklaşım, aklî ve naklî deliller kullanarak kabul ve red açısından haklılıklarını ispat etmeye çalışmışlardır. Bilimsel tefsire bu iki uç yaklaşım dışında başka yaklaşımlarda mevcuttur.[41]

Tarihî olarak bilimsel tefsirin ortaya çıktığı ilk dönemde bilimsel tefsire dair yapılan tartışmalar "Kur'an'nın bir hidayet kitabı mı yoksa bütün ilimleri ihtiva eden bir kitap mı?" soruları etrafında yapılırken; günümüz de ise bu tartışma Kur'an ayetlerinin pozitif bilimin verileriyle yorumlanmasının ve bilimsel gerçeklerle örtüştürmenin doğru olup olmadığı yönüne evrilmiştir.[42]

1.7.1.Bilimsel Tefsiri Destekleyenler

Bilimsel tefsiri destekleyenler genellikle Kur'an âyetlerinin açıklanmasında bilimsel gerçekliklerden istifade edilmesi gerekliliğini savunurlar. Bu yaklaşımı benimseyenler bilimsel verilerin Kur'an'ın mesajını anlamada derinlemesine bir kavrayış sağlayabileceğini ve İslam'ın tüm zaman ve mekanla uyumlu, evrensel bir din olduğunu ortaya çıkaracağı iddiasında bulunurlar. Bunlara göre bilimsel verilerle Kur'an âyetlerinin uyumlu olduğunu göstermek, mü'minlerin inançlarını zedelemek şöyle dursun onu daha da güçlendirebileceği görüşünü benimserler. Yine dinle bilimin çelişmediğini aksine bilimin Kur'an'ın âyetlerinin mesajını derinlemesine anlamamıza katkı sağlayacağını savunurlar. Bu görüşlerini aklî ve naklî deliller getirerek ispat etmeğe çalışırlar.[43]

1.7.1.1.Bilimsel Tefsiri Destekleyenlerin Delilleri

Bilimsel tefsiri destekleyenler dini sistem içinde varlıklarının meşruiyetini ortaya koymak ve bu sistemde devamlılıklarını sürdürebilmek adına dini metinlere yönelerek, bilimsel tefsire teorik destek arama gayreti içine girmişlerdir. Bunun için de Kur'an'dan birtakım âyetleri, Hz. Peygamberin ve sahabenin bazı sözlerini bilimsel

---

[41] Abdullah Temizkan, "Bilimsel Tefsire Farklı Bir Yaklaşım: Zağlûl Neccâr Örneği", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi,* C. 10, S. 1 (Nisan 2018): 2.

[42] Veysel Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, (Erzurum: Akif Yayınevi, 2007), 31.

[43] Şen, *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünmek*, 222.

tefsire delil olarak göstermişlerdir.[44]Bunun yanında aklî delillere başvurarak görüşlerindeki haklılığı ispat etmeye çalışmışlardır.

a) Naklî Deliller

Bu anlayışla bilimsel tefsiri destekleyenler, Kur'an'ın lafzî özellikleri ve içerdiği bilgiler yönünden farklı ilimlere dair bilinen ve bilinmeyen her şeyi içerdiğini iddia ederler. Bu konudaki görüşlerini Kur'an'dan *"Yeryüzünde yaş ve kuru, istisnasız her şey apaçık bir kitaptadır"*[45]. "*Biz sana her şeyi açıklayıcı kitabı indirdik*"[46], "*Hiç Kur'an'ı tedebbür etmiyorlar mı*?"[47] âyetlerini delil getirerek haklılıklarını ispat etmeye çalışmaktadırlar.[48]

Bir başka âyette ise *"Biz gerek kâinatta gerek insanların şahsi alemlerinde onlara göstereceğiz, ta ki onlar da bu Kur'an'ın hak olduğunu anlayacaklar. Rabbinin her şey üzerinde şahit olması yetmez mi?*[49] Bu ayete baktığımızda Kur'an'ın bitmez tükenmez bir hazine olduğunu, onun verdiği bilgilerin sürekli yenilenerek her zaman ve mekâna inişinin kıyamete kadar devam edeceği vurgulanmaktadır.[50]

Günümüzde göz, kulak ve akıl; deney ve gözleme dayalı pozitif ilimlerin temeli olarak kabul edilmektedir. Çünkü bunlar, bilimsel bilgiye ulaşmanın yegâne vasıtalarıdır. Kur'an'da bu gerçeklik ise "*Hiç yeryüzünde gezmediler mi ki düşünebilecekleri kalpleri, işitebilecekleri kulakları olsun"* [51] ayeti kelimesiyle dile getirilmektedir.

---

[44] Sıddık Baysal, "Mahiyeti, İmkân ve Sınırlılıkları Açısından Bilimsel Tefsir", *Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER),* C. 3, S. 2 (Ekim 2019): 21.

[45] el-En'am 6/38.

[46] el-Nahl 16/8.

[47] el-Nisa 4/82.

[48] Kırca, *Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, 21.

[49] Fussilet 41/53.

[50] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 59-60.

[51] Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 59.

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün müddetlerinin değişerek birbiri ardınca gelmesinde akıl sahipleri için şüphesiz deliller vardır." [52] gibi ayetlerde de Kur'an insanı çeşitli bilimlere dair araştırmaya ve incelemeye teşvik etmektedir.[53] Yine Kur'an'da birden fazla manaya gelen müteşâbih ayetler ve peygamberlere verilen mucizeler de Kur'an'da bilimsel yönelişe dair diğer delillerdir.[54]

Bilimsel tefsiri savunanlar Hz. Peygamber'in bazı sözlerini, görüşlerini desteklemek için istihdam ederler. Hz. Peygamber'imiz (sav) bir hadisinde *"Kur'an'ın zâhiri, bâtını, haddi ve matla'i"* [55]olduğunu bildirmiştir. Bu da bize Kur'an'ın mana yönünden çok katmanlı olduğunu ve onu okuyan herkesin ilmi, mesleği vb. seviyelerine göre anlaşılan mananın da değişebileceğini ifade etmektedir. [56]Peygamberimiz (sav) başka bir hadisinde insanları Kur'an'ın orijinal manalarını anlamaya teşvik ederek şöyle buyurmuştur: *"O Kur'an'da öncekilerin haberleri gibi sonra geleceklerin haberleri de bulunmaktadır. Aranızda çıkacak ihtilafların hükmü de vardır. Bir de O'nun bedî orijinal manaları tükenmez, çok tekrarlanmakla eskimez.*"[57]

Bilimsel tefsirin köklerini sahabe dönemine kadar götürenler bu görüşlerini desteklemek için Abdullah İbn Mes'ûd'a atfedilen *"Kim öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini öğrenmek istiyorsa Kur'an üzerinde çalışsın"*[58] sözünü ve yine Ebû'd-Derdâ'dan "*Bir kimse Kur'an'a tefsirinde çeşitli manalar vermedikçe, Kur'an'ı*

[52] Âl-i İmrân 3/190.

[53] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar*, 56.

[54] A.g.e., 66.

[55] Ebû Ubeyd, *Fedâilü'l-Kur'ân,* Dımeşk, Dâru İbn Kesîr, 1415, s. 97.

[56] İmam Gazzâlî, *İḥyâ'ü ʿulûmi'd-dîn*, çev. Sıtkı Gülle (İstanbul: Huzur Yayınları, 1998), C.1, 697.

[57] Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 14.

[58] Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd,* Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420, s. 129.

Kerim'i ve O'nunla ilgili ilimleri iyi anlayamaz" [59]gibi sahabe sözlerini bilimsel tefsire delil göstermektedirler.[60]

b) Akli Deliller

Kur'an'a bilimsel yönelişi destekleyenlerin, aklî delillerinin başında Kur'an'ın mucize bir kitap oluşu gelmektedir. Çünkü Kur'an, Hz. Peygamber'e (sav) verilen ve geçerliliği de kıyamete kadar sürecek mucizesidir.[61] Müslümanlar, Kur'an'ın î'câz yönünü çeşitli dönemlerde farklı açılardan ispat etmeye çalışmışlardır. İlk dönemlerde Kur'an î'câzı; Kur'an'ın nazım, belagat ve fesahat gibi yönleri üzerinde araştırılırken, sonraki dönemlerde Kur'an î'câzı her şeye karşı üstünlüğe dönüşerek daha genel bir hal almıştır. Son dönemlerde ise Kur'an'ın î'câz anlayışı, Kur'an'ın ulaşılamaz bir bilgi hazinesi olduğu esasına dayanmaktadır.[62] Kur'an'ın î'câzı; ilm-î î'câz yani bilimsel yön içinde yaşadığımız bilim çağında bütün insanlara meydan okumakta ve O'nun Allah kelâmı olduğunu bildirmektedir. İşte Kur'an'ın bu yönünün iyi anlaşılması için kevnî âyetleri pozitif bilimlerin verileri ışığında yorumlamak gereklidir. Söz gelimi, gökyüzü teolojik olarak Allah'ın kudretine ve azametine en büyük delil teşkil ederken aynı zamanda astronomik olarak galaksilerin, yıldızların ve gezegenlerin de varlığını ortaya koymaktadır. Bu durum Kur'an'la pozitif bilimler arasında bir çatışmanın olmadığını ispat ettiği gibi İslam'ın üstünlüklerini de ortaya çıkaracaktır. Yine Kur'an'ın mesajını her döneme taşıma ve dini hakikatleri modern insanın idrakine yaklaştırma isteği, ayetlerin manasını derinleştirme ve Müslümanların imanını kuvvetlendirme düşüncesi, İslam'ın evrenselliğini ortaya çıkarma gibi gerekçeler de bilimsel tefsiri güçlendiren âmiller arasındadır.[63]

---

[59] Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi,* 11/255; Ahmed b. Hanbel, ez-Zühd, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420, s. 110.

[60] Kırca, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Bilimler*, 57.

[61] Yavuz, Gazâlî ve İlmi Tefsir, 7.

[62] Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu,* 71-72.

[63] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 43-46; Serkan Göktaş, "Kur'an'ın Bilimsel Î'câzı", *Batman Akademi Dergisi,* C. 6, S. 1 (2022): 4.

1.7.2. Bilimsel Tefsire Karşı Olanlar

İlk dönemlerden itibaren bilimsel tefsire taraf olanların karşısına, onlara şiddetli bir tutumla muhalif olan bir grup günümüze kadar varolagelmiştir.[64] Bu grubun bilimsel tefsire karşı olmalarının temelinde Kur'an'ın bütün ilimlerin kaynağı olarak görme anlayışının yanlış olduğu fikri yatmaktadır.[65]Bunlara göre Kur'an bir inanç kitabıdır ve onu en doğru anlayanlar ise ilk muhatablarıdır. Dolayısıyla Kur'an âyetlerinin anlaşılma ve yorumlanmasında genellikle rivayete dayanan klasik tefsir yöntemlerinin kullanılması gerekliliğini savunurlar. Bilimsel verilerin Kur'an âyetlerinin yorumlanmasında istihdam edilmesinin dinin özüne veya metnin ruhuna aykırı olduğunu düşünürler. Her dönemde müfessirlerin Kur'an'ın evrensel mesajının tarihsel ve kültürel etkilerden bağımsız olarak doğrudan anlamaya çalışmanın daha doğru olacağı görüşündedirler. Modern bilimsel verilerin Kur'an âyetleriyle uyumsuz olduğu düşünüldüğünde müminlerin inançlarınında zedelenebileceği endişesini taşırlar. Ayrıca bilimsel açıklamaların, teori ve nazariyelerin zamanla değişebileceğini Kur'an'ın hükmünün sabit olduğu ve dolayısıyla Kur'an âyetlerinin bu tür geçiçi verilerle açıklamanın doğru olmadığını öne sürerler. Kendi görüşlerinin doğruluğunu ispat etmek için ortaya birtakım deliller sunarlar. [66]

1.7.2.1. Bilimsel Tefsire Karşı Olanların Delilleri

Kur'an âyetlerinin pozitif ilim verileriyle yorumlanmasına yönelik ilk ve esaslı tepki Ebu İshak Şâtıbi'den (ö.790) gelmiştir. Şatibi, her türlü ilme Kur'an'dan bir dayanak bulma gayreti şeklinde yapılan bilimsel tefsiri şiddetli bir şekilde eleştirerek Kur'an'ın ümmî bir topluma inişi üzerine önemle vurgu yapar. Kur'an'ın muhataplarının bilgi seviyelerini gözettiğini söyler. Bunun aksi bir durumun Kur'an için caiz olmadığını vurgulayarak bilimsel tefsire karşı çıkar.[67]

Modern zamanlarda bilimsel tefsire karşı çıkanlar arasında Muhammed Reşit Rıza, Şeyh Mahmut Şelşut (ö. 1964), Üstad Emin Havli (ö. 1965), Üstad Muhammed İzzet

[64] Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 101.

[65] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 47

[66] Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*,103-105

[67] Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 53-54.

Derveze, Üstad Muhammed İzzet Derveze Nablusî Filistinî, Seyyit Kutub (ö. 1966) alimler vardır.[68]

Bu alimlerin Kur'an'a bilimsel yönelişi tenkit ederken yaptıkları eleştiriler arasında makûl olanlar olduğu gibi gayr-ı makûl olanlar da mevcuttur. Yapılan eleştirileri şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

a) Lügat açısından bilimsel tefsir imkansızdır. Çünkü dil bir canlı gibi varlığını devam ettirebilmek için anlam kayması, genişlemesi veya daralması gibi durumlarla zaman içinde değişir ve gelişir. Bu süreç bütün diller için geçerli olduğu gibi Arapça içinde geçerlidir. Daha açık söylemek gerekirse Kur'an'ın indiği dönemde bilimsel buluş ve nazariyeleri ifade eden bir kelime, kavram veya lafız yoktu.

Modern anlam, bilimsel icat ve nazariyeleri ifade eden kelime ve kavramlar, daha önceleri başka manada kullanılan kelimelerin, toplumun yaşantısındaki sosyal ve kültürel değişime paralel olarak, yeni anlam kazanmasıyla ortaya çıkan lafızlardır. Bunlar çoğu kez Kur'an'ın gerçek manasını perdelemektedir. Dilin zaman içerisinde ortaya çıkan bu manalarından asıl ve güvenilir olanı, Kur'an'ın nazil olduğu dönemdeki mânalarıdır. [69]

Arapça, Allah'ın insanlara son hitabının aracı dili olmuştur. Bu ilahî hitabın bir kelam cephesi bir de dil cephesi vardır. Mütekellim olan Allah insanla konuşmakta, insan da onun sözlerini anlamaktadır. Bu iki cephe İslam düşünce tarihinde büyük ilmî ve kültürel atılımlara yol açmıştır. [70] Nitekim Kur'an'ın nüzulünden sonraki dönemlerde kelam, fıkıh, tefsir, felsefe gibi çeşitli düşünce sistemlerini üretmiştir. Bu sistemlerin hepsi dilbilim açısından farklı derecelerde Kur'an'ın kelime hazinesine bağlıdır.[71]

b) Bilimsel Tefsir Belagat Açısından İmkansızdır. Çünkü belâgat, durumun şartlarına göre gerekli sözü söylemektir. Kur'an ise belâgatiyle eşsiz bir kitaptır. [72]

---

[68] Ali Ekber Babaî, "Kuran'ın Bilimsel / İlmi Tefsir Ekolü", *Misbah, S.* 16 (2020): 13.

[69] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 86-87.

[70] Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat), 190-194.

[71] A.g.e., 59.

[72] Yurt, Bilimsel Tefsirin Mahiyeti Üzerine, 27.

Şayet Kur'an inmiş olduğu dönemde ilmî buluşları, bilimsel icat ve nazariyeleri kastetseydi durumun gerektirdiğine göre hareket etmemiş olurdu. Çünkü Kur'an'ın ilk muhatapları ümmî bir toplumdu ve bu bilimsel yorumları bilmiyordu. Bu durumda Kur'an yerinde, zamanında ve yeterince söz söylememiş olur. Zira buda Kur'an belagatini yok saymak demektir. Bu kabul edilebilir bir şey değildir.[73]

Unutmamak gerekir ki belagatin bir mütekellim bir de muhatap cephesi vardır. Bu iddiadaki Kur'an belagatine dair asıl sorun Kur'an'a sadece muhatap cephesinden bakılmasıdır. Bu da Kur'an'ın mânasını indiği dönemdeki insanların anladığı mânayla sınırlamaktır. Oysa Kur'an'a mütekellim cephesinden bakmak gerekir. Çünkü Allah, Allâmu'l-ğuyûb yani tüm gaybı bilendir. Allah'ın hitabı o günkü insanların anladığıyla beraber, onlardan sonra gelecek bütün nesilleri de kapsar. Esasında Kur'an'ın belagati de onun bu özelliğidir. O halde belagati bu özelliği vurgulayacak şekilde yeniden tanımlamak gerekir. Buna göre belagat: "Kelamın her zaman ve mekânda durumun gereğine uygunluğudur." [74]

c) İtikadî açıdan da bilimsel tefsir imkânsızdır. Bu görüşü destekleyenler Kur'an'ın gönderiliş gayesinin bilimsellik değil, insanları doğru yola yani hidayete erdirmek olduğunu savunurlar. Görüşlerini de Kur'an'dan *"Bu kitap muttakiler için bir hidayettir"*[75] ayetini destekleyici olarak zikrederler.[76] Mü'minler, onun Allah katından indirilen ilahî bir kelam olduğuna, onda hiçbir şüphe ve çelişkilerin bulunmadığına, getirdiği hüküm ve esasların kıyamete kadar geçerli olacağına kesinkes inanmaları gerekir. [77]

Bilimsel tefsir anlayışından hareketle Kur'an'ı; fizik, kimya, biyoloji, tıp gibi çeşitli pozitif bilimlerin kaynağı kabul etmek ve bağdaştırmaya çalışmak Müslümanları itikadî açıdan sıkıntıya ve şüpheye sokmaktır. Çünkü bilim doğası sabit değildir. Bilimsel bilgi, doğrulanabilir veya yanlışlanabilir teori ve nazariyeler üzerine kuruludur. Bugün doğruluğu ispat ve kabul edilen bir teori veya nazariye zaman

[73] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 50.

[74] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 89-90.

[75] el-Bakara 2/2.

[76] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 54.

[77] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 90.

içerisinde bir başka teori tarafından çürütülebilmektedir. Dolayısıyla bilimsel gerçeklik olarak nitelenen şeyler esasında belli bir dönemde ulaşılan sonuçlardır. Bu sonuçlar nihaî olmayıp başka bir dönemde yanlışlığı ispatlanıp terk edilebilecek niteliktedir.[78] Kur'an ise tüm zaman ve mekana inmiş evrensel bir kitaptır. Onun getirdiği hüküm ve esaslar sabittir, kıyamete kadar da değişmeyecektir. Kendi içinde birbirine karşıt veya birbirini hükümsüz kılabilen bütün bu gelip geçici ilmî kuramların Kur'an'ında var olduğu söylemek Müslümanları inandıkları kitaba karşı şüpheye sevk edecektir. Böyle bir kitabı tasdik etmek mümkün mü? Kur'an'daki kevnî âyetler Allah'ın varlığını ve azametini göstermek içindir; bilimsel buluş, formülasyon, icat ve teorileri çıkarmak için değildir. [79]

Bilimsel tefsirin revaçta olduğu günümüzde Kur'an'ın pozitivist bir bakış açısıyla okunması da gündeme gelmiştir. Kur'an'ı pozitivist bir bakış açısıyla okuma, onu sadece görünür alemle sınırlamaktan başka bir şey değildir. Çünkü pozitivizm, bilimi ve onun yöntemini esas almaktadır. Oysa Kur'an'ın gönderiliş gayesi, insanları hidayete erdirmek yani onları görünenin arkasındaki görünmeyene ulaştırmaktır. Bu durumda, pozitivist-bilimselci bakış açısı Kur'an'ı anlamada, Kur'an ve insan arasına engel teşkil eden bir duvar oluşturacaktır.[80]

Bilimsel tefsire katı bir tutumla karşı çıkanlarla, onu toptan kabul edenler arasında mesafeli duruşla, orta bir çizgide duranlarda vardır. Bunlar bilimsel tefsiri, Kur'an'ın ilahî bir kitap olduğunu ispat etmek ve onun î'câz yönünü ortaya çıkarmada bir yöntem olarak görürler. Bilimsel tefsire karşı ihtiyatlı davranan bu mutedil grup, pozitif ilim verilerinin Kur'an âyetlerinin yorumunda istihdam edilebilmesi için birtakım hususlara riayet edilmesi gerektiğini vurgularlar.[81]

---

[78] Şehmus Demir, "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, (2010): 21.

[79] Celal Kırca, "İlmî Tefsie Ekolünün Problemleri", *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, (*Samsun 1989): 193-198.; Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 90; Ahmet Öz, *Kur'an-ı Anlamada Bağlam*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları,2016), 198.

[80] Gezer, *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu Bir Zihniyet Tahlili*, 122.

[81] Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 105.

1.8.Bilimsel Tefsir Yapılırken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Tarihi süreçte Kur'an'ı anlamak için pek çok tefsir çeşidi ortaya çıkmıştır. Bunlardan biride bilimsel tefsirdir. Her tefsir çeşidinin kendine has bir yöntemi vardır. Bu, tefsirin sağlıklı ve güvenilir olması için olmazsa olmaz bir kuraldır. Çünkü kendisinden bilgi üretilmeye çalışılan yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir. Bilimsel tefsirinde sağlıklı bir zeminde yapılabilmesi için dayandığı birtakım şartlar vardır. Bunları şu başlıklar altında incelememiz mümkündür.

a) Kur'an Âyetlerinin Yorumlarında Bilimsel Hakikatleri Esas Alma

Bilimsel tefsir yaparken Kur'an âyetlerinin yorumunda kesinliği ispatlanmış, bilimsel hakikatleri esas alma bilimsel tefsir yapmanın temel şartı olarak kabul edilmiştir. Çünkü geçmişte ve günümüzde bilimsel gerçekliği henüz kanıtlanmamış teori ve hipotezlerle Kur'an'ın yorumlanması, ifrat ve tefrit boyutuna varan hataları da beraberinde getirmiştir. Yapılan yorumların Kur'an'ın ruhuna uygun düşmemesi, geçmişte birtakım teorilere dayanarak yapılan te'villerin bugün yanlışlanmış olması ve bu yorumlardaki yanlışlıkların Kur'an'a mal edilme tehlikesi bu hatalardan sadece birkaçıdır.[82] Bu gibi problemlerle karşılaşmamak adına bilimsel tefsir yaparken, âyetler ilmi gerçeklikler baz alınarak yorumlanmalı, teori ve hipotezler konusunda ise ihtiyatlı olunmalıdır.[83]

b) Kur'an'ın Yüce Gaye ve Maksatlarını Göz Önünde Bulundurmak

Kur'an âyetleriyle bilimsel gelişmeler arasında bir irtibat kurarken, Kur'an'ın bir inanç kitabı olduğu unutulmamalıdır. Bu durum gözetilmeden yapılan her yorum, Kur'an'ın ana gayesini ve hedefini perdelemiş olacaktır.[84]

c) Kesin İfadelerden Kaçınmak

Kur'an, hükümleri nihaî ve mutlak olan ilahî bir kitaptır. Bilim ise izafî ve sınırlıdır. Unutmayalım ki; bilimsel bilgi verileriyle yapılacak her yorum her zaman bünyesinde yanlışlanma ihtimalini barındırmaktadır. Bilimin doğasından kaynaklanan bu durum, bilim açısından makûl ve makbul karşılansa da din açısından kabul edilmesi mümkün

[82] Şen, *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünme*, 232-234.

[83] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 97.

[84] A.g.e., 96-97.

değildir.[85]Dolayısıyla bilimsel tefsir yapan her müfessir kesinlik ifade eden lafızlardan kaçınmalıdır. Çünkü her tefsir bir yorumdur ve kesinlik ifade etmez. Sadece Kur'an'ın muhtemel mânalarından birine delalet eder.[86]

d) Âyetleri Bütüncül Bir Yaklaşımla Ele Almak

Kur'an'ın âyet ve sûrelerinin tamamı birbiriyle bütünlük arz eder. Çünkü Kur'an'ın bir yerinde kısa bir şekilde bahsi geçen mevzu, bir başka âyette ayrıntılarıyla anlatılmakta veya bir âyette kapalı olan bir lafız veya mâna başka bir âyette açıklığa kavuşturulmaktadır. Bu durum bir prensip olarak Kur'an'ın doğru anlaşılması için ona bütüncül bir bakışla yönelmeyi zorunlu kılar. Aksi taktirde birtakım yanlışlıklara düşmek kaçınılmaz olur.[87]

e) Kelimelerin Hakkını Verme ve Zorlamalı Yorumlardan Uzak Durma

Bilimsel tefsirde, âyetlerin yorumunda zorlama yorumlardan uzak durma, bilimsel tefsirin sağlam temeller üzerine gelişmesine dair bir ilke olarak kabul edilmektedir.[88] Çünkü Kur'ân'î bilgilerin doğru anlaşılabilmesi ancak, bu bilgileri içeren kelime ve kavramların doğru anlaşılmasıyla mümkündür.[89] Bu bağlamda Kur'ânî kelime ve kavramların nüzûl dönemindeki anlamlarıyla kullanımı, kelimelerin zaman içerisinde kazanmış oldukları yeni mânalara göre yorum yapılmaması, kelimenin gerçek mânasının anlaşılmasında bir sıkıntı yokken mecaz yoluna gidilmemesi ve âyeti bilimsel verilere mutabık hale getirmek adına olamadık yorumlardan kaçınılması; bilimsel tefsirde riayet edilmesi gereken birtakım prensipler olarak kabul edilir. [90]

f) Bilimsel Verileri Ölçülü Kullanmak

Kur'an'ı pozitif ilim verileriyle yorumlamaya çalışanların tefsirlerinde yapmış oldukları en büyük hata, gereksiz ayrıntılar ve sıkıcı malumatlarla tefsirlerini

[85] Şen, *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünme*, 238.

[86] A.g.e., 99-100.

[87] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 104.

[88] Şen, *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünme*, 235-236.

[89] Kırca, *Hayatın İçinde Hayatla Birlikte Kur'an-ı Anlama Sorunlar ve Yöntemler, 245.*

[90] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 103.

ansiklopedik bir esere dönüştürmeleridir.[91] Örneğin geçmişte Razî'nin tefsiri bu yönüyle eleştirilere maruz kalmış ve ibn. Teymiyye (ö. 728/1328) "Onda tefsir hariç her şey var" şeklinde tenkit etmiştir.[92]

Günümüzde benzer bir durum Cevherî için de geçerlidir. Yazmış olduğu 25 ciltlik tefsirinde, âyette geçen bir kelimeden hareketle sayfalarca ansiklopedik bilgi verdiği görülür. Bu durum Kur'an tefsiri için uygun bir tutum değildir.[93]

1.9.Bilmsel Tefsire Konu Olan Ayetlerin Sayısı ve Sınıflandırmaları

Sözlükte; açık alâmet, nişan, ibret ve mucize mânalarına gelen âyet, ıstılahî olarak Kur'an-ı Kerim'de her sûreyi oluşturan başı ve sonu olan, bazısı bir bazısı birden fazla cümleden oluşan müstakil sözlerden her birine verilen isimdir. Çoğulu ise ây, veya âyât'tır.[94]

Âyet lafzı, Kur'an'da tekil ve çoğul formda 382 yerde geçer. Müfessirler bunları iki kısma ayrılır. Birincisi varlık dünyasını sayısız çeşitlilikte ve belli kanunlara göre var eden yaratıcının varlığını, birliğini ve sıfatlarını gösteren fiilî âyetlerdir. Bu âyetler "kevnî", "tekvinî", "ilmî" âyetler şeklindede isimlendirilmektedir. İkincisi Peygamberlere indirilen ilahi kitaplar ki; bunlara "kavlî âyetler" denildiği gibi "teşrîi", "tenzilî", "vahyî âyetler" de denir. Bunlar fiilî âyetlerin anlaşılmasını kolaylaştıracak birtakım açıklamalar içerir.[95]

Elmalılı Hamdi Yazır, ulûhiyete işaret eden bu âyetleri kendi içinde üç kısma ayırır. Birinci kısım tabiat kanunlarında mevcut âyetlerdir ki; bunların farkına ancak alimler ve bilginler varabilir. İkinci kısım ise herkesin görebileceği âyetlerdir. Güneş ay

[91] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 110.

[92] Kövser, Bilimselci Tefsirin Oluşum ve Gelişim Süreci, 9.

[93] Güllüce, *Bilimsel Tefsirde Usûl*, 110.

[94] M. Kemal Atik, vd., *İslamî Kavramlar*, (Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997), 88.

[95] Demirci, *Tefsir Usûlü, 99.*

tutulması, gök gürlemesi bu âyet nev'indendir. Üçüncü kısma gelince, bunlar mucizeler ve harikulâde âyetlerdir.[96]

Kur'an âyetlerinin sayısı yaygın kanaate göre 6666'dır. Ancak çoğu âlim âyetlerin 6200 kûsur olduğunu kabul etmektedir. Bu kûsurun miktarı muhtelif kişilere göre 6217, 6210, 6236, 6226 şeklinde değişebilmektedir.[97]

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de insanın doğruyu ve hakikati bulabilmesi için onu, "kevnî âyetler" diye isimlendirilen varlık dünyasında meydana gelen olay ve olgular üzerinde derinlemesine tefekkür etmeye çağırmaktadır.[98] Bu da bize din-bilim arasındaki tamamlayıcılığın, Kur'an metninde değil de bu metnin sık sık göndermede bulunduğu varlık dünyasında olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah, âyetlerini anlayabilecek olanlara her an göstermektedir. Kur'an'ın bahsettiği bizim her gün şahit olduğumuz yağmur, rüzgâr, gecenin ve gündüzün değişmesi, yerin ve göğün yaratılışı vb. gibi olayları, sadece basit bir tabiat olayı gibi görmemek gerekir. Bunlar Allah'ın, insan işlerini sevk ve idaresinin işaretleridir. Aynı zamanda bu dünyada kulların rahat yaşayabilmesi için gösterdiği hikmet ve özenin de delilidir. Tabiat olayları esasında bizim dikkatimizi kendi üzerlerine değil de bir işaret parmağı gibi kendilerinin çok daha ötesindeki bir istikamete çevirmeye çalışırlar. Bütün bu derin anlayış ve kavrayışa göre tabiat olayları; Allah'ın insana varlığını, birliğini, kudretini gösterdiği sözsüz âyetleridir.[99]

> *Kur'an'da kainatın yaratılışı, dünyanın oluşumu, çekim kanunu, yedi kat semâ, kâinatın genişlemesi, ay ve güneş ışığı, ay ve güneşin yörüngeleri, dünyanın yuvarlaklığı ve dönüşü gibi astronomi; yeryüzündeki denge ve kömürün teşekkülü gibi jeoloji; hava basıncı, eşyanın çift oluşu, demir ve atomun zikredilişi gibi fizik; hava basıncı ,botanik ve genetik gibi biyoloji; ruh ve beden sağlığını koruma, zararlı yiyecek ve içeceklerden sakınma,*

[96] Yusuf Şevki Yavuz ve Abdurrahman Çetin, "Âyet", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları 1991), 4/243.

[97] Atik, vd., *İslamî Kavramlar*,89.

[98] Abdülbaki Güneş, "Kur'an'da Kevnî Âyetler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S.2 (1998): 202-210.

[99] Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, 168-169.

beslenme ve jinekoloji gibi tıp; insanın yaratılışı gibi antropoloji; din duygusu, din şuuru, fizyolojik olan ve olmayan motiveler, insan tipleri, karakter ve şahsiyet gibi psikoloji ve telepati gibi, parapsikoloji ile alakalı bir çok bilgi bulunmakta ve bu bilgilerin, çeşitli bilimsel verilerle olan uyumu ve uygunluğu açısından ele alınıp yorumlandığı görülmektedir.

Yine Kur'an'da insanın kendini tanıyıp bilebileceği konulara bakmayı emreden 350, yeryüzündeki tabiat olaylarına ve varlıklara bakmayı emreden ve araştırmaya teşvik eden 50'den fazla âyet vardır.

Bunların yanında yukarıda adlarını zikrettiğimiz modern ilimlere işaret eden veya bunlarla ilgili bazı bilgiler veren âyetlerin toplam sayısı 750'ye ulaşmaktadır.

Yine Kur'an'da, 88'i Mekkî, 26'sı Medenî 114 surenin bir kısmının adı, tabiat olaylarına ve astronomi ile alakalı konulara aittir. Nûr, Râd, Duhân, Necm, Kamer, Şems, Burûc, Leyl, Meâric ve Asr gibi sûre adları, astronomi ile alakalı iken; İnsân, Nâs, Şuarâ, Enbiya, Nisâ, Ahzâb, Bakara, Nahl, Ankebut ve Fil gibi sure adları da insan ve hayvan gibi canlı varlıklara aittir.

İnsanı, aklını ve duyu organlarını kullanarak araştırma yapmaya sevk eden ve yönlendiren, araştırma konularını ve alanlarını gösteren âyetler, aynı zamanda Kur'an-bilim ilişkisinin boyutlarını da göstermektedir.[100]

[100] Kırca, *Kur'an ve Bilim*, 41-43.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖMER ÇELİK'İN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. Ömer Çelik'in Hayatı

Ömer Çelik, 1966 yılında Artvin'in Yusufeli ilçesinde doğdu.1985'te Yusufeli İmam Hatip Lisesini,1989'da MÜ İlahiyat Fakültesini bitirdi. 1991 yılında MÜ araştırma görevlisi olarak atandı. MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak hazırladığı Kur'an'a Göre Kur'an'ı Kerim ve Muhatapları adlı doktora tezini 1997 yılında tamamladı. 2002 yılında doçent oldu. 2003-2006 yılları arasında Oş Devlet Üniversitesi Araşen Teoloji Fakültesi'nde dekanlık görevinde bulundu. 2007 yılında profesör oldu. Halen MÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.[101]

2.2. Eğitim Hayatı

Artvin'in Yusufeli ilçesinde dünyaya gelen Ömer Çelik, eğitim hayatına da burada başladı. İlk okuldan sonra ortaokul ve liseyi Yusufeli İmam Hatip Lisesi'nde okudu. Buranın şartlarında bir eğitim alan Çelik, 1985 yılında İstanbul Marmara İlahiyat fakültesini kazandı. Çelik'in ilim hayatındaki esas devrim ve dönüşüm İstanbul'a gelişinden sonra başladı. Üniversitenin ilk yıllarında kısa sürede hafızlığını tamamdı. 1985-86 senesinin haziran ayında Aziz Mahmut Hüdayi Vakfının açtığı evlerde, Siirt Tillo medreseleri hocalarından merhum Nurettin Can hocanın oluşturduğu Arapça halkasına katıldı. Burada aldığı eğitimden sonra iyi derecede Arapça öğrendi. Yine bu halkada üniversite eğitimi boyunca Klasik Arapça metinlerini okudu ve diğer dinî ilimler alanında da eğitim aldı. Üniversite yıllarında hadis hocası İsmail Lütfü Çakan'a duyduğu hayranlık sebebiyle hadis alanına yöneldi ve bu alanda hocasıyla beraber çalışmalar yaptı. Sağlam bir hafızlığa ve iyi derecede Arapçaya sahip olan Çelik, üniversitenin son sınıfında büyüklerinin tavsiyesiyle tefsir alanına yöneldi ve halen bu alanda çalışmalarını devam ettirmektedir.[102]

---

[101] Ömer Çelik, https://avesis.marmara.edu.tr/omer.celik/yayinlar?themeId=1 [13.12.2023].

[102] Ömer Çelik, Mülakat: Nurhan Karaca, İstanbul, 23 Eylül 2024.

2.3.İlmî Kişiliği ve Faaliyetleri

Halen Marmara Üniversitesi'nde ilmî çalışmalarına devam eden, önemli çağdaş müfessirlerimizden biri olan Ömer Çelik'in yurt dışında ve yurt içinde yayınlanmış pek çok makalesi ve tebliğinin dışında üniversite resmi internet sitesinin kaydettiğine göre pek çok kitap ve kitap bölümlerini telif ettiği eseri bulunmaktadır.[103] Üretken bir ilim adamı olan Çelik'in eserleri, tefsir alanda önemli bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Bu çalışmaların yanında onlarca doktora ve yüksek lisans araştırmasına da danışmanlık yapmıştır. Çelik'in kitap olarak basılmış eserleri şunlardır.

2.4. Eserleri

2.4.1. Tek Kaynak İki Irmak: Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar

Kur'an-ı Kerim'in modern bilimlere bakışı bu kitabın konusu oluşturuyor. Üç bölümden oluşan eserin ilk bölümünde müellifimiz, Kur'an-bilim ilişkisi, bilimsel tefsirin ortaya çıkışı, bilimsel tefsirin dayanakları ve tarihi gelişim seyri gibi konulara dair tafsilatlı bir bilgilendirme yapıyor. Eserin ikinci bölümünde ise Kur'an'daki bazı âyetler fizik, biyoloji, tıp, jeoloji, coğrafya gibi pozitif ilim verileri ışığında yorumlanıyor. Üçüncü bölümde ise Kur'an'ın bilime ışık tutan fakat kesinliği henüz netleşmemiş konulardaki âyetlerden örnekler getiriliyor. Âyet yorumlarında bilimsel gelişmelere yer verilirken; Kur'an bilimin ardından koşturulmuyor, aksine dengeli bir yaklaşımla, her birinin mâna zenginliği ortaya çıkartılmaya çalışılıyor. Eserin basımı 2009 yılında Işık Akademi Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.4.2. Üsve-i Hasene

Üsve-i Hasene, Ömer Çelik'in Mustafa Öztürk ve Murat Kaya ile hazırladığı ortaklaşa çalışmasıdır. Eserde Resûlullah'ın (sav) insanlar için nasıl ve hangi yönlerden örnek olduğu anlatılıyor. Bu kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Peygamberin Allah'a kulluktaki örnekliği, ikinci bölümde Peygamber'imizin ahlaki faziletleri, üçüncü bölümde ise âdâb-ı muâşeret ölçüleri okuyucuya somut örneklerle sunuluyor. 2003 yılında Erkam Yayınları tarafından eserin basımı gerçekleşmiştir.

[103] https://avesis.marmara.edu.tr/omer.celik/yayinlar?themeId=1 [13.12.2023].

Serinin ikinci kitabı olan Üsve-i Hasene-2: Tebliğde Terbiyede ve Muamelede En Güzel Örnek kitabı ise 2004 yılında yine aynı yayınevi tarafından basılmıştır.

2.4.3. Kur'an'ın Muhatapları

Allah'ın son ilahî hitabı olan Kur'an'ın yol göstericiliği kıyamete kadar bütün insanlara ve cinleredir. Kur'an'ın ilk ve doğrudan muhatabı Hz. Peygamber'dir. Üç bölümden oluşan bu eserin konusu Kur'an'ın bütün muhataplarıdır. Birinci bölümde Kur'an'ın tarifi, vahiy, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e indirilişi, Hz. Peygamber'in insanlara vahyi tebliğ ve beyanı gibi konular işlenmiştir. İkinci bölümde âlemlere rahmet olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim'in; mü'minler, ehl-i kitap, münafık ve kafirlerle ilişkisi ayrı ayrı konu başlıkları altında incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Kur'an'ın muhatabı olan cinler konu edinilmiştir. Aynı zamanda Ömer Çelik'in doktora çalışması olan bu eser 2002 yılında T.D.V. yayınları tarafından basılmıştır.

2.4.4. En Güzel Öğretmen Hz. Muhammed

Allah Teâla "en güzel örnek" diye takdim ettiği Hz. Peygamber Efendimiz'i, rabbanî terbiyesi altında yetiştirerek bizlere bir öğretmen olarak göndermiştir. Bu eser Hz. Peygamberin; bir peygamber, devlet reisi, tacir, komutan, hâkim, eğitimci ve bir aile reisi olarak üstlendiği bu rollerdeki bütün davranışları insanlığa maddî ve manevi yönleriyle örneklik sunmaktadır. Allah Resülü'nün söz, fiil ve davranışları ciltler dolusu kaynaklarımızdan taranarak bütün ayrıntılarıyla tespit edilmiştir. Bu kitap eğitim câmiasında hizmet veren öğretmen ve hocalar için hazırlanmıştır. 2014 yılında Erkam Yayınları tarafından eserin basımı gerçekleşmiştir.

2.4.5.Türkiye Kur'an Makaleleri Bibliyoğrafyası

Ömer Çelik'in Murat Sülün ile hazırladığı ortaklaşa bir çalışmadır. Eser, tefsir sahasında Türkiye'de günümüze kadar makale düzeyinde yapılan çalışmaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Tefsir alanında çalışma yapmak isteyen herkesin istifadesine sunulmuştur. Eser 2007 yılında Marmara Üniversitesi Fakültesi Vakfı yayınları tarafından basılmıştır.

2.4.6. Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'an'da İnsan

Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre yaratılış orijini toprak olan insan, cennette yaratılmıştır ve dünyayı imar etmek için yeryüzüne gönderilmiştir. Allah (cc) insanı yeryüzünde başıboş bırakmamış ve onlara kendi içlerinden seçtiği peygamberler

göndermiştir. İnsanlar, Peygamber'lerin getirdiklerine tâbi olma yönünden mü'min, münafık ve kâfir olmak üzere üçe ayrılırlar. Eserin konusu Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen bu insan tiplerindir. Eserin birinci bölümünde genel olarak insanın maddi ve manevî yaratılışı anlatılıyor. İkinci bölümde mü'min, münafık, kafir ve müşrikler konu ediniliyor. Üçüncü bölümde ise bu insan tipleri mukayeseli olarak temsil, teşbih ve tasvirler üzerinden anlatılıyor. Eserin basımı 2010 yılında Işık Akademi Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.4.7. Tefsir Usûlü ve Tarihi

İlk dönemlerden bu yana Kur'an-ı Kerim, Kur'an tarihi, Kur'an ilimleri, tefsir usûlü ve tarihi gibi konulara dair Arapça ve Türkçe pek çek değerli eser telif edilmiştir. Müellifimiz Ömer Çelik'te Kur'an-ı Kerim'in tarihi ve tefsiriyle ilgili konuları farklı bir üslûp ve bakış açısıyla yeniden ele alarak bu çalışmayı meydana getirmiştir. Eser 2012 yılında Erkam Yayınları tarafından neşredilmiştir.

2.4.8. Kur'an Sûreleri Ana Konuları ve Zihin Haritaları

Kur'an-ı Kerim 114 sûreden oluşmaktadır. Bu sûrelerin konu içerikleri her sûrede çeşitlilik göstermekle beraber sûrelerde iç içe geçen konularda ise her sûre birbirlerine benzemektedirler. Bu eser Kur'an'daki bu yoğun konular kümesini tasnif etmek üzere kaleme alınmıştır. Ömer Çelik'in Murat Bahar'la ortaklaşa yaptığı bu çalışma 2018 yılında Nida Yayıncılık tarafından basılmıştır.

2.4.9. Kur'an ve Sünnet-i Seniyye Ekseninde İlim ve Gerçek Alimler

Ömer Çelik'in kaleme aldığı "Kur'an ve Sünnet-i Seniyye Ekseninde İlim ve Gerçek Alimler" kitabı eğitim alanında hazırlanmış nadide bir eserdir. Eserde, eğitimde ilme ve Allah'ın rızasına nail olabilmenin yolları, Kur'an ve sünnetin koyduğu ölçüler doğrultusunda anlatılıyor. Eserin basımı 2014 yılında Sır ve Hikmet yayınları tarafından yapılmıştır.

2.4.10. Kur'an-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meâli

Çelik'in yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına yönelik tefsirinin dışında yaptığı bir diğer çalışma Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Türkçe Meâli isimli eseridir. Meâlde Türkçe'nin tüm dil incelikleri dikkate alınarak olabildiği kadar Kur'an'ın ince mânaları ifade edilip aktarılmaya çalışılmıştır. Eserin basımı 2023 yılında Erkam Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.4.11. Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri

Bizim de araştırma konumuz olan bu eser, Çelik'in ilmi hayatı boyunca ortaya koyduğu en önemli eserlerin başında gelmektedir. Beş ciltten oluşan eser Türkçe telif edilmiştir. Kur'an sûreleri, Mushaf tertip sıralaması esas alınarak tefsir edilmiştir. Eserin ilk basımı 2013 yılında, ikinci basımı ise 2020 yılında Erkam Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir. Buradaki tanıtımda ise eserin 2020 yılı basımı esas alınmıştır. İstiâze ve besmele ile başlayan birinci cilt, Mâide sûresi 50. âyetle son bulmakta ve 751 sayfadan oluşmaktadır. İkinci cilt Mâide sûresinden itibaren on sûrenin tefsirini içerir ve 725 sayfadan oluşmaktadır. Hicr sûresiyle beraber on beş sûrenin tefsir edildiği üçüncü cilt ise 750 sayfadan oluşmaktadır. Rûm sûresinden başlayarak 26 sûrenin tefsir edildiği dördüncü cilt 740 sayfadır. Beşinci ve son cilt ise Vâkıa sûresinden Nas sûresinin de dahil olduğu toplam 59 sûrenin tefsiriyle nihayete erer. Bu cilt sonundaki kaynaklar kısmı ve karma indeks ile beraber toplam 712 sayfadan oluşmaktadır.

2.5. Kitap Bölümleri

1. Tefsir. İslami İlimler Rehberi (pp.37-57), İstanbul: Erkam Yayınları.

2. Kur'an'ı Anlamaya Giriş, Meal ve Tefsiri Yapılacak Bazı Sureler. Anadolu İmam Hatip Liseleri Tefsir Okumaları (pp.10-117), Ankara: Başak Matbaacılık.

3. Nübüvvet Kurumu Peygamberliğin Gelişi ve Vahiy. Kur'an Coğrafyası Mekke (pp.197-222), İstanbul: Siyer Yayınları.[104]

2.6. Makaleleri

1. Kur'ân-ı Kerîm'de "Ehl" Kavramı ve Peygamber Aileleri, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s. 6-11.

2. Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Nefâisü'l-Mecâlis Adlı Tefsiri ve Fâtiha Sûresi Tefsiri, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2015, sayı: 35, s. 209-238.

3. Hafızlık, *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, 2012, sayı: 13-14, s. 69-83.

4. Kur'an-ı Kerim'e Göre Meleklerin Bir Kısım Peygamberlere, Sâlih Kişilere

[104] https://avesis.marmara.edu.tr/omer.celik/yayinlar/ [10.9.2024].

Husûsî ve Bütün Mü'minlere Umûmî Yardımları, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, cilt: VI, sayı: 15, s. 63-87.

5. Orta Asya Bağımsız Türk Devletlerindeki Dini İdarenin Yeniden Yapılanmasına Örnek Teşkil Etmesi Açısından Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatının Tarihi Süreç İçinde Yapılanması ve Günümüzdeki Durumu, *Araşan Sosyal Bilimler*

Enstitüsü İlmî Dergisi, 2007, cilt: I, sayı: 3-4, s. 20-36.

6. Kur'an-ı Kerim Pencerinden Ekonominin Sürdürülebilirliğinin Temel Dinamikleri, Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi 2006, sayı: 10,

7. Hicri V-XI. asırlarda Kur'an ilimleri, *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları III*, 2002, s. 47-87.

8. Muhammed Es'ad Erbilî (1847/1931)'nin Kur'ân-ı Kerim Âyetlerini Yorumlama Yaklaşımı, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2001, cilt: II, sayı: 6, s. 177-210.

9. Kur'ân-ı Kerîm'de Nûr Kavramı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998-1999, sayı: 16-17, s. 123-171.

10. Muhammed Emin b. Sadruddîn eş-Şirvânî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995-1997, sayı: 13-14-15, s. 211-224.

11. Kırgızistan'da Teoloji Fakültelerinin Ortak Hizmet Projeleri, *Uluslararası*

Globalleşme Sürecinde Kırgızistan'da Din Bilimleri ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Meseleleri Sempozyumu (21-22 Mayıs 2007), 2008, s. 310-315.

12. İmâm-ı Rabbânî'nin Kur'ân Âyetlerini Anlaması ve Yorumlaması, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, 2018, s. 61-98. [105]

2.7. Tefsiri ve Metodu

Hiç şüphesiz gaye ve maksada ulaşmada aracı konumda olan yöntem büyük önem arz etmektedir. Çünkü yöntem bireyi hedefine çabuk ulaştırdığı gibi onu bu süreçte

[105] https://avesis.marmara.edu.tr/omer.celik/yayinlar?themeId=1 [21/09/2024].

keyfilikten alı kor ve hata yapmaktan da korur. Müfessirimiz Çelik'in, yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in mâna ve ehemmiyetini genelde Türkiye'de geniş halk kitlelerine özelde ise lise ve üniversite öğrencilerine, İmam Hatip Lisesi ve Kur'an Kursu talebelerinin gönüllerine tesir etme amacıyla [106] kaleme aldığı bu eseri, hedefine ulaştırmada esas aldığı usûl ve yöntemlere dair şunları söylemek mümkündür.

Çelik, tefsirinde muğlak ve ağdalı ifadelerden kaçınarak herkese hitap eden açık, anlaşılır, sade bir dil kullanmaya özen göstermiştir. Bu dil aynı zamanda insanları daima iyiye ve güzele teşvik eder niteliktedir. Eserinde belli başlı kaynaklardan istifade etmekle birlikte, nakilden ziyade telif üslûbunu tercih etmiştir. Çelik, tefsirinde Mushaf sıralamasını esas alırken, âyetleri mümkün mertebe tek tek tefsir etmiş, öncesi ve sonrasıyla konu birlikteliği olan âyetleri ise grup şeklinde değerlendirmiştir. Eğer değerlendirilen bu âyetlerin mânalarının doğru anlaşılmasına yardımcı olacak nüzûl sebepleri varsa; bunları da zikrederek, rivayetlerin güvenirliliğine hususiyetle önem vermiştir. Âyet içinde geçen kapalı kelime ve ıstılahları yeterince açıklayarak, özellikle gereksiz ayrıntıdan uzak durduğu gibi her konuyu geçtiği her yerde sil baştan açıklamak gibi lüzumsuz bir tekrara düşmemeye çalışmıştır.[107]

Çelik, her sûrenin başında, o sûrenin adını, muhtevasını, âyet sayısını, nerede indiğini, kaç isminin olduğu gibi konuları tanıtan kısa bir açıklama yapmıştır.

Sûreler ve âyetler arası münasebete mümkün mertebe değinen Çelik, konuya geçerken bağlama uygun ifadeler kullanmaya özen göstererek tefsirde akıcılığı sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca tefsirde yer yer serpiştirdiği menâkıb ve şiirlerle de eserine edebî bir güzellik katmak istemiştir.

Kur'an'daki ahkâm âyetlerinin açıklamasını siyak ve sibak yani âyetlerin bağlamı çerçevesinde yapan Çelik, âyetlerden çıkabilecek hükümlerde mezheplerin tercih edilen ve günümüz koşullarında uygulaması en kolay görüşe yer vermiştir. Günümüzde ortaya çıkan fıkıh ilminin tartışmalı konularında Kur'an, sünnet ve

[106] Ömer Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 1 (İstanbul: Erkam Yayınları, 2020), 21.

[107] A.g.e., 22.

günümüzdeki ulemânın açıklamaları baz alınarak meselenin takva ve ruhsat boyutuna dikkat edilerek en mutedil izahlarda bulunmuştur.[108]

İtikadî âyetlerin yorumunda ise mezhepler üstü bir tutum takınan Çelik, itikadî konularla ilgili görüşlerin en güzel olanını tercih etmiş ve yaptığı izahatlarda muhatabın imanını kuvvetlendirecek aklî delillere yer vermiştir.[109]

Kur'an'daki müteşâbih âyetlerin muhkem âyetlere oranla nicelik bakımından daha fazla yekûn teşkil ettiğini vurgulayan Çelik, itikadî meselelerle alâkalı müteşabih âyetlerde ehl-i sünnet ve'l-cemaat çizgisini takip etmiş; pozitif ilimlere işaret eden âyetlerde ise, ilgili ilim dallarının bilimsel gerçekliklerini dikkate alarak, Kur'an'ın î'câz ve azametini ortaya çıkaracak tarzda yorum ve açıklamalarda bulunmuştur.[110]

Kur'an'da nesih meselesine gelince Çelik, Kur'an'da neshedilmiş bir âyetin olmadığı görüşünü esas alarak Kur'an'ı tefsir etmiştir.[111]

İtikadî ve amelî mezhepler konusunda ise ayrıştırmaya gidecek, kutuplaştırmaları körükleyecek yaklaşımlardan uzak durmuş, bunun yerine İslam dünyasında varlığını sürdüren mezheplerin hassasiyetlerini göz önünde bulundurmuştur. Kur'an ve sünnet ekseninde yakınlaşmaya vesile olacak bir yol takip etmiştir.[112]

Çelik, Kur'an'daki kavramları, ilk geçtikleri yerlerde tefsirinin boyutlarını göz önünde bulundurarak açıklamış, daha sonra geçtikleri yerlerde ise ya sadece tercüme etmiş ya da bağlama uygun düşecek ilave bir mâna vermek suretiyle iktifa etmiştir. [113]

Tefsire özgün bir meâl yapmaya çalışan Çelik, daha çok işin ehli, onay görmüş kimselerin çalışmalarından yararlanmıştır.[114]

---

[108] A.g.e., 23.

[109] A.g.e., 23.

[110] A.g.e., 24.

[111] A.g.e., 24.

[112] A.g.e., 24.

[113] A.g.e., 24.

[114] A.g.e., 25.

2.8. Tefsirin Kaynakları

Ömer Çelik'in Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri'ni incelediğimizde kaynakçasının oldukça zengin olduğunu görürüz. Bu durum eserin güvenirliliğini arttırdığı gibi bilginin doğruluğu ve objektifliği açısından da okuyucuya denetim imkânı sağlamaktadır. Çelik eserinde tefsir, hadis, fıkıh, siyer, meâl, tasavvuf, kelam, lügat gibi ilim dallarına ait çok sayıda kaynak esere müracaat etmiştir. Bu ilimlere dair özellikle kadîm kaynaklardan faydalandığı gibi günümüzde de bu ilimlere dair ilmî değeri ve güvenirliliği genel kabul görmüş eserlerden de faydalanmıştır.

Müellifimiz gerekli yerlerde bu eserlere atıfta bulunurken, okuyucunun dikkatini dağıtmamak adına gerek görülmeyen yerlerde kaynak adreslerine yer vermemiştir. Ancak âyetlerin ve hadislerin nüzûl sebepleri gibi rivayete dayanan bilgileri ve başka tefsirlerden alıntı yapılan orijinal yorumların kaynaklarını özellikle göstermeye çalışmıştır.

Çelik'in esrinde en çok alıntı ve atıfta bulunduğu tefsir ve meâller arasında Ebû Muhammed b. Cerîr Taberî'nin (ö. 310/923) Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an'ı, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî (ö. 465/1072)'nin Leṭâʾifü'l-işârât'ı, Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) Mefâtîḥu'l-ġayb'ı, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273) el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân'ı, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullāh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl'i, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkī eş-Şâfiî'nin(ö. 774/1373) Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm'i, İsmâil Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) Rûḥu'l-Beyân'ı, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) Rûḥu'l-meʿânî fî tefsîri'l-Ḳurʾâni'l-ʿaẓîm ve's-sebʿi'l-meṯânî'si, Tantâvî b. Cevherî el-Mısrî'nin (1862-1940) el-Cevâhir fî tefsîri'l-Ḳurʾâni'l-kerîm'i, Elmalılı Muhammed Hamdi'nin (1878-1942) . Hak Dini Kur'an Dili, Hasan Basri Çantay'ın (1887-1964) Kur'an-ı Hakîm ve Meâli Kerim'i, Suat Yıldırım'ın Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meâli, Ali Ünal'ın

Allah Kelamı Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli ve Mahmut Kısa'nın Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim ve Meali'ni zıkredebiliriz.[115]

Tefsiri, müracaat edilen hadis kaynakları bakımından da incelediğimizde oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğunu görürüz. Eserde başta temel hadis kaynağı Kütüb-i Sitte olmak üzere Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) el-Muvaṭṭa'sı, Ahmet b. Hanbel'in (ö. 241/855) el-Müsned'i, Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) Ensâbü'l-eşrâf'ı, Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî'nin (ö. 360/971) el-Muʿcemü'l-kebîr'i, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî'nin (ö. 656/1258) et-Terġīb ve't-terhîb'i, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî'nin (ö. 807/1405) Mecmaʿu'z-zevâʾid'i, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî'si, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî'nin (ö. 911/1505) el-Câmiʿu's-sağîr'i, gibi bir çok hadis kaynağından nakillere yer verdiğini görürüz.[116]

Siyer kaynakları açısından Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî'nin (ö. 151/768) Sîretü İbn İsḥâḳ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî'nin (ö. 207/823) el-Megâzî'sini, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî'nin (ö. 218/833) es-Sîretü'n-nebeviyye'si, el-Mübtedeʾ ve'l-mebʿaṯ ve'l-meġāzî'si, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) el-Bidâye ve'n-nihâye'si, Muhammed Hamîdullah'ın (1908-2002) Hz. Peygamberin Savaşları (terc. Salih Tuğ, İstanbul 1991), Mustafa Asım Köksal'ın (1913-1998) İslam Tarihi'ni ve Osman Nuri Topbaş'ın Nebiler Silsilesi eserlerini zikredebiliriz.[117]

Kur'an tarihi ve bilimsel tefsire dair alıntı yapılan eserler ise şunlardır: Abdullah Aydemir; Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri, Muhammed Ali Bâr; Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı (Çev. Abdülvehhab Öztürk), Ömer Çelik; Bir Kaynak iki Irmak: Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar, Fetullah Han; Kur'an ve Kâinat

[115] Ömer Çelik, *Hakkın Daveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5 (İstanbul: Erkam Yayınları, 2020), 681-683.

[116] A.g.e., 685-687.

[117] A.g.e., 687-688.

Âyetleri (Çev. Safiye Gülen-Oya Morçay), Haluk Nurbaki; Kur'an-ı Kerim'den Âyetler ve İlmî Gerçekler, Ümit Şimşek; Bilime Yol Gösteren Âyetler, Abdülmecid Zindanî; Kur'an'da İlmî Mûcizeler, (Terc:Rasûl Tosun), Şevki Ebû Halil; Kur'an Atlası, Muhammed Hamidullah; Kur'an-ı Kerim Tarihi, Sadrettin Gümüş; Kur'an Tefsirinin Kaynakları, Murat Kaya; İlâhî Azamet, Muhsin Demirci; Tefsir Tarihi.[118] Tefsirde pozitif ilim dallarının fizik, kimya,biyoloji, tıp gibi müstakil alanlarında Kazım Arısan; Doğum Bilgisi gibi uzman kimselerin eserlerinden faydalanılmakla beraber bu alanlarda kullanılan kaynakların diğer alanlarda kullanılan kaynaklara nisbetle zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenemez.[119]

Eserde ansiklopedi, lügat-şiir ve işâri te'viller bağlamında Mehmet Z. Pakalın; Osmanlı Tarih Terimleri Sözlüğü, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî'nin (ö. 505/1111) İḥyâ'u Ulûmi'd-dîn'i, Feridüddin Attâr'ın (ö. 618/1221) Tezkiretü'l-Evliya'sı, Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî'nin (ö. 761/1360) Âriflerin Menkıbeleri (terc. Tahsin Yazıcı) Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415) el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ, Klasik Üç Şark-İslam Şaheseri: Gülistan- Bostan- Etvâku'z-Zeheb, Mahir İz'in (1895-1974) Tasavvuf'u, sıklıkla başvurulan eserler.[120]

2.9. Çelik'in Kur'an Tasavvuru ve Âyetlere Bilimsel Yaklaşımı

Ömer Çelik'in kaleme aldığı, Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri adlı eser, onun Kur'an tasavvurunu yansıtması bakımından önem arz etmektedir. Eseri, çağdaşlarından ayıran ve onu özellikli kılan asıl sebep de budur. Tefsirinin daha giriş bölümünde Kur'an'a ve onun muhtevasına dair görüşlerini belirten Çelik, öncelikle Kur'an'ın kaynağına dikkat çeker ve onun nasıl bir kitap olduğunu açıklamaya çalışır.

Kur'an-ı Kerim, risâlet zincirinin son halkası Hz. Peygambere vahyedilen ilahî bir kelam olup, Allah katında tek makbûl din olan İslam'ın ana kaynağıdır. Âyetlerinden hak ve batılın ayrıldığı, insanların ruhunu besleyecek manevî rehberliği ve yaşantılarını düzenleyecek tüm kaideleri ihtiva eden, insana dünya-ahiret

[118] A.g.e., 683-684.

[119] A.g.e., 683-684.

[120] A.g.e., 689-690.

mutluluğunu, cennet ve cemâlullaha ulaşmanın yolunu gösteren tek ve şümullü kitabın Kur'an olduğunu belirten Çelik, Kur'an-ı Kerim'i; Rabbimizden bize okunmak, anlaşılmak ve yaşanmak için gelen mukaddes bir mektup olarak görür.[121]

Çelik'e göre Kur'an vahyinin nüzûlü 23 yılda Hz. Peygamber'le tamamlansada, her âyet okundukça ve dinlendikçe Kur'an'ın mü'min kulların gönüllerine nüzûlü Hz. Peygamber Efendimiz'de olduğu gibi hükmen ve mânen devam etmektedir.

Çelik, Kur'an'ın mü'min gönüllere nüzûlünde onun güzel bir sesle, lafızlarına uygun olarak yapılacak kıraatının önemli olduğunu kabul eder lâkin, esas gönülleri etkileyecek olanınsa Kur'an'ın mânaları olduğunu söyler.[122] İşte bu noktada Kur'an-ı Kerim'in her bir dile edebî bir güzellik içinde mânalarını yansıtacak tefsirlerinin devreye girmesi gerektiğini vurgular.[123]

Çelik'in Kur'an'la ilgili görüşleri incelendiğinde onun, Kur'an'ın ilahî bir kelam oluşuna sıklıkla vurgu yaptığı ve bu bağlamda Kur'an mesajının anlaşılması üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim elimizdeki bu eserde, Kur'an-ı Kerim'in kendi dilimizde edebî bir incelik içinde yapılan anlaşılma çabasının bir ürünü olarak nitelenebilir.

Çelik, Kur'an-ı Kerim'in başta Allah olmak üzere bütün kâinattan bahsettiğini vurgular. Tefsir çeşitlerinin ise bu âyetlerin ifade ettikleri anlamlara göre ortaya çıktığını söyler. Örneğin müfessirler Kur'an-ı Kerim'in ahkâm âyetleriyle alakalı âhkam tefsirini, insanın hakikatine, ruhuna, menevî gelişimine işaret eden âyetlerde işâri tefsiri, akaid konularında kelamî tefsiri, Kur'an'ın dil incelikleri yönünden ise edebî tefsiri yazdıklarını söyler. Müfessirimiz, bütün bunları Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı olduğunun bir göstergesi olarak kabul eder.

Çelik bilimsel tefsiri; psikoloji, sosyoloji, tarih gibi beşerî ilimlerden ziyade astronomi başta olmak üzere fizik, kimya, coğrafya, matematik gibi sayısal diyebileceğimiz alanla buna işaret eden âyet-i kerimelerin tefsiri olarak şekillendiğini ifade eder. Bu ilimlerin pozitif ya da çağdaş ilimler şeklinde isimlendirilmelerinin insan zihninde başta dinî ilimler olmak üzere diğer ilimlere karşı negatif ya da çağdışı şeklinde

[121] Çelik, *Hakkın Daveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 1, 17.

[122] A.g.e., 18.

[123] A.g.e., 21.

olumsuz bir çağrı uyandıracağından bu isimlendirmeyi hatalı görür. Bunun yerine sözel ilimler, sayısal ilimler tarzında ve yahut da tarihî ilimler şeklinde yapılan ayrımı daha tutarlı bulur.

Çelik, Kur'an-ı Kerim'de güneşten, yıldızdan, burçtan, aydan, yedi kat semâdan, denizlerden, dağlardan, yağmurdan, buluttan, sudan, bahseden âyetler varsa mutlaka bunun bir yorumununda yapılacağını söyler. Dolayısıyla Çelik, bilimsel tefsiri son zamanlarda başlatmayı doğru bulmaz. Ona göre bilimsel tefsir Kur'an-ı Kerim'in inişi ile başlamıştır lakin o zamanki yapılan yorumlar ona göredir. İlerleyen zamanlarda ki yorumlar ve günümüzde yapılan yorumlar o zamana göre bir gelişme kaydetmiştir. Nitekim tarihi süreçte bilimlerin gelişmesiyle son iki asırda da tefsirlerdeki bilimsel renk daha belirgin hale gelmiştir. Çelik, bu alanda bütün Müslüman ülkelerde gerek tefsir gerekse tesirlerden bağımsız olarak müstakil çalışmalar halinde birçok çalışmanın yapıldığını ve binlerce literatürün ortaya çıktığını ve halen bu çalışmaların katlanarak artmaya devam ettiğini vurgular.

Çelik, bilimsel tefsirin iki yönünün olduğunu söyler. Bunlardan birincisi; tefsir ikincisi ise uzmanlık yönüdür. Meselenin tefsir tarafı, normal tefsir usulüne uygun tarzda âyeti; dil, belagat, anlam bakımından tefsir metodu çerçevesinde anlamayı gerektirir. Yani bu âyet şunu söylüyor, bu kelime şu anlama geliyor, Arap bunu şöyle kullanmıştır şeklinde. Çelik, meselenin uzmanlık tarafına gelince esasında bilimsel tefsirin zorluğunun biraz da bundan kaynaklandığını dile getirir. Çünkü bilimsel tefsir, meselenin hem tefsir tarafını hem de bilim tarafını iyi bilmeyi gerektirir. Çelik, bu iki tarafı bir ilim adamı ne kadar iyi bilirse yazdığı bilimsel tefsirin o kadar dikkate alınabileceğini eğer bir tarafı iyi bilmezse o tefsirde eksikliğin varolacağını ifade eder. Yani bilim tarafını bilmezse öbür tarafı eksik kalır, tefsir tarafını bilmezse bilim tarafı. Netice itibariyle bilimsel tefsir, bu iki tarafın da iyi bilinmesini gerektiriyor. Müfessirimiz, eğer burada tek kişi bunu başaramadığı takdirde ise yapılacak şeyin; tefsiri iyi bilenle, bilimin o tarafını iyi bilen iki bilim adamını buluşturup, müsademe-i efkârdan faydalanmak olduğunu vurgular.[124]

Ömer Çelik, tefsirinde bazı âyetleri bilimsel bir anlayışla tefsir ederek Kur'an'ın bilimsel yönden i'câzını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Onun, özellikle bilimsel konulardaki âyetlerin yorumunda aşırılıktan uzak mutedil bir çizgide durduğunu

[124] Ömer Çelik, Mülakat: Nurhan Karaca, İstanbul, 23 Eylül 2024.

rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü ona göre bu âyetler Allah'ın varlığının, birliğinin, kudret ve azametinin birer delilidir. Bilimsel tefsir ise bunu izhar ve ispat eden bir araç konumundadır.

Çelik, tefsirinde her âyeti bilimsel bir anlayışla tefsir etme eğilimi içinde değildir. O, bu konuyu kevnî âyetler çerçevesinde sınırlı tutmayı başarmıştır. Âyetlerin bilimsel yorumlarında fazla ayrıntıya girmez ve zorlama yorumlardan da kaçınır. Kesinliği henüz netleşmemiş konularda âyette; "Buna işaret ediliyor olabilir" şeklinde kesinlik belirtmeyen ifadeler kullanır. Çelik, âyetlerle ilgili bilimsel yorum ve açıklamalarını yaptıktan sonra olaylara ibret nazarıyla bakılarak ders çıkarılmasını ister. Bu doğrultuda Kur'an'ın bir bilim kitabı olmadığını ve onun asıl gayesinin insanları Allah'ın varlığına, birliğine, yaratılış kudretine, kulluğa ve güzel ahlaka sevk etmek olduğunu belirtir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖMER ÇELİK'İN TEFSİRİNDE ÂYETLERE BİLİMSEL YAKLAŞIMINDAN ÖRNEKLER

Ömer Çelik'in tefsirinde âyetlere bilimsel yaklaşımından örnekler vereceğimiz bu bölümde, en başta Çelik'in bilimsel tefsirciliğinin boyutlarının kendi içinde farklılaştığını belirtmeliyiz. Şöyle ki; Çelik'in bilimsel tefsire dair neşrettiği ilk çalışma, 2009 yılında basımı gerçekleşen Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar kitabıdır. Çelik, bu eserin ilk bölümünde bilimsel tefsire dair görüşlerini ortaya koyar. Eserin ikinci bölümünde ise dengeli bir tutumla Kur'an'daki bazı kevnî âyetlerin yorumunda bilimsel gelişmelere yer vererek konuyu örneklendirir. Çelik'in bu konuyu hayata geçirdiği asıl çalışması ise Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri isimli eseridir. Bu eserin ilk basımı 2013 yılında, ikinci basımı ise 2020 yılında gerçekleşmiştir. Bu tefsirin son basımını, kevnî âyetlerin bilimsel yorumu açısından tefsirin ilk basımıyla ve Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar kitabı ile mukayese ettiğimizde, bu eserde kullanılan bilimsel bilgilerin ehemmiyetine dair bir değişme olmazken; yorumlardaki bilimsel bilgilerin, kapsam bakımından daraldığını görmekteyiz. Sanıyoruz ki bu durum Çelik'in, tefsirini daha geniş halk kitlelerine ulaştırma gayretinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızda, konunun daha iyi anlaşılması için vereceğimiz örneklerde, Çelik'in tefsirinin 2020 yılı basımı esas alınırken, aynı zamanda konuya dair yeri geldikçe kıyaslama yapmak adına Çelik'in diğer çalışmalarında yaptığı yorumlardan da örnekler getirilecektir.

3.1.Astronomi ile İlişkilendirilen Âyetler

3.1.1.Göklerin ve Yerin Yaratılışı

İçinde yaşadığımız bu âlem nasıl var oldu? Kâinattaki bu hassas denge ve kusursuz nizam nasıl ortaya çıktı? Dünya yaşamamız için bu kadar uygun bir mekan haline nasıl geldi? gibi sorular, geçmişten günümüze insanların ilgisini çekmiş ve bilim adamları konuya dair çeşitli teoriler öne sürerek açıklama yapmaya çalışmışlardır. Allah'ın (cc) insanlara doğru yolu göstermek üzere 14 asır evvel vahyettiği Kur'an-ı Kerim'de kâinata dair pek çok âyet bulunmaktadır. Bunlar arasında öyle âyet ve kavramlar vardır

ki; bunların hakikati ancak yüzyıllar sonra ilmî gelişmeler sayesinde açıklanabilmiştir. Bu âyetlerden biriside Fussilet süresinin 11. âyetidir.

ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَۤاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًاۤ قَالَتَاۤ اَتَيْنَا طَاۤئِعِينَ ﴿١١﴾

"Bundan başka, gaz hâlinde olan göğe yöneldi. Hem ona, hem de yeryüzüne: "İsteseniz de istemeseniz de gelin!" buyurdu. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler.[125]

Allah Teâla'nın bize, kâinatın menşei ve tekâmülünü çok öz bir ifadeyle sunduğu bu âyeti; Çelik, günümüz pozitif ilim verileriyle irtibatlandırarak açıklamaktadır. Bu irtibatlandırmayı da âyette geçen " الدُّخَان " kelimesinin lugavî mânasından hareketle sağlamaktadır. Öncelikle bu âyeti Allah'ın apaçık ilahî kudretinin işareti olarak gören Çelik; sözlükte "duman" anlamına gelen " الدُّخَان" kelimesinin, tefsirlerde "su buharı" olarak izah edildiğini, günümüz ilmî gelişmeler ışığında ise bu kelimenin "hidrojen gazı" olarak yorumlandığını söyler. Çelik, Cenâb-ı Hakkın bütün kâinatı var ettiği ilk maddenin işte bu gaz olduğunu belirtir ve bu noktada bilim adamlarının izahlarına yer verir. Şöyle ki; bilim adamlarına göre kâinatta hiçbir şey yaratılmadan önce sıcak bir gaz bulutu bütün uzayı dolduruyordu. Bu gaz yaratılışın başlangıcını teşkil etmekle beraber aynı zamanda hesaplanamaz derecede büyük bir enerjiyi de içinde barındırıyordu. Yıldızlar ve gök cisimleri ise bu gazların yoğunlaşması sonucu meydana geldi. Artık günümüzde maddenin enerji yoğunlaşmasından oluştuğu bilinen bir gerçekliktir. Bu açıklama Kur'an'ın gök cisimlerini duman görünümündeki bu gaz (enerji) bulutundan yaratıldığı beyanıyla da birebir uyum göstermektedir.[126]

اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَاۤ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاۤءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّۤ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

"Kâfirler görmezler mi ki, göklerle yer bitişik halde idi de biz onları birbirinden ayırdık ve canlı olan her şeyi sudan meydana getirdik. Bu gerçek karşısında, hâlâ mı iman etmeyecekler?"[127]

---

[125] Fussilet 41/11.

[126] Ömer Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4 (Erkam Yayınları: İstanbul, 2020), 394.

[127] el-Enbiyâ 21/30.

Kur'an'da ilk yaratılışa işaret eden bu âyeti Çelik, açıktan belirtmese de günümüzdeki birçok bilimsel teoriler arasında en güçlü teorilerden biri olan bing-bang teorisi ile birlikte düşünmüştür. Âyetin genel mânasından hareketle modern kozmoloji verileriyle bağlantı kurmuştur. Çelik, günümüzde uzaydaki gök cisimlerinin fiziksel yapılarının bilimsel olarak incelenmesi neticesinde, bu cisimlerin ilk önceleri uzayda bir gaz kütlesi şeklinde olduğunu, zamanla bu gaz kütlesinden küreler halinde kopan birer parça olarak uzay boşluğuna fırladığını belirtir. Dünyamızın da aynı şekilde bir zamanlar gaz kütlesi olan güneşten kopan bir parça olduğunu ve bu parçanın zaman içerisinde soğuyarak dış yüzeyinin kabuk bağladığını söyler. Bu soğuma esnasında dünyadan çıkan gaz ve buharın yukarıda yoğunlaşmasının ardından dünyaya tekrar yağmur şeklinde dönmesi, yerin üzerinde okyanusları ve denizleri meydana getirir. Suda meydana gelen yosunlaşmayla beraber canlı hayat başlar. Yine Allah insanı da içinde su olan özel bir çamurdan yaratır.[128]

Çelik'in bilimsel bilgi verilerinden istifade ederek açıklamaya çalıştığı Enbiyâ sûresi 30. âyetin mânasını, Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar kitabında daha da derinleştirmeye çalıştığını görmekteyiz. Bu durumun, Çelik'in Kur'an'ın ilmî î'câz yönünü ortaya çıkarma gayretinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Çelik bu eserinde, âyette geçen "birbiriyle bitişik" şeklinde tercüme edilen رتق "*ratk*" ve "ayırma" diye tercüme edilen فتق "fatk" kelimelerinin lugavî mânalarından hareketle, âyeti günümüz modern kozmoloji verilerinden Big-Bang (büyük patlama) teorisi ile ilişkilendirir. "Ratk" kelimesi Arapça'da aynı zamanda "birbiriyle iç içe, ayrılmaz durumda, kaynaşmış" gibi mânalara gelirken, "fatk" kelimesi ise "bitişik durumdaki bir nesneyi yarıp parçalayıp, dışarı çıkarmak" demektir. [129]

Âyet-i Kerîme'ye göre gökler ve yer ilk önceleri bitişik bir halde olup patlamaya, çatlamaya hazır bir tohum gibiydiler. Allah Teâlâ bunu çatlatıp parçalar halinde birbirinden ayırarak ondan gökleri, yeri ve bütün varlıklarıyla âlemi yaratmıştır.[130]

---

[128] Ömer Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3 (Erkam Yayınları: İstanbul, 2020), 360.

[129] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar, 97.*

[130] A.g.e., 98.

Çelik, Arapça karşılığını vererek tercüme ettiği bu âyetin mânasını, Big-Bang teorisi ile nasıl paralellik arz ettiğini ortaya koymak adına, bu teoriye ilişkin şu hatırlatmalarda bulunur.

Big-Bang teorisi evrenin yaklaşık 13,5 milyar yıl önce aşırı yoğun ve sıcak bir noktadan meydana geldiği esasına dayanır. Bu teorinin ilk sürümü, 1920' li yıllarda, modern sürümü ise 1940'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Big-bang kozmoloji modeline göre evren, aşırı yoğun bir haldeyken hızlı bir şekilde genişlemeye başlar ve bu hadise neticesinde de evrenin yoğunluğu ve ısısı aşırı oranda azalır. Ardından Maddenin anti-maddeye baskın gelmesi, muhtemelen çok çeşitli atom altı parçacıklarının var olduğu bir ortamda, proton çürümesini andıran çeşitli süreçler sonrası gerçekleşmiş olabilir. Daha sonra evren soğudu ve bunun sonucu bazı çekirdekler ve belirli oranlarda lityum, hidrojen ve helyum gibi gazlar oluştu. O süreçte oluşan bu gaz miktarlarının bolluğuyla günümüzdeki miktarlar arasında bir uyum olduğu gözlemlenmektedir. Evrenin sıcaklığı yaklaşık 1 milyon yıl sonra düşmüş ve bu ısı kaybı atomların oluşumuna imkân sağlamıştır. Evreni dolduran radyasyon ise boşlukta gezinmeye başlamıştır. Bu henüz yeni oluşan evrenin kalıntıları 1965'te keşfedilen mikrodalga artalan radyasyonudur.

Big-Bang modeli: "Albert Einstein'in genel izafiyet teorisi (görelik kuramı) ve kozmolojik prensip" olmak üzere iki kabule dayanmaktadır.

Büyük patlama teorisi, uzaydaki yıldızların, büyük galaksilerin, nebülözlerin ve yıldızlararası plazmaların nasıl oluştuklarını açıklar. Bu teoriye göre evrenin oluşumu ilk patlamayla son bulmamış halen devam eden küçük çaplı patlamalarla evren genişlemesini büyümesini devam ettirmektedir. Günümüzde rasathanelerden izlenen uzak galaksilerin ışığındaki kırmızıya doğru kayış, bu patlamaların bir ispatı olarak kabul edilmektedir.[131]

3.1.2. Yedi Kat Gökler

Gökyüzü ilk çağlardan itibaren insanoğlunun merakını celp etmiş, insanoğlunu onun gizemlerini keşfetmek için araştırmaya sevk etmiştir. Eski zamanlarda gökyüzüne dair gözlemler çıplak gözle yapılıyorken, artık günümüzde geliştirilen teknolojik imkânlar sayesinde uzayın fiziksel olarak incelenmesi mümkün hale gelmiştir. Yapılan her

[131] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 98-99.

araştırma her keşif biri diğerine giden sır kapılarını da aralamıştır. Çağımızda ortaya çıkan bu ilmî gelişmeler müfessirlere de Kur'an'daki bazı âyetlerin işaret ettiği gerçeklikleri daha iyi açıklama imkânı tanımıştır. Kur'an'ı Kerim'de gökyüzünden bahseden 270 âyet bulunmaktadır. Bunlardan yaklaşık 100'ü Allah'ın göklerde ve yerdeki hükümranlığına, 30 kadarı Allah'ın kuşatıcı bilgisine, 40 kadarında ise Allah'ın kâinatın yaratıcısı olduğuna vurgu yapılır. Yine 30 kadar âyette gökyüzü ve yeryüzünde herkesin çıplak gözle görebileceği tabiat olaylarına dikkat çekilmiştir.[132]

Kur'an'ın içinde yaşadığımız evrene dair verdiği bilgilerden biri de göklerin yedi kat düzenlendiğidir.

> هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيٰهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾
>
> "*Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra semâya yönelip onları yedi kat gök olarak tastamam tanzim eden O'dur. O, her şeyi hakkıyla bilendir*."[133]

Başta semâ ile ilgili âyetlerin Allah Teâla'nın ilim ve kudretinin ispatı makamında geldiğini belirten Çelik, âyetteki سَبْعَ سَمٰوَاتٍ "yedi semâ" ifadesine tefsircilerin "dünya gökleri" veya "uzayın gökleri" şeklinde mâna verdiklerini; lâkin bu ifadenin Arap dilinde aynı zamanda kesretten kinaye birçok gökler mânasına da geldiğini söyler. Önceleri tefsirlerde, âyette geçen "yedi semâ" ifadesinin Aristo ve Batlamyus nazariyeleri ışığında orta çağdan sonra ise Newton, Galile, Kelpler, Einstein, ve S. Hawkiag gibi ilim adamlarının görüşleri doğrultusunda gelişen yeni nazariyeler esas alınarak tefsir edildiğinin mâlûmatını veren Çelik, gerek zaman içerisinde bazı nazariyelerdeki köklü değişimlerden gerekse tefsirini malumatlar yığını bir eser haline dönüştürmemek adına âyetteki "yedi semâ" ifadesini herhangi bir nazariyeyle irtibatlandırmada ihtiyatlı davranmıştır.

Diğer bir görüşe de değinen Çelik; bütün yıldızların var olduğu dünyamızın üstündeki maddî âlemin tamamının bir semâ yani yedi semânın birincisi olduğunu ve bununla birlikte birbiriyle uyumlu altı semânın daha var olduğunu söyler. Büyük tefsir

---

[132] Adem Yerinde ve Rıdvan Durak, "Kur'ân Dili ile Bilim Dilinin Kesişme Noktasında Gökyüzüne Dair Âyetlerin Yorumu", *Universal Journal of Theology* , C. 7, S. 2 (2022): 15.

[133] el-Bakara 2/29.

âlimlerinin kanaatlerinin de bu yönde olduğunu belirten Çelik, miraç hadisesinde de semâların böyle ruhanî mânalarına işaretler olduğunu dile getirir.[134]

فَقَضٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِيْ يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِيْ كُلِّ سَمَاۤءٍ اَمْرَهَاۗ وَزَيَّنَّا السَّمَاۤءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ ۖ وَحِفْظًاۗ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿١٢﴾

"Böylece onları yedi kat gök olarak iki günde yarattı ve her bir göğe vazîfesini bildirdi. Dünya göğünü de kandillerle süsledik ve onu bozulmaktan koruduk. İşte bu, kudreti dâimâ üstün gelen ve her şeyi hakkiyle bilen Allah'ın takdiridir."[135]

Bu âyette de belirtildiği üzere gökler yedi kat düzenlenerek, her bir gök bir vazife ile görevlendirilmiştir. Günümüzde her ne kadar bunların mahiyeti hakkında bazı açıklamalar yapılsa da kesin bir izah yapılamamaktadır. Bu gökler içerisindeki dünya göğü, parlak yıldızlarla donatılmıştır. Günümüz astronomi ilmi, dünya göğü ve buradaki gök cisimleriyle alakalı bilimsel olarak birtakım açıklamalarda bulunmaya çalışmaktadır. Müfessirimiz Çelik, âyete ilişkin bu açıklamayı yaptıktan sonra âyetin genel mânasından hareketle, dünya göğünün üst üste dizilmiş farklı katmanlarını; yoğunluk, hava sıcaklığı ve kimyasal içeriklerinin belirtildiği görsel bir grafiği tefsirine koyarak, konuya dair bilimsel yönden farklı bir tarzda açıklık getirmeye çalışmıştır. Çelik'in âyete bilimsel yönden bu şekilde açıklık getirmesi, tefsirini mâlûmatlar yığını bir eser görünümünden de uzaklaştırdığı gibi okuyucunun, âyette bahsedilenle bilimsel bilgi arasındaki uyumu tasavvur etmesi açısından da kolaylık sağlamıştır.[136]

Yukarıda Çelik'in bilimle ilişkilendirdiği Bakara 29 ve Fussilet 12 ayet-i kerîme'lerini Çelik, Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar kitabında ve tefsirinin 2013 basımında, sanıyoruz ki Kur'an'ın bilgi mûcizesi bir kitap oluşunu göstermek adına, bu âyetlerin bilimsel yorumunu, kapsam bakımından daha da genişleterek şu şekilde izah etmektedir.

[134] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C.1, 95.

[135] Fussilet 41/12.

[136] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 395-396.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيٰهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

"Sizin için yerde olanların tümünü yaratan O'dur. Sonra göğe istiva edip de onları yedi gök olarak düzenleyen O'dur. Ve O her şeyi bilendir."[137]

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا ۚ وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ ۖ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

"(Allah) böylece onları iki gün içinde yedi gök olarak tamamladı ve her bir göğe emrini vahyetti." [138]

Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar kitabında ayet-i kerîmelerin meâlini bu şekilde veren Çelik, Kur'an'da pek çok âyette geçen سماء "semâ" (gök) kelimesinin, "bütün kâinatı" ve "dünya göğünü" ifade etmek için kullanıldığını belirtir. Çelik, eğer bu kelime bütün kâinatı ifade etmek için kullanılıyorsa, günümüzdeki bir takım bilimsel çalışmalara göre "yedi gök" ten maksadın "uzay sonsuzluğuna doğru devam eden yedi manyetik mekân" olabileceğini söyler ve bu göklere dair günümüz astrofiziğinin ulaştığı bazı bilgileri şu şekilde sıralar.

1.Gök: Güneş sistemi ile birlikte temsil ettiği uzay mekânı. Burası yaklaşık olarak 6.5 trilyon km'dir.

2.Gök: Galaksimizin temsil ettiği uzay mekânı. Burası 30-100 bin ışık yılıdır.

3. Gök: Galaksi grubumuzun temsil ettiği uzay mekânı. Yaklaşık 2 milyon ışık yılıdır.

4.Gök: Galaksi gruplarının ortaklaşa temsil ettiği kâinatın merkez radio manyetik mekânı. 100 milyon ışık yılı çapındadır.

5.Gök: Kausarların temsil ettiği evren mekânı. 1 milyar ışık yılıdır.

6. Gök: Kaçan yıldızların temsil ettiği genleşen evren mekânı. 20-100 milyar ışık yılıdır.

7.Gök: Bunun dışındaki evrenin sınırsız sonsuzluklarını temsil eden evren mekânı. Buna bir sınır tanımak mümkün olmamaktadır.

---

[137] el-Bakara 2/29.

[138] Fussilet 41/12.

Yukarıda bahsi geçen göklerden maddî olarak birinden diğerine geçmek hem hız yetersizliği hem de manyetik gerilimlerin çokluğundan dolayı imkansızdır. Çelik, "yedi gök" ifadesini açıklarken kaynak olarak kullandığı Haluk Nurbaki'nin "İlmi Gerçekler" isimli eserindeki bu bilgiye dayanarak, Peygamber Efendimiz'in miraç gecesinde bu yedi semâdan Allah'ın izniyle maddî hüviyetini terk ederek geçtiğini ve Rabbinin huzuruna çıktığı yorumunda bulunur.[139]

Çelik, eğer kelimenin ikinci mânası yani "dünya göğü" kastediliyorsa, o zaman bundan maksadın dünyamızı farklı içerik ve yoğunlukta bir portakal kabuğu gibi saran, dünya atmosferinin üst üste dizilmiş 7 farklı katmanı olduğunu söyler. Modern jeolojik tanımlamalara göre bu katmalar aşağıdan yukarıya doğru "troposfer, stratosfer, mezosfer, termosfer, ekzosfer, iyonosfer ve manyetosfer" şeklinde sıralanmaktadır. [140]

3.1.3. Yerin Yuvarlaklığı

Dünyamızın şekline dair yapılan tartışmaların kökleri ilk çağlara kadar uzanmaktadır. İlk dönemlerde insanların çoğu dünyanın tepsi gibi düz olduğunu düşünürken, sonraki dönemlerde bazı bilim insanları dünyanın yuvarlak olduğu fikrini ispat etmeye çalışmışlardır.[141] Tabiat kitabını tefsir eden Kur'an-ı Kerim, Zümer sûresi 5. âyette bu konuyu bir tasvir üzerinden anlatırken, bu tasvir günümüzde insanın kolaylıkla anlayabileceği niteliktedir. Kur'an'ın bu mükemmel anlatımı insana o devirde de dünyanın yuvarlak olduğu biliniyormuş gibi gelir lakin; durum hiçte öyle sanıldığı gibi değildir. Her zaman ve mekâna hitap eden Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle tasvir edilmektedir.

> خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّۖ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَۖ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّىۗ اَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾
>
> *"O, gökleri ve yeri belli bir gaye, büyük bir hikmet ve şaşmaz bir nizam üzere yaratmıştır. Sürekli olarak geceyi gündüzün üzerine sarıyor, gündüzü de*

---

[139] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar, 103.*

[140] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*,103-104; https://www.kuranvemeali.com/tefsir_bul?sure=fussilet&ayet=12&meal=&kelime= [08.03.2024].

[141] Mehmet Kubat, "Kur'ân'ın Öğretisi ve Modern Bilimin Verileri Işığında "Düz Dünya Teorisi"nin Tartışılması", *Mesned ilahiyat Araştırma Dergisi,* C. 10, S. 2 (Güz,2019): 2-3.

gecenin üzerine sarıyor. Güneşi ve ayı da emrine boyun eğdirmiştir. Her biri belli bir süreye kadar kendi yörüngesinde akıp gidiyor. Bilin ki O, karşı konulmaz bir kudret sahibidir, çok bağışlayıcıdır." [142]

Çelik, âyette geçen تكوير "tekvîr" kelimesinin lugavî mânasından hareketle, âyetin ortaya koyduğu bilimsel gerçekliği günümüz pozitif ilim verileriyle örtüştürmeye çalışır. Çelik, âyette geçen bu kelimenin, baş gibi kürevî bir cismin etrafına, bir şeyi dolamak mânasına geldiğini ve bu tabir dikkatlice incelendiğinde ise dünyanın şeklini ve kendi ekseni etrafında dönüşünü çarpıcı bir şekilde tasvir ettiği söyler. Bilim adamlarının görüşüne yer veren Çelik, konuyu bilimsel açıdan şu şekilde özetler: Dünya yuvarlak olduğundan her yerde aynı anda gece ve gündüz yaşamamaktadır. Dünyanın güneşe dönük yüzü aydınlık olur ve gündüz yaşanır. Diğer tarafı ışık almadığından karanlıkta kalır ve gece yaşanır. Dünya kendi ekseni etrafında hareket ettiğinden bu durum sabit kalmayıp, dünya döndükçe karanlık ve aydınlık bölgeler sürekli yer değiştirir. Çelik, konuya dair bilimsel bilgi verilerinden dünyanın uzaydan çekilmiş fotoğrafını ve dünyanın günlük ve yıllık hareketlerini gösteren resimli bir grafiği de tefsirine koyarak, konuyu okuruna daha somut bir şekilde göstermeye çalışır. Çelik, âyetin bilimsel verilerle olan uyumuna dikkat çeker ve âyette geçen "tekvîr" tabirinin yerin küre oluşu ve dönüşünü son derece dakik bir tarzda tefsir ettiğini söyler.[143]

3.1.4. Güneş Ay ve Bu İkisinin Hareketi

Kur'an, dünya semâlarından gözlemlediğimiz ay ve güneş ikilisinin yapısı, aralarındaki ilişki, hareket ve yörüngeleri, hesap bilgisine kaynaklık etmesi, ısı ve ışık kaynağı olması gibi konulara dair bize bilgiler vermektedir. Kur'an'ın, 14 asır evvel eşsiz belagatıyla bildirdiği bu bilgilerin künhüne varılması ise günümüzde ancak modern teknolojik imkânların gelişmesi sayesinde olmuştur.

Kur'an'da Ay ve Güneş'in, Allah Teâla'nın kudret tecellilerinden bir tecellisi olduğu belirtilirken aynı zamanda bu ikisinin yapı itibariyle farklı cisimler olduğu da bildirilmektedir.

وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

[142] ez-Zümer 39/5.

[143] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 306-307.

"O gökler içinde ayı yansıyan bir nûr, güneşi de bir ışık kaynağı yapmış."[144]

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا﴿١٣﴾

"Oraya alev alev yanan, parıl parıl parıldayan bir lamba olarak güneşi astık."[145]

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

"Güneşi parlak bir ışık kaynağı, ayı ise bir nûr yapan, yılların sayısını ve vakitlerin hesâbını bilmeniz için aya menziller takdir eden O'dur. Allah, bütün bunları boş yere değil gerçek bir gaye, sebep ve hikmete dayalı olarak yaratmıştır. O, bilip anlayacak kimseler için âyetlerini bu şekilde detaylarıyla açıklamaktadır."[146]

Âyette Allah, güneş için güçlü ışık kaynağı anlamında ضِيَاءً "ziyâ", ay içinse güçlü olsun ya da olmasın نُور "nûr" ifadelerini kullanır. Diğer âyetlerde güneş için سراج "sirâç: kandil"[147] ve سراجا وهاجا "siracen vehhâcen: parıl parıl, alev alev yanan kandil"[148] ifadelerini ay içinde "nûr" dan farklı olarak "kameran münîran: aydınlatıcı bir ay"[149] ifadesinin kullanıldığını belirten Çelik, bu ifadelerden anlaşılacağı üzere "güneşin alev alev yanan enerji kaynağı, ayın ise bir ışık yansıtıcısı" olduğunu söyler. Kur'an'da ay ve güneş için özenle seçilen bu kelimelerin mânalarından hareketle Çelik, günümüzde Ay ve Güneş'e dair yapılan bilimsel çalışmaların ulaştığı sonuçlarla âyetin verdiği bilgilerin birebir örtüştüğünü göstermek adına âyeti bilimsel verilerle yorumlar. İlim adamları güneşte her an hidrojeni helyuma dönüştüren zincirleme nükleer patlamaların oluştuğunu ve bunun sonucunda korkunç miktarda enerji ve ışığın açığa çıktığını söylemektedirler. İşte bu nedenle Kur'an onun, bizzat kendisinden olan ışığı "ziyâ" tabiriyle anlatmıştır. Aya dair yapılan ilmî araştırmalar

[144] en-Nuh 71/16.

[145] en-Nebe' 78/13.

[146] Yunus 10/5.

[147] en-Nûh 71/16.

[148] en-Nebe 78/13.

[149] el-Furkan 25/61.

ise onun sönmüş, soğumuş, kabuk bağlamış bir gezegen olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kendinden bir ışığı olmayan ay, güneşten aldığı ışığı yansıttığından Kur'an'da aya "nûr" denilmiştir. Bu günkü bilimsel araştırmalar ayın bir aylık süre zarfında her gece konakladığı 28 ayrı menzilinin olduğunu tespit etmiştir. Var ettiği her şeyi bir hikmetle yaratan Allah Teâla Kur'an'da ay ve güneşi yılların sayısını ve vakitlerin hesaplanması için yarattığını bildirir. [150]

Kur'an'da ayın yapısından bahseden bir diğer âyette şöyledir:

> وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَٓا اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَٓا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَّ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾
>
> *"Biz geceyle gündüzü kudretimizin büyüklüğünü gösteren iki delil yaptık. Onların her biri için de bir alâmet var ettik. Sonra gecenin alâmetini sildik. Gündüzün alâmetini ise bizatihî ışıklı ve aydınlatıcı kıldık ki, hem Rabbinizin lütfedeceği nimetleri araştırıp elde edesiniz, hem de yılların sayısıyla birlikte zamanı hesaplamayı bilesiniz. İşte biz, her bir şeyi böylesine yerli yerine koyup tüm ayrıntılarıyla açıkladık."*[151]

Çelik, âyette geçen gece ve gündüzün alâmeti hakkında iki izah yapıldığını belirtir ve şöyle der: Bunlardan birinci açıklamaya göre gecenin belirtisi karanlık, gündüzün belirtisi ise aydınlıktır. İkinci açıklamada gecenin nişanı "ay", gündüzünkisi "güneş" tir. Gerçekten ayın kendiliğinden ışığı yoktur ve sadece güneşin vurduğu ışığı yansıtır. Ancak âyetteki "sildik" ifadesi, ayın da bir zamanlar, ışık kaynağının kendisi olduğunu ve sonradan bunun karartıldığını göstermektedir. Çelik, konuya dair İbn Abbas (r.a.)'tan gelen "Vaktiyle ay da güneş gibi ışık verirdi; sonra onun aydınlığı giderildi. Ayın üzerindeki karartı o gidermenin izidir" şeklindeki rivayeti de nakleder.[152]

Görüldüğü üzere Kur'an'ın 14 asır evvel haber verdiği bu hakikati, günümüz bilim adamları ancak keşfedebilmişler ve bu günkü fennî düşüncelerini bu esas üzerine kurmuşlardır.

---

[150] Ömer Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 2, (Erkam Yayınları: İstanbul, 2020), 475.

[151] el-İsra 17/12.

[152] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 123.

Kur'an'da güneşin yapısından bahseden bir diğer âyette Nebe' süresinin 13. âyetidir.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا﴿١٣﴾

"Oraya alev alev yanan, parıl parıl parıldayan bir lamba olarak güneşi astık."[153]

Çelik, âyette geçen " سِرَاجًا"; "lamba," "وَهَّاجًا"; "alev alev yanan, şa'şaalı bir şekilde parıldayan" mânalarındaki kelimelerinin lugavî anlamlarından hareketle, güneşin yapısına dair bilimsel yorumlarda bulunur. Günümüzde bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlara göre, Güneşte her an her saniye milyonlarca ton hidrojen, milyonlarca ton helyuma dönüşmektedir. Bu dönüşümler sonucu güneşten uzaya bol miktarda enerji ve ışın yayılmaktadır.[154]

Kur'an'da Ay ve Güneş'in hareketleri ve birbirleriyle ilişkisine dair şu bilgiler verilmektedir.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴿٣٨﴾

"Onlar için bir başka delil olan güneş, kendine ait yörüngesinde belli bir kanuna göre akıp gider. İşte bu, kudreti dâimâ üstün gelen ve her şeyi en iyi bilen Allah'ın takdiridir."[155]

Çelik, başta bu âyetlerin Allah'ın sonsuz kudretini ortaya koyduğunu belirtirken bu âyete ilişkin tefekkürümüzü daha da derinleştirmek adına âyeti günümüz astronomi ve güneş fiziği verilerinden istifade ederek güneşe dair şu açıklamalarda bulunur.

Dünya ile arasında takriben 150 milyon km bulunan güneşin, 5 milyar yaşı olduğu tahmin edilmektedir. Güneş hacim itibariyle çok büyüktür. Kendi yörüngesinde 720.000 kilometrelik bir hızla hareket eder. Güneşin yüzey sıcaklığı 6000 santigrat derece, iç sıcaklığının ise 20 milyon santigrat dereceye ulaştığı düşünülmektedir. Gökyüzünde büyük bir alev topunu andıran güneşin yakıtı, içinde her saniye 564 milyon ton hidrojenin 560 milyon ton helyuma dönüşmesiyle oluşmaktadır. Aradaki bu 4 tonluk fark güneşten uzaya ısı ve ışık olarak yayılır. Bu dönüşümler sonucunda her seferinde güneşte azalan hidrojen gazı bir gün bitecek ve helyum çoğalacaktır.

---

[153] en-Nebe' 78/13.

[154] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 340.

[155] Yâsîn 36/38.

Böylelikle güneşin merkezi ağırlaşacak ve çevresini daha fazla çekmeye başlayacaktır. Bu da dünyanın sonu demektir. Bahsettiğimiz bu muazzam güneş, sayısız yıldız galaksilerinin bulunduğu evrende samanyolu galaksisinde yer alan 200 milyar yıldızdan sadece birisidir.[156]

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

"Ay için de birtakım menziller tâyin ettik; dolaşa dolaşa sonunda o, eski hurma salkımının ağaçta kalan yıllanmış sapı gibi kuru, sarı, hilal gibi kavisli olur."

"Ne güneş aya yetişip çarpabilir ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Her biri, kendine ait bir yörünge de yüzer, gider."[157]

Çelik, ayın dünya etrafındaki dönüşünü yaparken, yörüngesinde uğradığı menzilleri, âyetteki " اَلْعُرْجُون الْقَدِيم (urcûni'l kadîm): eski hurma salkımının sapı" tabirindeki betimlemeden hareketle âyeti pozitif ilim verileriyle ilişkilendirerek açıklar. Günümüzde aya dair yapılan araştırmalarda, ayın bir ay süresince her gece konakladığı 28 ayrı menzilinin bulunduğu gözlemlenmiştir.[158]Ay ışığını güneşten aldığından bu menzillerin her birinde farklı bir şekil alır. Bir ayın sonunda âyette betimlendiği üzere kurumuş eski hurma salkımının sapı gibi kavisli bir hale gelir. Âyetteki bu muazzam benzetme sadece hilâlin ilk ve son şeklini göstermekle kalmaz, aynı zamanda ayın, o menzillerde mesafe kat ederken dünya çevresinde bir ayda döndüğü yörüngenin şeklini de göstermiş olur. Günümüzdeki bilimsel araştırmalara göre ayın bir ayda izlediği yol tam dairevî olmayıp bir tarafı iç bükey bir eğrilik arz eder.

Güneş ve ayın bir yörüngesi olduğu gibi zerreden küreye uzaydaki bütün gök cisimlerinin de kendilerine ait bir yörüngesi vardır. Gezegenler güneşin, güneş samanyolunun etrafında döner. Bu cisimlerin her birinin kendi yörüngesinde hareketleri vardır ve bu akış kıyamete kadar devam edecektir. Çelik, âyetin bahsettiği pozitif ilim verilerinden istifade ederek açıkladığı bu akışı yansıtan; içinde dünya, ay

[156] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 208-209.

[157] Yâsîn 36/39-40.

[158] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 2, 475.

ve diğer gezegenlerin bulunduğu bir fotoğrafı da tefsirine koyarak durumu gözle görünür hale getirmeye çalışır.[159]

Kur'an'da ayın hareketlerinin vaktin bilinmesi için yaratıldığına dair şu âyetler yer almaktadır.

فَالِقُ الْإِصْبَاحِۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًاۚ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾

"Gece karanlığını yarıp sabahı ortaya çıkaran O'dur. O, geceyi bir dinlenme zamanı, güneş ve ayı da vakitlerin tespiti için birer hesap ölçüsü olarak yaratmıştır. Bütün bunlar, kudreti dâimâ üstün gelen, her şeyi hakkiyle bilen Allah'ın takdiridir."[160]

Çelik, öncelikle âyeti Allah'ın karşı konulmaz bir kudreti ve sınırsız ilminin delili olarak görür. Âyetin genel mânasından hareketle Çelik, astronomi ilminin, günümüzde ayın hareketlerine dair ulaştığı bilimsel gerçeklerle ayeti şu şekilde yorumlar. Ay, tıpkı dünya ve güneşte olduğu gibi hareket halindedir. Ay sadece kendi ekseni etrafında dönmekle kalmayıp aynı zamanda dünya ve güneşinde etrafında dönmektedir. Güneşte aynı şekilde uydusu olan bütün gezegenlerle beraber başka bir merkez etrafında, belli bir düzen içinde sürekli döner. Bu dönüşler son derece dakik hesaplara göre olduğundan, insanlarda günü, ayı ve yılı bunların düzenli hareketlerine göre hesap ederler.[161]

3.1.5. Yıldızlar-Burçlar

Gökyüzünde güneşin batmasıyla ortaya çıkan beyaz, parlak bir nokta şeklinde görünen yıldızların, insanlık tarihinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Kimi zaman yön bulmada kullanılan bu; beyaz, parlak noktalar kimi zaman dini ritüellerde ve astrolojide kullanılmıştır.[162] İnsanlara doğru yolu göstermek ve hidayete erdirmek amacıyla gönderilen Kur'an-ı Kerim, yıldızların yaratılış gayesine dair bizlere şu bilgileri sunmaktadır.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِّ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

---

[159] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 209-211.

[160] el-En'âm 6/96.

[161] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 2, 116.

[162] Kürşat Demirci, "Burç", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/421.

"O, karanın ve denizin karanlıklarında gideceğiniz yolu bulasınız diye yıldızları sizin için var edendir. Biz hikmetlerini bilecek bir topluluk için, gerçeğin işaret ve delillerini işte bu şekilde detaylarıyla açıklıyoruz."[163]

Çelik, Allah Teâla'nın Kur'an'da yıldızları insanlara kara ve denizlerin karanlıklarında yönlerini bulabilmeleri için yarattığını açık bir şekilde beyan ettiğini söyler. Örneğin çıplak gözle görülen kutup yıldızı daima kuzeyi gösterir.[164] Bu özelliğiyle insanlar onu eski çağlardan itibaren yön bulmada kullanmışlardır. Diğer yıldızlarda tıpkı bunun gibidir. Çelik, yaptığı bu ilmi açıklamalarından sonra bunların insan üzerinde hakimiyeti olan mabûd sayılabilecek varlıklar olamayacağı yorumunda bulunur.[165]

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾

"Gerçekten biz, gökyüzünde muazzam burçlar yarattık ve ibretle temâşâ edecekler için onu süsledik."[166]

وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾

"Hem göğü taşlanan ve kovulan bütün şeytanlardan koruduk."[167]

إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

"Ancak içlerinden, kulak hırsızlığıyla göğün sırlarından bir bilgi, bir haber kapmaya teşebbüs eden olursa, onu da hemen apaçık, yakıcı bir alev topu kovalar."[168]

Kelime olarak "yüksek köşk, kale" mânasına gelen بروج "bûruc", kelimesi برج "burç" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime aynı zamanda kale kulelerini ifade etmek için kullanıldığı gibi uzaydaki takım yıldızları içinde kullanılmaktadır. Bu takım yıldızları 12 tane olup belli sembollerle gösterilmektedir. Sene boyunca güneşin bir yılda takip ettiği yörüngesinin içinden geçerler. Çelik, günümüzde astronomi ilmi sayesinde

[163] el-En'âm 6/ 97.

[164] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 111.

[165] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 2, 118.

[166] el-Hicr 15/16.

[167] el-Hicr 15/17.

[168] el-Hicr 15/18.

uzayın derinliklerindeki "takım yıldızları" veya "yıldız kümelerinin" keşfinin gerçekleştiğini söyler. İşte Kur'an'da geçen "burûc" kelimesinden maksadın bu "takım yıldızları" veya "yıldız kümeleri" olduğunu belirtir.[169]

3.2. Biyoloji-Anatomi-Botanik ile İlişkilendirilen Âyetler

3.2.1. Biyoloji

Yaşamın kökeni ne? İlk canlı nasıl meydana geldi? Farklı canlılar nasıl oluştu? gibi sorular geçmişe gidilemediğinden bugün tam olarak cevaplandırılamamaktadır. Bilim insanları çeşitli laboratuvar çalışmalarıyla ya da kayaçların arasında bulunan fosil kalıntılarıyla bu sorulara cevaplar arasa da ortaya biri diğerini çürüten teorilerden başka bir şey çıkmamıştır. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim, geçmişe ait bu karanlık sırra da ışık tutarak bizi bu konuda şu şekilde aydınlatmaktadır.

> اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَاۜ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاۤءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّۜ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾
>
> *"Kâfirler görmezler mi ki, göklerle yer bitişik halde idi de biz onları birbirinden ayırdık ve canlı olan her şeyi sudan meydana getirdik. Bu gerçek karşısında, hâlâ mı iman etmeyecekler?"*[170]

Çelik, Kur'an'da kâinatın yaratılmasından bahseden bu âyetin aynı zamanda yaşamın kökenine de vurgu yaptığını söyler. Âyetin bildirdiğine göre su yaratılıp yeryüzü okyanus ve denizlerle dolup taştıktan sonra suda meydana gelen yosunlaşmayla beraber yeryüzünde canlı hayat başlar. İnsanda aynı şekilde içinde suyun bulunduğu özel bir çamurdan yaratılır.[171]

Müellifimiz âyette geçen "her canlı şey" ifadesinin genel anlamda insanları, hayvanları ve bunların dışında bitkileri ve ağaçları da kapsadığını söyler.

Çelik, âyette geçen جعلنا "ce'âlnâ" fiili üzerinde önemle durur ve bu fiile dair Zemahşeri'nin yaptığı şu izaha dikkat çeker. Bu fiil bazen bir bazen de iki meful

---

[169] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 15.

[170] el-Enbiya 21/30.

[171] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 360.

alabilir. Eğer bir meful alırsa "Biz sudan her canlıyı yarattık" anlamında olur. Yani canlılığın kaynağının su olduğu ortaya çıkar.[172]

Eğer bu fiil iki meful alırsa, ayetteki "hayyin" kelimesi ikinci mef'ul olarak "hayyen" şeklinde okunur. Bu defa mâna "Biz her şeyi su sebebiyle canlı kıldık" şeklinde olur. Burada da canlıların hayatiyetlerini devam ettirebilmeleri için suyun gerekliliği ortaya çıkar.

Çelik, âyetten çıkan bu mânaların hepsinin bilimsel verilerle örtüştüğünü dile getirir. Çünkü günümüzde yapılan ilmî araştırmalarda hayatın sudan kaynaklandığı, her canlı hücrenin temel unsurunun su olduğu ve susuz hayatın devam edemeyeceği anlaşılmıştır. Hatta uzaydaki gezegenlerde canlı yaşamın olup olamadığına dair yapılan araştırmalarda ilk aranan şeyin su olduğu artık günümüzde bilinen bir gerçekliktir.

Âyette geçen ماء "mâ" ifadesi üzerinde de hususiyetle duran Çelik, bu kelimenin Türkçe'ye sıvıları belirtmek üzere "su" şeklinde tercüme edildiğini söyler. Arapçada "mâ" kelimesi her canlının vücuda gelmesinin temelinde ne olduğunu belirtiyorsa nekra kullanılır. O zaman, bu kelime Allah Teâla'nın her canlı için kendisine özgü yarattığı bir tür özel su olan "nutfe" kelimesine karşılık gelir. Nitekim Zemahşerî ve Taberî Nûr 24/45. âyetinde nekra gelen "min mâin" kelimesini "min nutfetin" şeklinde açıklamışlardır.[173]

> وَاللهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِنْ مَّاۤءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰى بَطْنِهٖۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰى رِجْلَيْنِۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰٓى اَرْبَعٍۗ يَخْلُقُ اللهُ مَا يَشَآءُۗ اِنَّ اللهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾
>
> *"Allah, hareket eden her canlı varlığı sudan yarattı. Onlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, bir kısmı iki ayağı üstünde yürür, bir kısmı da dört ayağı üstünde yürür… Allah ne dilerse onu yaratır. Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir."*[174]

[172] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 115.

[173] A.g.e., 116.

[174] en-Nûr 24/45.

Çelik, âyette Allah'ın hareket eden bütün canlıları sudan yarattığını, dolayısıyla canlılığın kaynağının da su olduğunu belirtir.[175]

اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَاَخْرَجْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾

"Yeryüzünü size döşek yapan, orada sizin için yollar ve geçitler açan, gökten yağmur yağdırıp su indiren yine O'dur." İşte biz o suyla türlü türlü bitkilerden çift çift bitiriyoruz."[176]

Çelik, bu âyette canlılığın olmazsa olmaz şartı olan suyun, Allah tarafından gökten indirildiğini söyler. [177]

3.2.2. Anatomi

İnsanoğlunun merakı ve anlama isteği sadece gökyüzü, gezegenler, yıldızlar, güneş, ay veya etrafında var olan canlı ve cansız nesnelerle sınırlı kalmamıştır. Esasında onun en büyük merakı ve anlama isteği kendisine dairdir. İlk atası kim? Nerden geldi ve nereye gidiyor? Bu sorulara cevap arayan insanoğlu bir taraftan bilim adamlarının DNA ve fosiller üzerine yaptığı araştırmalara kulak verirken bir taraftan da kutsal metinlerin ne dediğini anlamaya çalışmaktadır. Bugün bilimin, insanın mahiyetine dair yaptığı bilimsel çalışmaların, insanlık için henüz tatmin edici bir seviyeye ulaştığı söylenemez. Çünkü teknolojik imkanların artmasıyla birlikte elde edilen her yeni bilgiye bir yenisi daha eklenmekte veyahut da eski bilgiler kökten değişime uğramaktadır. İnsanı bütün yönleriyle ele alan Kur'an-ı Kerim, onun yaratılış serüveni hakkında da bize ana hatlarıyla bilgi vermektedir. Bugün bilim, gelişmiş bir mekanizmaya ve karmaşık sistemler bütününe sahip olan insanın yaratılışı hakkında Kur'an-ı Kerim'in 14 asır evvel ortaya koyduğu gerçeklerin sadece bir kısmını tespit edebilmiştir. Ancak Kur'an âyetlerinin işaret ettiği gerçekler her geçen gün birer birer gün yüzüne çıkmaya devam etmektedir. Yüce kitabımız Kur'an'ın, insanın yaratılışına dair verdiği bilgileri şu üç ana başlık altında incelememiz mümkündür. Bunlar:

a. Tüm Canlıların Sudan Yaratılması

---

[175] https://www.kuranvemeali.com/nur-suresi/45-ayeti-meali [01.04.2024].

[176] Tâ-Hâ 20/53.

[177] https://www.kuranvemeali.com/taha-suresi/53-ayeti-meali [01.04.2024].

b. Hz. Adem'in Yaratılış Safhaları: (Anorganik) Topraktan Eşref-i Mahlûk İnsana

c. İnsan (Âdem) Neslinin Nutfeden Yaratılışı: Eşeysel Üreme [178]

İnsan da dahil tüm canlıların sudan yaratılma mevzusunu bir önceki bölümde biyoloji başlığı adı altında detaylı bir şekilde ele almıştık. Burada konunun bütünlüğü açısından ve bir hatırlatma babından şunları tekrar etmede yarar vardır. Allah Teâla Kur'an'da Enbiya sûresi 21/30 ve Nûr 24/45. âyetlerde insan, hayvan, bitki, ağaç gibi canlı olan her varlığı sudan yarattığını açık bir şekilde beyan etmektedir. Nitekim bugün yapılan ilmî çalışmalara göre de canlılığın kaynağının su olduğu artık bilinen ve ispat edilen bir gerçekliktir.[179]

3.2.2.1. Hz. Âdem'in Yaratılış Safhaları: (Anorganik) Topraktan Eşref-i Mahlûk İnsana

Kur'an bize insanın yaratılış orijininin toprak olduğunu ve onun bir çırpıda yaratılmadığını bildirmektedir. Kur'an'a göre insanın hammaddesi konumunda olan toprağın geçirdiği çeşitli safhalar vardır.[180] Bu safhalar âyetlerde su,[181] toprak,[182] çamur,[183] çamurdan bir öz,[184] yapışkan bir çamur,[185] ateşte pişmiş gibi kuru bir çamur,[186] kuru balçıktan ve bekletilmiş, kokuşmuş cıvık çamur[187] şeklinde anlatılmaktadır.[188] Bu safhalar âyetlerin bir kısmında bizzat Hz. Âdem'le beraber

---

[178] Zeki Duman, *Kur'an-ı Kerim ve Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi*, (İzmir: Nil Yayınları, 1991), 2.

[179] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 115-116.

[180] Celâl Yeniçeri, Uzay ve Varlık Âyetleri Tefsiri İslâm Açısından Kâinat ve İmkânları, (İstanbul: Kampanya Kitapları, 2017), 311.

[181] el-Enbiya 21/30; Nûr 24/45.

[182] el-Kefh 18/37; Rûm 30/20; Fâtır 35/17; Gâfir 40/67 .

[183] el-En'âm 6/2; es-Secde 32/7.

[184] el-Mü'minûn 23/12.

[185] es-Sâffât 37/11.

[186] er-Rahmân 55/14.

[187] el-Hicr 15/26-28.

[188] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 118.

geçmekte bir kısmında ise diğer insanların da zikredilen bu şeylerden yaratıldığı ifade edilmektedir. Lakin söz konusu âyetler dikkatli bir şekilde incelendiğinde insan/insanlar dendiğinde Hz. Âdem'in kastedildiği anlaşılmaktadır.[189]

a)Toprak (تُرَابٍ)

Toprak, insanın sudan sonraki ikinci yaratılış safhasıdır. Bu safha Kur'an-ı Kerimde şu âyetlerde geçmektedir.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

> *"O'nun varlığının delillerinden biri, sizi topraktan yaratmasıdır. Sonra siz dünyanın her tarafına yayılan insan nesli hâline geliverdiniz."*[190]

Çelik'e göre Allah'ın kudretinin en büyük delillerinden biri; bu âyette belirtildiği üzere Allah'ın insan gibi bir varlığı canlılık emaresi göstermeyen anorganik bir topraktan yaratmış olmasıdır. Yeryüzünde canlılar aleminde yaratılan bu yeni türün adı beşerdir. Yine âyette belirtildiği üzere bu beşer türü tek değil çift olarak yaratılmıştır.[191]

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًاۜ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖۜ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖٓ اِلَّا فِي كِتَابٍۜ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

> *"Allah sizi önce topraktan sonra bir damla sudan yarattı, sonra da sizi erkek-dişi şeklinde çiftler hâline getirdi. O'nun bilgisi olmadan bir dişi ne gebe kalır ne de doğurur. Bir canlıya ne kadar ömür verildiği de, ömründen neyin eksildiği de bir kitapta yazılıdır. Bütün bunlar, Allah için pek kolaydır."*[192]

Bu âyette de Allah Teâla cansız topraktan insanı yarattığını açık bir şekilde beyan etmektedir. Sonra ona ruhundan üfleyip canlandırmıştır. İnsan neslinin çoğalması ve devamlılığı ise Allah'ın bir dişi ve bir erkekte meni ve nutfe yaratıp bu iki cinsin birleşmesi sonucu gerçekleşmektedir. [193]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًاۚ

---

[189] M. Sait Şimşek, Yaratılış Olayı, (İstanbul: Beyan Yayınlar, 1998), 29.

[190] er-Rûm 30/20.

[191] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 16.

[192] el-Fâtır 35/11.

[193] https://www.kuranvemeali.com/fatir-suresi/11-ayeti-tefsiri [23.04.2024].

وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا اَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

"Sizi önce toprak sonra nutfe sonra aleka safhalarından geçirerek yaratan O'dur. Sonra sizi bir bebek olarak hayat alanına çıkarır. Ardından güçlü çağınıza ulaşıncaya, sonra da yaşlılar hâline gelinceye kadar sizi yaşatır. İçinizden bazıları daha önce vefat eder. Böylece her biriniz kendisi için belirlenen belli bir vakte erişirsiniz. Umulur ki bunlar üzerinde düşünüp, Allah'ın birliğini ve sonsuz kudretini anlarsınız."[194]

Anlaşıldığı üzere bu âyette de Allah Teâla insanın yaratılışını hülasa etmektedir. Allah (cc) insanı kendi yaratılış serüveni üzerinden tefekküre çağırarak onun, Allah'ın sonsuz kudret ve azametini idrak etmesini istemektedir.[195]

b) Çamur (طِينٍ)

Toprak ve suyun karışımından meydana gelen çamur; insanın tekâmülünün üçüncü safhasını oluşturmaktadır. Kur'an'da bu konuya şu âyetlerde işaret edilmektedir.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضٰى اَجَلًا ۜ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

"O, sizi çamurdan yarattı, sonra ömrünüze belirli bir süre tâyin etti. O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz."[196]

Çelik, bu âyette insanlığın atası Hz. Âdem ve neslini çamurdan yaratan Allah'ın varlığından ve birliğinden şüphe edilemeyeceğini vurgular ve Âdem neslinin çamurdan yaratılışına dair şu yorumlarda bulunur.

Her insan, erkekte bulunan meni hayvancığı ile dişide bulunan yumurtadan yaratılmıştır. Bu meni ve yumurta ise öz olarak çamurda bulunmaktadır. Bunlar çamurdan süzülerek üzerinde yetişen bitki ve hayvanlara geçer. İnsanda bunlarla beslendiğinden bu öz insana geçer kana karışır ve kanda da insan tohumu meydana gelir. Sonuç olarak süreci geriye doğru takip ettiğimizde Âdem de nesli de yaratılışta

[194] el-Mû'min 40/67.

[195] https://www.kuranvemeali.com/mumin-suresi/67-ayeti-tefsiri [23.04.2024].

[196] el-En'âm 6/2.

aynı özde yani çamurda birleşirler[197]

c) Çamurdan Bir Öz (سلالة من طين)

Çamurdan bir öz; insanın yaratılış sürecinde çamurdan sonra gelen safhasıdır. Bu safha âyette şu şekilde ifade edilmektedir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍۚ ﴿١٢﴾

"Gerçek şu ki biz insanı çamurdan, süzülmüş bir özden yarattık."[198]

Çelik, âyette geçen طين "tîn" kelimesinin çamur mânasına, سلالة "sülâle" kelimesinin ise "öz, hülâsa, bir başka şeyden çıkarılmış öz" mânalarına geldiğini ifade eder. Bu iki kelime âyette سلالة من طين "sülâletün min tîn" şeklinde terkîb olarak kullanıldığından anlamı "çamurdan bir öz" mânasına gelir. Çelik bu ifadenin dikkatlice incelendiğinde emriyonun oluşumunda birinci derece etkin rol oynayan "nutfe"yi oluşturan maddenin kastedildiğini söyler. Bu madde sırayla toprağın özünden besine, besinin özünden kana, kanın özünden de meni yani nutfe halini alır.[199] Nitekim *"Allah sizi de yerden bitki bitirircesine bitirip büyüttü. Sonra sizi tekrar toprağa döndürecek ve yeniden diriltip tekrar oradan çıkaracaktır"* (Nûh 71/17-18) âyetinin *"sizi yerden bitki olarak bitirdi"* kısmı da işte bu bahsettiğimiz toprak faslı dediğimiz safhalara işaret etmektedir. Çelik, özetle Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'in doğrudan yaratıldığı bu toprak faslının aynı zamanda onun bütün nesli içinde dolaylı olarak geçerli olduğunu söyler.[200]

d) Yapışkan Bir Çamur (طِينٍ لَازِبٍ)

Çamurun yeni bir özellik kazanmasıyla insanın yaratılış merhalesi de yeni bir aşamaya geçer. Bu aşama; yapışkan bir çamur safhasıdır. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَنْ خَلَقْنَاۜ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ﴿١١﴾

"Sor onlara: Kendileri mi yaratılışça daha güçlü kuvvetli, yoksa bizim gök,

[197] https://www.kuranvemeali.com/enam-suresi/2-ayeti-tefsiri [24.04.2024].

[198] el-Mü'minûn 23/12.

[199] https://www.kuranvemeali.com/enam-suresi/2-ayeti-tefsiri [24.04.2024].

[200] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 457.

yer, melekler gibi yarattığımız diğer varlıklar mı? Doğrusu biz o insanları yapışkan bir çamurdan yarattık."[201]

Çelik, âyette Allah'ın insanı yapışkan bir çamurdan yarattığını lâkin insanın yaratılışının gökler ve bunların içinde yaratılan muazzam ve komplex varlıkların yaratılışına göre çok daha basit olduğu yorumunda bulunur.[202]

e) Kuru Balçıktan (صَلْصَالٍ), Kokuşmuş Cıvık Çamur (حَمَإٍ مَسْنُونٍۚ)

İnsanın topraktan yaratılış sürecinde yavaş yavaş sona gelinirken, yapışkan bir çamur tekrar değişime uğrayarak yeni bir hal alır. Bu aşama kuru balçıktan ve bekletilmiş, kokuşmuş cıvık çamur safhasıdır. Toprağın bu safhasında insan cinsinin ilk modeli Âdem'e bir biçim verilmesi söz konusudur. İşte bu merhale Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍۚ ﴿٢٦﴾

"Gerçekten biz insanı pişmemiş kuru çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık."[203]

Çelik, insanın yaratılışındaki bu aşamayı açıklarken صلصال "salsâl", حماء "hame'" ve مسنون "mesnûn" kelimelerinin mânaları üzerinde durur. Salsâl, "sert bir cisimle vurulduğu zaman tıngırdayan, ses çıkaran, kuru pişmemiş çiğ çamur"; hame', "uzun müddet su ile yumuşayıp bozulmuş, kokuşmuş cıvık çamur, yani balçık"; mesnûn ise "işlenmiş, sürtülmüş, kazınmış, bilenmiş; bir kalıba dökülmüş; bir şekil ve örnek üzere resimlenmiş" anlamlarına gelmektedir. Çelik, bu anlamlardan hareketle "hamein mesnûn" un ise, hususi şekle dökülmüş bir balçığı ifade ettiğini vurgular. Bu aşamada insan cinsinin ilk modeli Âdem'e verilen hususi şekil aynı zamanda ondan sonra yaratılacak insanlar içinde örneklik teşkil etmektedir. Çelik'e göre bu safha aynı zamanda insan yaratılışının tohumu konumunda olan spermayı da ifade etmektedir. Çünkü sperma içerdiği her mânayla "mesnûn" kelimesinin anlamlarını da kapsamaktadır.[204]

---

[201] es-Sâffât 37/11.

[202] https://www.kuranvemeali.com/saffat-suresi/11-ayeti-tefsiri [27.04.2024].

[203] El-Hicr 15/26.

[204] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 20.

f) Ateşte Pişmiş Gibi Kuru Bir Çamur (صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ)

Kur'an bize Âdem'in yaratılış merhalelerinden birinde, onun ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yaratıldığını bildirilmektedir. Bu safha âyette şöyle ifade edilmektedir.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾

"Allah insanı kiremit gibi pişmiş bir çamurdan yarattı."[205]

Âyette geçen صلصال "salsâl" kelimesi "dokununca tıngır sesi işitilebilen, kuru çamur" anlamına;فخار "fehhâr" kelimesi ise "iyice pişmiş kiremit, testi, çömlek" mânalarına gelmektedir.

Çelik, âyette Allah Teâla'nın insanı hayat emaresinden bu kadar uzak bir nesneden yaratmasını, O'nun yüce kudretinin açık bir göstergesi olduğunu söyler.[206]

g) Tesviye (تسوية)

Âdem'in anorganik topraktan başlayarak aşama aşama devam eden biyolojik yaratılış süreci, tesviye ile nihayete erer. Bu merhalede Allah (cc) insana ruhundan üflemektedir. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾

"Yaratılışını tamamlayıp onu insan olarak düzenlediğim ve içine kendi ruhumdan üflediğim zaman, ona secde ederek yerlere kapanın."[207]

Çelik, âyette bahsi geçen Allah Teâla'nın insana ruhundan üflemesinin esasında temsili bir ifade olduğunu söyler. Burada kastedilen asıl mânanın ise Allah Teâla'nın insana, onun istidadı nisbetinde verdiği bazı sıfatları olduğunu vurgular. İşte insan bu sıfatlar sayesinde kendisini yoktan var eden Rabbini tanır ve ona kul olur.[208]

Sonuç olarak Allah Teâla Âdem'i bir anda değil onu belli merhalelerden geçirerek yaratmıştır. Bu yaratışta insanın topraktan yaratıldığı açık ve kesin bir dille bildirilirken onun başka bir canlıdan değişerek veya tekâmül ederek gelmesi ise söz

[205] er-Rahmân 55/14.

[206] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 721.

[207] el-Hicr 15/29.

[208] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 21.

konusu dahi değildir.[209] Buraya kadar bahsettiğimiz aşamalar Âdem'in anorganik topraktan yaratılış süreciydi.

Bundan sonra ise insan (Âdem) neslinin nutfeden yaratılışı yani eşeysel üreme süreci başlamaktadır.

3.2.2.2. İnsan (Âdem) Neslinin Nutfeden Yaratılışı: Eşeysel Üreme

Tüm canlılar kendinden önceki bir canlıdan yaratıldığı gibi insanda kendisi gibi aynı cinsten bir erkek ve bir dişiden yaratılmıştır. Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir.

> يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاۤءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي تَسَاۤءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَّ اِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾
>
> *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden, bu ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının…"*[210]

Allah Teâla ilk insan Âdem'i topraktan yaratıp, ruh üfledikten sonra ondan da kendi eşini yaratmıştır. Sonraki insanları ise Âdem ve eşinin biyolojik yapılarını kullanarak var etmiştir. Bu da eşeysel olarak kadın ve erkekte farklı görevler üstlenen üreme organlarıyla gerçekleşmektedir. [211]

Bu âyetten de anlaşılacağı üzere kudreti yüce ve ilmi sonsuz olan Allah Teâla, insanı çeşitli yaratılış kanunlarına göre var etmiştir. İnsanı konu edinen pozitif ilimler, esasında Allah'ın insana koyduğu, belli bir plan ve proğram dahilinde gerçekleşen bu yaratılış kanunlarının mahiyetini ve nasıl cereyan ettiğini açıklamaya çalışırlar. Geçmişte, insanın yaratılışı ve üremesinin karmaşık mekanizması, akıl almaz inanç ve temelsiz tasavvurlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu meselelerin anlaşılabilmesi ise

---

[209] Yunus Emre Gördük, "İlk İnsan Nesli Nasıl Devam Etti? Ensest İlişki İddiası Üzerine Eleştirel Bir Analiz", *Usul İslam Araştırmaları* 29/29 (Temmuz 2018): 4; Avnullah Enes Ateş, "Kur'an'da İnsanların Yaratılışı Meselesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 15, S. 30 (Aralık 2016): 12.

[210] en-Nisâ 4/1.

[211] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 118.

ancak 19. yy.'dan sonra insan biyolojisini konu edinen emriyoloji, anatomi, fizyoloji ve jinekoloji gibi ilimlerin gelişmesiyle mümkün hale gelebilmiştir. Buda bize, bütün dünyada insanın yaratılışı ve üremesi hakkında az çok açık bir görüş veya bilgiye sahip olmanın oldukça yeni bir durum olduğunu göstermektedir. [212]

Oysa Kur'an, 14 asır evvel ilk insan Âdem'in topraktan başlayarak belli aşamalardan geçerek nasıl yaratıldığına dair ana hatlarıyla bilgi verirken aynı zamanda onun neslinin nutfeden başlayarak alaka ve mudğayla farklılaşarak devam eden biyolojik yaratılış aşamaları hakkında da bilgi vermektedir.[213] Bu aşamalar ise şu şekilde gerçekleşmektedir.

a) Nutfe (نطفة)

İnsanın biyolojik yaratılışının ilk aşaması nutfedir. Nutfe, terim olarak kadın ve erkeğin menisine verilen genel bir isimdir. Bu ifade Kur'an'da "menî", "mâin dâfik", "mâin mehin" gibi çeşitli şekillerde 12 yerde geçmektedir. Lâkin bu ifadeler, tafsilatlarındaki farklılıklardan dolayı tam olarak nutfenin eşanlamlısı değildir.[214] Kur'an-ı Kerim, bize insanın yaratılışına temel teşkil eden nutfe hakkında şu açıklamalarda bulunmaktadır:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

"Gerçek şu ki biz insanı çamurdan, süzülmüş bir özden yarattık."[215]

Çelik, âyette geçen سلالة من طين "sülâletün min tîn" ifadesinin "çamurdan bir öz" anlamına ve bu ifadedeki "sülâle" kelimesinin "öz, hülâsa, bir başka şeyden çıkarılmış bir öz ve bir şeyin en iyi parçası" mânalarına, "tîn" kelimesinin ise "çamur" anlamına geldiğini söyler. Çelik bu âyeti, akabinde gelen âyetlerle bir bütün olarak değerlendirir ve âyette geçen "çamurdan bir öz" ün, emriyonun oluşumunda birinci derece etkin rol oynayan "nutfe" yi oluşturan maddenin kastedildiğini ifade eder. Çelik, *"Allah sizi de*

---

[212] Maurıce Bukaılle, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim,* Çev. Suat Yıldırım (İzmir: Töv Yayınları), 293.

[213] M. Sait Kavşut, "Kur'ân'da İnsanın Yaratılış Aşamaları Te'vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi,* S. 7, (Nisan 2012): 8.

[214] Duman, *Kur'an-ı Kerim ve Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi*, 9.

[215] el-Mû'minûn 23/12.

yerden bitki bitirircesine bitirip büyüttü. Sonra sizi tekrar toprağa döndürecek ve yeniden diriltip tekrar oradan çıkaracaktır" (Nûh 71/17-18) âyetinde *"sizi yerden bitki olarak bitirdi"* kısmını da bu toprak faslına işaret ettiğini dile getirir. Sonuç olarak da Hz. Âdem'in topraktan yaratılış sürecindeki "çamurdan bir öz" aşamasıyla insan neslinin yaratılışındaki "nutfe" aşamasının benzerlik gösterdiğini söyler.[216]

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾

"O, insanı küçücük bir nutfeden yarattı. Ama insan, yaratıcısına karşı apaçık bir düşman kesilivermiştir."[217]

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾

"Sonra onun neslini, değersiz bir sudan süzülmüş bir özden yarattı."[218]

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾

"Yoksa o, başlangıçta akıtılan menîden bir damlacık nutfe değil miydi?"[219]

Çelik, bu âyetlerde geçen منى "meni" ve نطفة "nutfe" kelimelerinin anlamları üzerinde durur ve bunlara dair şu açıklamalarda bulunur.

"Azar azar akmak, sızmak, damlamak" anlamlarına gelen bir fiilden türeyen nutfe; aynı zamanda "boşaltılan bir kovada kalan azıcık yaşlığı" ifade eder. Burada kastedilen çok az miktardaki bir sıvıdır ki âyette geçen "meni damlası" kelimenin ikinci anlamındaki "su damlası" ndan gelmektedir.

Meni ise erkeğin üreme sisteminde üretilen, içinde meni hayvancıkları (spermalar) barındıran ve onun canlılığını muhafaza eden organik sıvıya denir. Kur'an-ı Kerim'de meni ve nutfe farklı iki şey olarak anlatılmakta olup; meni bütün, nutfe ise onun bir cüzü sayılmaktadır. Yani nutfe: "Meninin içerisinde bulunan sperm hücreciğinin ismi, meni de hem spermayı meydana getiren hem de onun canlılığını koruyan ve onu taşıyan sıvının adıdır. Çelik, henüz tıp ve biyoloji ilminin adı sanı geçmediği bir dönemde Kur'an-ı Kerim'in insanın yaratılışına dair verdiği bu dakik bilgilerin

[216] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 457.

[217] en-Nahl 16/4.

[218] es-Secde 32/8.

[219] el-Kıyamet 75/37.

dünyada ancak 17. asrın son çeyreğinden itibaren öğrenilmeye başladığını beyan eder.[220]

b) Sulb ve Terâib (صلب و ترائب)

Kur'an bize, "meni, nutfe"nin insan vücudunda teşekkül ettiği yer hakkında da bilgi vermektedir. İnsanı en güzel şekilde yaratan[221] Allah Teâla, Kur'an'da onun düşünen ve anlayan manevî yönüne dikkat çeker ve ona: *"Hangi şeyden yaratıldı, bir düşünsün insan!"*[222] şeklinde hitap ederek, insanı kendi yaratılışı üzerine tefekküre davet eder. Allah Teâla'nın insana yönelttiği bu sorunun hemen akabinde ise şöyle buyurarak cevap verir.

خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍۙ ﴿٦﴾

"Yaratıldı fışkırarak dökülen basit bir sudan,"[223]

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِۚ ﴿٧﴾

"Omurga kemiği ile göğüs bölgesi arasından çıkan."[224]

Çelik, âyette geçen "dökülen ve atılan" manasındaki دافق "dâfık" kelimesinin "dökmek ve atmak" anlamındaki دفق "dıfk" kelimesinden türediğini ve bu kelimenin, embriyonun oluşumuna başlangıç teşkil eden suyun vasfı olduğunu ifade eder. Lâkin bu nitelemenin onun mahiyetinden ya da icra ettiği görevden ötürü değil onun, göze hitap eden görünümünden dolayı olduğunu söyler. Çelik, bu suyun insan vücudunda sulb ile teraib arasından çıktığını ifade eder. Sulp ve teraib bölgesi insan cinsinin hem dişisi hem de erkeğinde bulunmaktadır. Sözlükte "katı, sert ve şiddetli" mânalarına gelen صلب "sulb" kelimesi; insan bedeninin güç ve kuvvetini teşkil eden omurgaya veya omurga bölgesine denir. [225] ترائب"Terâib" ise "teribetün" kelimesinin çoğulu olup "iki meme ile boyun halkası arası kemiğe, kaburga kemiklerine ve gerdanlık mevziine"

[220] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 119-120.

[221] et-Tîn 95/4.

[222] et-Târık 86/5.

[223] et-Târık 86/6.

[224] et-Târık 86/7.

[225] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 423-424.

verilen isimdir. Çelik, bu âyetin açıklanmasına dair iki temel görüşün olduğunu beyan eder. Bu görüşlerden birincisine göre "sulb" kelimesiyle; erkeğin sırt bölgesi, terâible de kadının kaburga kemikleri veya erkeğin tenasül uzvuyla kadının tenasül uzvunu ve bu uzuvlardan çıkan sıvı kastedilmektedir. İkinci görüşe göre ise sulb ve terâib kelimeleriyle kadın ve erkek her ikisinin sırt ve kaburga kemiklerinin arası kastedilmiş olup, üremenin temeli olan nutfenin de buradan çıktığını" söylemişlerdir. Nitekim İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 752/1350), Ahmed Mustafa el-Merağı (ö. 1953) gibi müfessirler ve tıp sahasında uzman doktor Muhammed Ali b. Bâr da bu görüşü desteklemektedirler. [226]

Çelik, âyet-i Kerîme'nin, günümüzde ortaya çıkan ilmî gerçeklerle olan uyumuna dikkat çeker ve âyete dair şu yorumlarda bulunur.

Anne rahmindeki ceninin "sulbû" ile "terâibi" arasındaki bölgede, husye ve yumurtalık oluşmaya başlar ve burada gelişimini sürdürür. Daha sonra husye, gebeliğin ilerlemesiyle yavaş yavaş aşağı doğru inerek, yedinci ayda vücut dışındaki torbaya, yumurtalık ise leğen kemikleri boşluğuna iner. Husye ile yumurtalığın beslenmesi ise yine omurga ve eğe kemiği arasındaki sinirler ve lenf damarları sayesinde gerçekleşir.[227]

Sonuç olarak husye ve yumurtalık, ilk olarak sulb ile terâib arasında oluşmakta ve daha sonra teşekkül ettikleri bu yerden beslenmeye devam etmektedir. Çelik, bu durumda âyetin "bel kemiği ile eğe kemiğinden" demeyip de "bel kemiği ile eğe kemiği arasından" denmekle tam bir i'caz göstermiş olduğunu söyler. Çünkü "ara" mânasına gelen بين "beyn" kelimesi böylesine bilimsel inceliklere işaret etmesi yönünden önem arz etmektedir. [228]

c) Nutfetun Emşac (نطفة امشاج) : Karışık Nutfe

[226] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar,* 120-121.

[227] A.g.e., 121.

[228] A.g.e., 122.

Kur'an-ı Kerim, erkek (sperm hücresi) nutfesi ve kadın (yumurta-ovum) nutfesi dışında bir de emşac nutfe (karışık nutfe) den bahsetmektedir.[229] "Emşac" vasfıyla nitelenen nutfe, Kur'an'da şöyle geçmektedir.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍّ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾

"Doğrusu biz insanı baba ve anneden gelip birleşen karışık bir nutfeden yarattık. Onu imtihan etmek istiyoruz; bu sebeple kendisini işiten ve gören bir varlık kıldık."[230]

Çelik, âyette geçen امشاج "emşac" kelimesinin Arap lügatinde karışım, karışmak, karıştırmak gibi mânalara gelen "meşc ve meşîc" kelimelerinin çoğulu olduğunu söyler. Bu kelimelerin lugavî mânalarından hareketle de نطفة امشاج "nutfetun emşac"ı erkeğin suyu ile kadının suyunun karışımı olarak tanımlar. Bu karışımda bir dişinin yumurtalık hücresinin bir erkeğin sperm hücresiyle döllenmesi söz konusudur.[231] Bu döllenme, dişinin adet devresinde yumurtalıklarından ayrılan bir yumurtacığın fallob borusunda erkekten gelen son derece fazla sayıda sperma hücresi ihtiva eden menisindeki spermalardan sadece biriyle gerçekleşmektedir.[232] Meniden süzülen bu öz, nutfe aşamasının bir devamı olan döllenmiş yumurta evresiyle beraber maddi yaratılışa esas teşkil eder.[233]Çelik, Kur'an'da nutfetün emşac olarak isimlendirilen bu döllenmiş yumurtanın, modern bilimlerde "zigot" tabiriyle ifade edildiğini söyler. Karışık nutfe ya da zigot biri anneden ve diğeri babadan gelen, ebeveynlerin kalıtsal özelliklerini ve insan cinsinin sıfatlarını içeren genleri taşır. Görüldüğü gibi genler karışık nutfede birer çift halinde bulunur ve bu sayede kalıtsal bilgiler nesilden nesile aktarılmış olur. Yine bu genler sayesinde ana rahmindeki canlının sınırları insan olarak belirlenir ve sonuç olarak insan, annesinden ancak bir insan yavrusu olarak doğar.

---

[229] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*,122.

[230] el-İnsân 76/2.

[231] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 311.

[232] Bukaılle, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim*, 294.

[233] Kavşut, *Kur'ân'da İnsanın Yaratılış Aşamaları Te'vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme,* e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, *9.*

Çelik, "emşac"ı bahsedilen bütün bu irsiyet kavramlarını içine alan bir tabir olarak görür ve konuyla ilgili bilimlerinde benzer şeyler söylediğini kaydeder.[234]

Allah Teâla, karışık nutfeden bir cenin meydana getirmek üzere onu kadının üreme organlarından rahim içine yerleştirir. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır:

﴿٢٠﴾ اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِنْ مَّاۤءٍ مَهِيْنٍۙ

﴿٢١﴾ فَجَعَلْنٰهُ فِيْ قَرَارٍ مَكِيْنٍۙ

﴿٢٢﴾ اِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُوْمٍۙ

"Ey insanlar! Biz sizi değersiz bir sudan yaratmadık mı?"

"Sonra onu sağlam bir yere yerleştirdik;"

"Belli bir süreye kadar."[235]

﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنٰهُ نُطْفَةً فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍۖ

"Sonra onu bir nutfe hâlinde son derece sağlam ve emniyetli bir karargâha yerleştirdik."[236]

Çelik, insanın emşac nutfe halinde yukarıda ki âyetlerde قرار مكين"karar-ı mekin" olarak nitelenen ana rahmine yerleştirildiğini belirtir. Çelik, bu âyetlerde rahim için kullanılan قَرَارٌ مَكِينٌ (karârun mekînun) tabirinin, "oldukça sağlam ve güvenli bir yer" mânasına geldiğini ve bu yerin döllenmiş yumurtayı iç ve dış tehlikelerden koruyup, geliştirebilecek nitelikteki bir yapıya sahip olduğunu söyler. Müellifimiz Çelik, rahim konusunda bugün insan anatomisiyle ilgilenen bilim dallarının görüşlerine de yer verir. Bu ilim dallarının verilerine göre rahim, kadının vücudunda etraftan gelebilecek tehlikelere karşı korunması en kolay olan bir boşluğa yerleştirilmiştir. Bu boşluğa sağlam yapılı kaslarla tutturulan rahim, gebelik boyunca normal hacminin 3000 katı kadar büyüyebilme imkânına sahiptir. Rahmin bir özelliği de annenin dışardan aldığı vücuda zararlı maddelerin pek çoğundan cenini koruyabilme kudretine sahip olmasıdır.[237]

---

[234] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar,* 122-123.

[235] el-Mürselât 77/20-23.

[236] el-Mü'minun 23/13.

[237] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 457-458.

Kur'an, ceninin geliştiği ortamın niteliklerinden bir başka âyette şu şekilde bahsetmektedir.

> خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْاَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍ ذٰلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾
>
> "*O, sizi bir tek nefisten yarattı, ondan da eşini var etti. Sizin faydalanmanız için hayvanlardan sekiz çift meydana getirdi. O sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde, bir yaratıştan diğerine geçirerek yaratıyor. Rabbiniz olan Allah işte budur…*"[238]

Çelik, insanın yaratılışına işaret eden bu âyetin, nazil olduğu dönemin ilmi seviyesine göre oldukça derin bir hakikati ortaya koyduğunu söyler. Kur'an'ın 14 asır evvel bildirdiği bu hakikat, insanın anne rahminde "üç karanlık bölge" de çeşitli merhalelerden geçirilerek yaratılıyor olmasıdır. Çelik, bugün insanı konu edinen modern ilimlerin ortaya koyduğu ilmî tespitlerine göre "üç karanlık bölge" den maksadın; anne karnı karanlığı, rahim karanlığı ve döl yatağı karanlığı olduğunu ifade eder. Ayrıca müellifimiz günümüzde embriyoloji alanındaki gelişmelerin giderek ilerlemesiyle bu konuya dair daha mudakkik bilgilere ulaşıldığını dile getirir. Bu da iç içe geçen üç karanlık bölgenin her birinin yine üçer katmandan oluşmasıdır. Üç karanlık bölge ve katmanları ilmi tespitlere göre şu şekildedir:

> *"Karın duvarı üç tabakadan oluşur: Dış kas plakaları, iç kas plakaları, çapraz kaslar.*
>
> *Rahim duvarı da üç katmandan oluşur: Epimetrium, miyometrium ve endometrium.*
>
> *Aynı şekilde embriyoyu saran kese de üç katmandan oluşur: Amniyon: Rahimde fetusu saran en iç zar- amnion. Koryon: Orta amniyon zarı- chorion. Desidüa: Dış amniyon zarı"*.

Günümüzde insanı konu edinen ilimler gelişip ve mikroskobik cihazlar keşfedilinceye kadar, anne karnındaki ceninin yaratılma ve gelişim safhaları hakkında Kur'an dışında hiçbir eser ceninden bugünkü modern tıbbın bahsettiği şekil ve muhtevada bahsetmemiştir. Çelik, görüntülenme cihazlarının olmadığı bir dönemde Kur'an'ın

[238] ez-Zümer 39/6.

bunlardan bahsetmesinin onun bir beşer sözü olamayacağının açık bir kanıtı olduğunu söyler. [239]

Biyolojinin birçok dalları arasında yer alan embriyoloji; döllenmiş yumurtadan, yumurtadan çıkışa, doğuma ya da yavrunun anasından bağımsız yaşayabileceği ana kadar geçen gelişimi inceleyen bir ilim dalıdır.[240] Bugün embriyoloji ve modern tıp anne karnındaki ceninin belli merhalelerden geçerek doğum safhasına geldiğini ifade eder. İnsanın bir tek hücreden farklılaşarak yaratıldığı düşünülürse, embriyolojik sürecin mucizevi bir durum arz ettiği görülür. İstisnasız her insanı ilgilendiren bu mucizevi sürecin safhaları Kur'an'da şu şekilde geçmektedir.

يٰٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْۗ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَۤاۤءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔاۗ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَۤاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ﴿٥﴾

"Ey insanlar! Öldükten sonra dirilme konusunda en küçük bir şüpheniz varsa, şunu bilin ki, biz sizi başlangıçta topraktan, sonra bir nutfeden, sonra rahim cidârına yapışan bir hücreden, sonra esas unsurlarıyla yaratılışı tamamlanmış ama bütün azalarıyla henüz tamamlanmamış bir çiğnem et görünümünde bir ceninden yarattık ki, size kudretimizi gösterelim. Dilediğimizi rahimlerde belli bir süreye kadar bekletir, sonra sizi bir bebek olarak dünyaya çıkarırız."[241]

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًاۗ ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَۗ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ﴿١٤﴾

"Sonra bu nutfeyi 'alaka, 'alakayı mudğa hâline getirdik. Mudğayı kemikler hâline soktuk ve bu kemiklere et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratışla güzel bir insan kıvamında ortaya çıkardık. O eşsiz, en güzel yaratıcı olan Allah yüceler yücesidir; bütün nimet ve bereketlerin asıl kaynağıdır!"[242]

---

[239] https://www.kuranvemeali.com/zumer-suresi/6-ayeti-tefsiri [02/06/2024].

[240] *Bilim ve Yaşam Ansiklopedisi, Biyoloji+Tıp,* C. 1, Gelişim yayınları, 1976, S. 163.

[241] el-Hac 22/5.

[242] el-Mü'minun 23/14.

Çelik, ana rahmine emşac nutfe olarak yerleştirilen ceninin burada sırayla alaka, mudğa, kemik haline gelme ve kemiklere et giydirilmesi ve son olarak ruh üflenmesi safhalarından geçerek yaratılışın tamamlandığını söyler.[243] Çelik'in bu safhalara ilişkin açıklamaları şu şekildedir.

d) Alaka (العلقة) Safhası

İnsanın eşeysel yaratılış sürecinde karışık nutfe safhasını alaka safhası izler. Bu safha, döllenmiş yumurtanın rahim duvarına deyim yerindeyse bir sülük gibi tutunup burada asılı kaldığı safhadır. Bu aşamada alakanın hacmi milimetrenin ancak dörtte biri kadar olduğundan çıplak gözle görmenin imkanı yoktur. Etrafıda beslenmesi için her yönden kan havuzcuğu ile çevrilir. Döllenmiş yumurta burada hemen bölünmeye başlar ve bir sonraki safhaya geçene kadar kendi içinde hızlı bir gelişim gösterir.[244] İnsanın bu yaratılış merhalesine işaret eden "alaka" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de şu âyetlerde geçmektedir.

> يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَاءُ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾
>
> *"Ey insanlar! Öldükten sonra dirilme konusunda en küçük bir şüpheniz varsa, şunu bilin ki, biz sizi başlangıçta topraktan, sonra bir nutfeden, sonra rahim cidârına yapışan bir hücreden, sonra esas unsurlarıyla yaratılışı tamamlanmış ama bütün azalarıyla henüz tamamlanmamış bir çiğnem et görünümünde bir ceninden yarattık ki, size kudretimizi gösterelim…"*[245]
>
> ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾
>
> *"Sonra bu nutfeyi 'alaka, 'alakayı mudğa hâline getirdik…"*[246]

---

[243] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 458-459.

[244] Muhammed Ali el-Bâr, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı*, çev. Abdülvahhab Öztürk (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1991), 84-85.

[245] el-Hac 22/5.

[246] el-Mü'minun 23/14.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًاۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا اَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

"Sizi önce toprak sonra nutfe sonra aleka safhalarından geçirerek yaratan O'dur..."[247]

ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰىۙ ﴿٣٨﴾

"Sonra rahim duvarına tutunmuş cenin hâlini aldı. Derken Allah ona güzel ve düzgün bir biçim verdi."[248]

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ﴿٢﴾

"O insanı rahim duvarına tutunan aşılanmış bir hücreden yarattı."[249]

Çelik, " العلقة", "alaka" kelimesinin sözlükte ilişmek, yapışıp tutunmak, bağlı olmak gibi anlamlara geldiğini, eski müfessirlerin ise eserlerinde, henüz çıplak gözle görülemeyen, mikroskopik bir canlı olan alakanın, etrafı kan havuzcuğu ile çevrili olduğundan bu kelimeye "pıhtılaşmış kan" mânasını verdiklerini ifade eder.[250] Lâkin günümüzde tıp sahasında uzman olan pek çok doktor alakaya "pıhtılaşmış kan" mânası verilmesinin hatalı olduğunu belirterek bunun yerine kelimenin ilk anlamlarının verilmesi gerektiğini savunurlar. Çünkü "asılıp, tutunan şey" anlamına gelen "alaka" bugün tespit edilen ilmî gerçeklerle birebir örtüşmektedir. Bu günkü ilmî tespitlere göre döllenmiş yumurta pürtüklü bir yapıya sahiptir. Yumurta, bu pürtükleri sayesinde döl yatağının derinliklerine dalar ve gelişiminde ihtiyacı olan besini sağlamak için kelimenin tam manasıyla burada bir sülük gibi tutunarak, asılıp kalır.

Çelik, bugün modern tıbbın cenine dair söylediği şeylerin Kur'an'da da aynı şekilde geçtiğini söyler. Âyet-i kerîmeye göre 'alaka' insanın yaratılışında döllenme tamamlandıktan sonra yumurtanın rahim duvarına asılıp tutunduğu ve beslenmesini buradan gerçekleştirdiği safhadır.[251]

---

[247] el-Mü'min 40/67.

[248] el-Kıyâmet 75/38.

[249] el-Alak 96/2.

[250] https://www.kuranvemeali.com/hac-suresi/5-ayeti-tefsiri [12/07/2024].

[251] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 125.

e) Mudğa (المضغة) safhası

Alaka safhasının tedrici olarak değişime uğraması sonucu insanın eşeysel yaratılış sürecinde varılan yeni merhaleye; mudğa safhası denir. Bu safha Kur'an'da âyet-i kerîmelerde şöyle geçmektedir.

> يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ

"Ey insanlar! Öldükten sonra dirilme konusunda en küçük bir şüpheniz varsa, şunu bilin ki, biz sizi başlangıçta topraktan, sonra bir nutfeden, sonra rahim cidârına yapışan bir hücreden, sonra esas unsurlarıyla yaratılışı tamamlanmış ama bütün azalarıyla henüz tamamlanmamış bir çiğnem et görünümünde bir ceninden yarattık ki, size kudretimizi gösterelim..."[252]

> ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ

"Sonra bu nutfeyi 'alaka, 'alakayı mudğa hâline getirdik. Mudğayı kemikler hâline soktuk ve bu kemiklere et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratışla güzel bir insan kıvamında ortaya çıkardık."[253]

Çelik, Arap'ların günlük dilde "çiğnem büyüklüğündeki eti" ifade etmek için; " المضغة" "mudğa" kelimesini, "normal taze eti" ifade etmek içinse; " اللحم", "lahm" kelimesini kullandıklarını söyler. Çelik, kelimelerin anlamlarına dair bu ayrımı vurguladıktan sonra âyette geçen; "المضغة", "mudğa" kelimesinin normal bir et olmayıp, görünümü ve özellikleri itibariyle kemiksi yapıya sahip kendine mahsus nitelikleri bulunan bir et parçası olduğunu belirtir. Bu safhada sona gelindiğinde cenin, tamamen veya kısmî olarak kemiğe dönüşerek iskeletin kütlesini oluşturmaktadır. Çelik, günümüzde teknolojik cihazların gelişmesiyle çekilebilen, anne karnındaki ceninin ultrasonografi fotoğrafları incelendiğinde, ceninin görüntüsünün gerçekten çiğnenmiş ve üzerinde diş izleri bulunan bir görünüm arz ettiğini söyler.[254]Çelik bu konuda tıp sahasında uzmanların açıklamalarına da yer verir. Doktor Maurice'ye göre;

---

[252] el-Hac 22/5.

[253] el-Mü'minun 23/14.

[254] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 407-408.

(çiğnenmiş olan) et, metindeki "mudğanın"; (taze et gibi olan) et ise "lahm" kelimesinin tercümesidir. Bu ayrım göz önüne alındığında; başlangıçta küçük bir kitle olan embriyon, ana rahminde geliştikçe çiğnenmiş bir et görünümünü alır. Embriyonun kemik sistemi, bu kitlenin içindeki mezodermde oluşur. Şekillenen etlere ise kas giydirilir. Bahsi geçen "lahm" kelimesiyle bu kaslar anlaşılmıştır.[255]Müellifimiz Çelik Kur'an'ın, bu safhayı ifade etmek üzere "mudğa" kelimesini seçmesinin oldukça isabetli olduğunu söyler ve yine Hac sûresi 5. âyette dikkat çeken bir başka hususun da "mudğa"nın; مُخَلَّقَةٌ (muhallaka) ve غَيْرِ مخلَّقَةٌ (gayr-i muhallaka) şeklinde ayrılması olduğunu ifade eder. Çelik, "muhallaka" yı esas itibariyle yaratılışın kısmen belirmiş ve uzuvlarıyla ortaya çıkmış; "gayr-i muhallaka" nın ise sınırları ve şekilleri nihâî durumlarıyla tam olarak belirlenmemiş et parçası mânasına gelebileceğini söyler. Buradan hareketle de "muhallak"ın ana rahminde yaratılış safhaları tamamlanarak sağ salim doğanlara; "gayr-i muhallak" ın ise yaratılış tamamlanamadan, henüz mudğa halindeyken ana rahminden düşen ceninlere işaret etmesinin mümkün olabileceği yorumunda bulunur. [256] Bu yorumuna ilave olarak da Kur'an'ın 14 asır evvel işaret ettiği bu hakikatlerin tam olarak açıklık ve netlik kazanmasının ise ancak; gelecekte tıbbi tekniğin gelişmesi ve embriyonun gelişim safhalarının daha ince ölçülerle incelenmesiyle mümkün olabileceğini söyler.[257]

e) Kemiklere Et Giydirilmesi Safhası

Ana rahminde yaratılışı tedrici olarak devam eden ceninin, mudğa safhasından sonraki yaratılış merhalesi; kemiklere et giydirilmesi safhasıdır. Bu durum âyette şöyle anlatılır.

... فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ...

"...Mudğayı kemikler hâline soktuk ve bu kemiklere et giydirdik..."[258]

Çelik, bu safhada "mudğa"nın bir kısmının, ceninde iskeleti meydana getiren kemiklere dönüştüğünü, diğer kısmının ise kemiklere et olarak giydirildiğini söyler.

[255] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 126.

[256] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 408.

[257] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 127.

[258] el-Mü'minun 23/14.

Bu âyete dair birtakım müfessirlerin açıklamalarına da değinen Çelik, önceki müfessirlerin bazılarının mudğanın tamamıyla kemiğe dönüştüğünü; çağımıza yakın dönemde yaşamış müfessirlerin ise mudğanın bir kısmının ceninin iskeleti meydana getiren kemiklere dönüştüğünü, diğer kısmının ise kemiklere et olarak giydirildiği yorumlarında bulunduklarını bildirir.[259] Çelik, günümüz modern biyoloji ilmi verilerinden istifade ederek bu konuya ilişkin şu açıklamalarda bulunur. Modern biyolojiye göre notochord denilen iskelet mihveri ceninde ta alaka safhasında ortaya çıkmaya başlar. Omurga öncesi organı olarak da bilinen bu mihver; doku, kıkırdaklaşma ve kemikleşme olmak üzere üç merhale geçirir. Ceninin, ana rahminde beş ve altıncı haftasından itibaren doku merhalesi görülmeye başlar. Ceninin dokuları altıncı haftanın sonlarında kıkırdak haline döner. Yedinci haftada kıkırdak omurlarında kemikleşme merkezleri oluşmaya başlar. Sekizinci haftaya gelindiğinde omur yaylarında kemikleşme noktaları ortaya çıkar ve kaburgalar da belirginleşmeye başlar. Sonra da kemikleri saran kas dokusu oluşur. Bu tıpkı âyet-i kerîmede belirtildiği gibi üzerlerine et giydirilmiş gibidir.[260] Çelik, Mü'ninun sûresinde ana rahmindeki ceninin yaratılış safhalarını bildiren lafızların; Arapça'da "tertip ve takip" ifade eden "fa-i takibiyye" bağlacıyla birbirine bağlanmasının çok büyük bir incelik ihtiva ettiğinin altını çizer. Çünkü Arapça gramer kurallarına göre nutfe, alaka, mudğa, kemik ve kemiklere et giydirilmesi safhaları aralarında hiç zaman periyodu olmadan yani peş peşe ve aralıksız olarak meydana gelmiş olur. Yine aynı âyette kemiklere et giydirilmesi ve ruh üflenmesini ifade eden lafızların "tertip ve terahi" ifade eden "sümme" bağlacıyla birbirine bağlanması; ceninin iskeletinin meydana gelmesinde ve ruhun üflenmesi arasında bir zaman sürecinin var olduğu söylenebilir.[261]

f) Ruh Üflenme Safhası

İnsanın ana rahmindeki yaratılış periyotunun her merhalesinde, çeşitli şekil ve görünümlerden geçen ceninin, kemiklere et giydirilme safhasından sonra ruh üflenme safhası gelmektedir. Bu safha aynı zamanda ceninin, anne karnında iradeli

[259] A.g.e., 127.

[260] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 458-459.

[261] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 128-129.

hareketlerinin de başladığı safhadır. Kur'an'da cenine ruh üflenmesi şöyle anlatılmaktadır:

ثُمَّ سَوّٰيهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهٖ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۜ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ

"Ardından onu güzel bir insan şeklinde düzenleyip ona rûhundan üfledi. Böylece size kulaklar, gözler ve kalpler bahşetti. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"[262]

ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ...

"Nihâyet onu bambaşka bir yaratışla güzel bir insan kıvamında ortaya çıkardık. O eşsiz, en güzel yaratıcı olan Allah yüceler yücesidir; bütün nimet ve bereketlerin asıl kaynağıdır!"[263]

Çelik, neredeyse müfessirlerin hemen hepsinin Mü'minun sûresinde geçen âyetin "ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ ۚ", "*Nihâyet onu bambaşka bir yaratışla güzel bir insan kıvamında ortaya çıkardık."* kısmını cenin dört aylık olduktan sonra ona ruhun üflenmesi olarak açıkladıklarını söyler.[264] Çelik, ana rahmine ilk etapta bir nutfe olarak yerleştirilen ceninin, burada çeşitli merhalelerden geçerek gelişimi belli bir noktaya vardığında, ona ruh üflendiğini ve bunun da ceninde iradeli hareketlerin başlamasına temel teşkil ettiğini ifade eder. Çelik, modern biyoloji ilmi verilerine göre de anne rahmindeki ceninin biyolojik yaratılış süreci durmaksızın gelişim gösterirken üçüncü ayın sonuna gelindiğinde ceninde iradî hareketlerin görülmeye başladığını söyler. Ceninin parmağını emmesi, göbek kordonunu tutması, rahim içinde dönmesi, uyuması, uyanması, sesleri işitmesi, çeşitli yüz ifadelerinin ortaya çıkması gibi hareketler ceninin bir takım iradeli hareketleridir. Çelik, bütün bunları cenine ruh üflendiğinin ve can verildiğinin işaretleri olarak görür. [265]

Sonuç olarak insanın yaratılışındaki ihtimamı, Allah'ın (cc) ona bahşettiği nimetleri, onu donattığı organ ve kabiliyetleri düşündüğümüzde anlarız ki; insan boş yere yaratılmamıştır. İnsanın yaratılış gayesi Allah'a (cc) kulluktur. İnsan bu dünya

[262] es-Secde 75/9.

[263] el-Mü'minûn 23/14.

[264] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 129.

[265] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 459.

hayatında ciddi bir imtihandan geçmektedir. Bu hayat son bulduğunda ahirette yeniden diriltilecek rabbine hayatının ve ona verilen bunca nimetin hesabını verecektir. Bunun neticesinde ya bahtiyar ya da bedbaht olacaktır.

3.2.3. Botanik

3.2.3.1.Bitkilerin Çift Çift Yaratılması

Yeryüzünde canlılar aleminin en önemli gruplarından biriside bitkilerdir. Binlerce çeşidi olan bitkilerin, dünya üzerindeki varlıkları insandan çok daha eskidir. Bitkiler insan gibi pek çok canlı organizmanın da besin kaynağı olduğundan, yeryüzünde adeta yaşamın anahtarı gibidir. Kur'an-ı Kerim'de bitkilerin çeşitli özelliklerinden bahseden pek çok âyet yer almaktadır. Bu âyetlerin bazılarında bitkilerinde diğer canlı türleri gibi çift çift yaratıldığından bahsedilmektedir. Bu âyetlerden birkaçı ise şöyledir:

وَالَّذِي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَۙ

"Bütün varlık türlerini çift çift yaratan, sizin için gemilerden ve hayvanlardan bineceğiniz şeyler var eden de O'dur."[266]

اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى

"Yeryüzünü size döşek yapan, orada sizin için yollar ve geçitler açan, gökten yağmur yağdırıp su indiren yine O'dur." İşte biz o suyla türlü türlü bitkilerden çift çift bitiriyoruz."[267]

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

"Her şeyi çift yarattık; umulur ki düşünüp öğüt alırsınız."[268]

وَاَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٤٥﴾

"45: O'dur, iki cinsi, erkek ve dişiyi yaratan;"[269]

---

[266] ez-Zuhruf 43/12.

[267] Tâ-Hâ 20/53.

[268] ez-Zâriyât 51/49.

[269] en-Necm 53/45.

Çelik, yukarıda geçen âyetlerde Allah Teâla'nın mühim bir yaratılış sırrını insanlığa bildirdiğini söyler. O da çift yaratılma hadisesidir. Bu düalite sırrı hayatın ve kâinatın her tarafında hakimdir. Çelik, âyetlerde çift yaratılışı ifade etmek için "الزوج", "zevc", "الزوجين", "zevceyn", "الازواج","ezvâc" kelimelerinin kullanıldığını söyler [270] ve bu kelimelere dair şu açıklamalarda bulunur.

"Zevc" kelimesi lügat olarak "bir şeyi bir şeye yaklaştırmak, yakın kılmak" anlamını ifade ettiğinden, erkek kadının zevci(eşi), kadın da erkeğin zevci (eşi, yakını) olmaktadır. Esasında kelimenin asıl mânası budur. Bununla birlikte koca, karı, ferd'in hilafı ve renk gibi anlamları da bulunmaktadır.[271]

Çelik, İbn Seyyidih'in "zevc" kelimesini; "karîni, yakını, eşi, çifti olan fertler" olarak tanımladığını söyler. Bu kelime doğal olarak "isnân: iki" anlamını da içerdiğinden Araplar "erkek ve dişi" yi kastetmek üzere "zevcân" kelimesini kullanırlar. Bu kelime erkek ve dişi'nin yanı sıra birbirine zıtlık arz eden aşağı- yukarı, siyah-beyaz, tatlı-acı gibi mânaları da ihtiva eder.[272]

Müellifimiz, yukarıdaki âyetlerde bildirilen çift yaratılma özelliğinin, Yasin sûresi 36. âyetinde genel mânada olup canlılar aleminin bütün fertlerini içine aldığını ve buna ilave olarak da Allah dışında kimsenin bilmediği bütün varlıklar için geçerli olduğunu ifade eder. [273] Dolayısıyla Çelik, konuyu bu âyette çok daha derinlikli inceler.

سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُو

> *"Her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi ortağı olmaktan uzaktır o Allah ki, yerin bitirdiği her şeyi, bizzat kendilerini ve henüz mâhiyetini bilmedikleri nice şeyleri çiftler hâlinde yaratmıştır."*[274]

Çelik, her şeyi çift yaratan Allah'ın, tek olduğunu ve O'nun eşi ve ortağının bulunmadığını beyan etmek üzere bu âyetin "sübhân" kelimesiyle başlanmasına dikkat

[270] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 133.

[271] A.g.e., 133.

[272]A.g.e., 133.

[273] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 207.

[274] Yâsîn 36/36.

çeker[275] ve bu âyetin mânasını "Kur'andan Teknolojik Yansımalar" kitabında daha da derinleştirerek şöyle izah eder: Çelik âyetin, çift olarak yaratılan varlıkları; arzın bitirdikleri, kendi nefislerindeki çiftler ve daha nice bilmediğimiz çiftler olmak üzere üç katagoride sunduğunu söyler. Müellifimiz, âyetteki "arzın bitirdiklerinden" ibaresini önceki müfessirlerin "sadece değişik nevi ve renkteki bitkiler" olarak yorumlamalarını eksik bulur ve bunu da Allah Teâla dileseydi âyetin bu bölümünde "arzın bitirdiklerinden" demez, doğrudan doğruya "bitkilerden" derdi şeklinde gerekçelendirir. Çelik, âyetin muhakkak mânada bitkilerdeki "zıt eşler" sırrına işaret ettiğini lakin günümüzde yapılan ilmî tespitlere göre bunun dışında da arzın çıkardığı zıt eşlerin olduğunu söyler. Bunlar ise:

a) Karakter açısından zıt olan eşler: Metal olanlar ve metal olmayanlar

b) Fizik açısından zıt olan eşler: Artı ve eksi yüklü iyonlar, dolayısıyla elektriksel yapı zıtlıkları. Manyetik zıt eşler, kuzey güney diye tanımlanan manyetik etki uçları.

c) Toprakta ölüm ve hayatı iç içe değiştiren sentez ve analiz olayları.

d) Biyolojik açıdan zıt eşler: Bitki ve hayvanların dişi ve erkek türleri: [276]

Günümüzde yapılan ilmî araştırmalara göre hayvanlar ve diğer canlıların dişi ve erkek türleri olduğu gibi bitkilerinde dişi ve erkek türlerinin var olduğu anlaşılmıştır.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا ۖ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

"O Allah ki, yeryüzünü enine boyuna yayıp genişletti, oraya yerinden oynatılamaz dağlar yerleştirdi, nehirler akıttı ve orada her bir ürünü çifter çifter yetiştirdi. O, sürekli olarak geceyi de gündüze bürüyüp duruyor. Doğrusu bütün bunlarda, sistemli düşünebilen kimseler için nice deliller, alınacak nice dersler vardır."[277]

[275] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 134.

[276] A.g.e., 135.

[277] er-Ra'd 13/3.

Çelik, âyette geçen زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ "zevceyn isneyn" ifadesindeki "zevceyn" kelimesiyle; "her meyvede çiftleşen mutlak mânada erkek ve dişi", "isneyn: iki" kelimesiyle de "bunların hünsası ve hünsa olamayanının" kastedilmiş olabileceğini ifadede eder.[278]Allah Teâla'nın bitkiler aleminin her türünü çift yarattığını belirten Çelik, her bitkinin üreyip çoğalmasının ancak erkek ve dişi türlerindeki tohumlarının eşeysel döllenme yoluyla gerçekleşebileceğini beyan eder. Kimi bitkilerde erkek ve dişi, incirde olduğu gibi; farklı ağaçlarda bulunurken kimi bitkilerde ise hem erkek hem dişi aynı çiçekte bulunur. Çiçek, hem erkekli hem de dişili şekilde açar ve rüzgârlar aracılığıyla bitkinin kendi içinde döllenmesi gerçekleşir. Çiçeklerin pek çoğu bu şekilde üremektedir.[279] Çelik, bitkilerdeki bu özelliğin yakın zamanda fizyoloji ilminin yaptığı araştırmalar neticesinde ortaya çıktığını söyler.[280]

3.2.3.2.Bitkilerde Aşılama

Erkeği ve dişisiyle çiftler halinde yaratılan bitkilerde; erkek tohumunun dişiyle buluşması Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde anlatılmaktadır.

> وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُۚ وَمَاۤ اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ
>
> *"Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gönderiyoruz. Böylece gökten sağanak sağanak yağmur indiriyor ve bu sayede sizin su ihtiyacınızı karşılıyoruz. Yoksa ne onun kaynağını elinde tutan ne de onu mahzenlerde depolayan siz değilsiniz!"*[281]

Günümüzde yapılan ilmî araştırmalar rüzgarların hem bulutları hem de bitkileri aşılayıcı bir rol üstlendiğini ortaya çıkarmıştır. Çelik, rüzgarlar vasıtasıyla bitkilerde gerçekleşen döllenme olayını botanik ilmî verilerinden istifade ederek şu şekilde açıklar.

İlmî araştırmalara göre bitkilerin döllenmesi, aynı cinsten iki eşey hücresinin yani erkek bireyin spermatozoon'u ile dişi bireyin yumurtasının birleşip kaynaşması sonucu olmaktadır. Yüksek yapılı bitkilerde bu olay erkek çiçek tozu çekirdeğinin, dişi

---

[278] A.g.e., 135.

[279] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 2, 664.

[280] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 135.

[281] el-Hicr 15/22.

yumurtaya girerek onun çekirdeğiyle birleşip kaynaşması ile gerçekleşir. Bitkilerde döllenme ya çapraz ya da doğrudan olmaktadır. Çapraz döllenme ya aynı türden farklı bitkilerde ya da aynı bitkinin kendisinde açan farklı iki çiçeğinde oluşan antrozoit ve oosferin kaynaşmasıyla olur. Doğrudan döllenme ise, hem antrozoitin hem de oosferin aynı çiçekte oluşup bunların kendi içinde kaynaşmasıyla gerçekleşir. Doğrudan döllenmenin öncesinde doğrudan tozlaşma meydana gelir. Sonuç olarak yapılan ilmî araştırmalarda rüzgarların bu tozlaşma ve döllenme esnasında kilit rol oynadıkları anlaşılmıştır. Çünkü erkek üreme organında üretilen çiçek tozlarının, dişi organının tepecik kısmına taşınarak burada eşeysel olarak döllenmenin sağlanması hep rüzgarlar aracılığı ile olmaktadır. [282]

3.3.Fizik ile İlişkilendirilen Âyetler

3.3.1.Hava Basıncı

Kur'an âyetleri incelendiğinde öyle seçilmiş kelime ve kavramlar vardır ki; bunlar bir yandan insanı Allah'a kulluğa davet ederken bir yandan da insana çeşitli ilimlere dair araştırma konuları ve ilmî hakikatler sunmaktadır. Kur'an'ın bu eşsiz üslubu onun bir beşer sözü olamayacağının açık bir kanıtıdır. Allah Teâla'nın En'âm sûresinde, hidayette olanla delalette ısrar edenin halini mukayeseli olarak anlattığı âyet, aynı zamanda günümüzde keşfedilen önemli bir fizik kanununa da işaret etmektedir. Kur'an'da bahsi geçen âyet şu şekildedir.

> فَمَنْ يُرِدِ اللهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاۤءِۗ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِين لَا يُؤْمِنُونَ
>
> *"Allah, kimi doğru yola erdirmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de sapıklığa düşürmek isterse, onun göğsünü göğe yükseliyormuşçasına dar ve sıkıntılı yapar. Allah, iman etmeyenlerin başına böyle belâ ve sıkıntılar yağdırır."*[283]

Çelik, Allah Teâla'nın kâinattaki mutlak geçerli olan küllî iradesinin, insanın hidayeti ve dalâleti içinde geçerli olduğunu söyler. Allah birinin hidayetini takdir ederse; o kişi İslam'ı kabul eder, inancının gerekliliklerini tam bir teslimiyet içinde, seve seve yerine

[282] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 17, 18.

[283] el-En'âm 6/125.

getirir, göğsü genişler, kalbi ferahlar ve sevinç duyar. Eğer birinin sapıklığa düşmesini takdir ederse; o kişinin göğsü daralır, İslam'ı sevmez ve onu öğrenmek istemez.

Çelik, âyet-i kerîmede verilen dinî muhtevayla birlikte aynı zamanda günümüzde keşfedilen önemli bir fizik kanununa da işaretin olduğunu söyler. Günümüzde atmosfere dair yapılan ilmî ölçümlere göre deniz seviyesinde 1013 milibar olan atmosfer basıncı, irtifa kazandıkça her 10,5 metrede 1 milibar azalır. Sıcaklık ise ortalama her 100 metrede 0,5 derece düşer. Aynı şekilde atmosferi oluşturan gazların yoğunluğuda yerden yükseğe çıkıldıkça azalır. Özellikle insanın yaşaması için hayatî öneme sahip oksijen gazının yoğunluğunun azalması insanda başta nefes darlığı olmak üzere konuşmada zorlanma, bulanık görme hatta baygınlık derecesine varan halleri meydana getirir. Yukarı doğru 15-20 bin metre gibi bir mesafe aşılırsa burada oksijen miktarı azalacağından nefes almak için özel cihazlar kullanılmazsa insanın ölümü bile söz konusu olmaktadır. Yüksek irtifada ortaya çıkan bu fizyolojik problemlerin sebebi, alçalan atmosfer basıncıdır. İşte âyette sapıklığa düşürülen kişinin yaşadığı psikolojik durumun, göğe doğru yükselen birinin yaşadığı fizyolojik sıkıntıya benzetilmesi oldukça manidardır. Çelik, Kur'an-ı Kerim'in 14 asır evvel işaret ettiği bu gerçeği, Kur'an'ın açık bir mucizesi olarak görür. Çelik, âyette geçen يَصَّعَّدُ (yessa'adu) kelimesinin kişiye telaffuzunu esnasında canlı bir şekilde boğaz tıkanıklığı ve nefes daralmasını yaşatmasını; seçilen kelimenin delâlet ettiği mânayı hissettirmesi bakımından ne kadar isabetli olduğunun vurgusunu yapar.[284]

3.3.2.İki Denizin Birbirine Karışmaması/ İki Deniz Arasındaki Engel

Dünyanın her bölgesinde çeşitli noktalardan doğan akarsular, sularını kimi zaman engin denizlere kimi zaman büyük okyanuslara ulaştırırlar. Denizler ve okyanuslar ise sularını birbirlerine boğazlar aracılığıyla bağlarlar. Böylece sular yeryüzünde büyük bir şebeke oluşturur ve suyun akışı sürekli devam eder. Suyun bu akışkan özelliği sayesinde her su kütlesinin birbiriyle karışmasının zorunlu olduğunu düşünülebilir. Lakin durum hiç de öyle sanıldığı gibi değildir. Günümüzde sulara dair yapılan son bilimsel araştırmalarda iki denizin sularının birleştiği boğaz gibi noktalarda suların birbirine karışmasına mani, görülmeyen bir perdenin engel teşkil ettiği tespit edilmiştir. Bu ilmi sonsuz, kudreti yüce Allah'ın engin suların arasına koyduğu ilahî bir kudret perdesidir. Âyetlerde 14 asır evvel bildirilen, iki denizin birbirine

[284] https://www.kuranvemeali.com/enam-suresi/125-ayeti-tefsiri [26/07/2024].

karışmaması hakikati asrımızda henüz anlaşılan bir Kur'an mûcizesidir. Bu durum Kur'an'da şu şekilde geçmektedir.

> وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا
>
> *"İki denizi birbirine doğru salıveren de Allah'tır. İşte şu susuzluğu giderici tatlı bir su, diğeri de tuzlu ve acı bir sudur. Fakat birbirlerine karışmamaları için aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koymuştur."*[285]
>
> وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ
>
> *"İki deniz birbirine eşit değildir: İşte şu tatlıdır, susuzluğu keser ve içimi kolaydır; şu ise tuzludur ve acıdır…"*[286]

Çelik, âyetlerde suların tatlılık, tuzluluk ve acılık bakımından birbirinden farklılık arz ettiğinin bilgisinin verildiğini ifade eder. Çelik, günümüzde sular üzerine yapılan ilmî araştırmalarda, suların bu farklı özellikleri sebebiyle ırmak ve dere gibi tatlı su kaynaklarının denize döküldükleri yerlerde, denizin acı suyuyla karışmadıklarını ve yine aynı şekilde acılık, tatlılık ve oranları itibariyle birbirinden farklılık arz eden deniz ve okyanus gibi büyük su kütlelerinin sularının da birbirine karışmadığı, aralarında birbirine karışmasını önleyen bir engelin tespit edildiğini söyler. Müellifimiz, tatlı ve acı suyun birbirine karışmadan yan yana durmasını, insanlara ibret olması bakımından, Allah'ın (cc) bir kudret nişanesi olarak görür. Çelik, insanların geçmişte ve günümüzde denizlerin acı sularının altındaki tatlı su kaynaklarından faydalandıklarını söyler ve bu konuya dair 16. yy.'da yaşamış olan Türk amirali Seydi Ali Reis'in "Mir'atül-Memalik" adlı eserinde, İran Körfezi'nde denizin acı sularının altında tatlı su kaynaklarının bulunduğunu ve donanmasının su ihtiyacını buradan karşıladığının bilgisinin tarihî kaynaklarda kayıtlı olduğunu ve yakın zamana kadar Amerikan Petrol Şirketi'nin de içme suyu için Zahran yakınında kuyular kazmadan önce İran Körfezi'ndeki aynı kaynakları kullandığının malumatını verir. [287]

Çelik, bu izahlara göre âyetten, Allah Teâlâ'nın dilediği zaman nasıl tuzlu deniz suyunun altından tatlı su kaynakları çıkartıyorsa aynı şekilde günahlarla kirlenmiş bir

---

[285] el-Furkan 25/53.

[286] Fâtır 35/12.

[287] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 576.

toplumdan da tertemiz, takvâlı bir toplum çıkarabileceği yönünde ince bir mânaya işaret olabileceğini ifade eder.[288]

Kur'an'da başka âyetlerde bu durum şu şekilde geçmektedir:

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِۙ

"O, suyu acı ve tatlı iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir."[289]

بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِۚ

"Fakat aralarında bir engel vardır; onu aşıp da birbirine karışmazlar."[290]

Çelik, diğer âyetlerde vurgulandığı gibi bu âyetlerde de iki denizin sularının tatlılık ve acılık gibi vasıflarının ön plana çıkarıldığını ve aralarında bulunan engelinde bu vasıflardan kaynaklanan bir engel olduğuna dikkatlerin çekilmek istendiğini dile getirir.[291] Âyette ise bu engelin بَرْزَخٌ (berzah) kelimesiyle ifade edildiğini söyler. Araplar, "iki şey arasında bulunup engel teşkil her şeye; berzah" derler. Bu anlamdan dolayı, "dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında bulunan hayata da berzah" denilir. Dolaysıyla berzahın "engel, perde" anlamı bulunmaktadır. Bu engelin kimisi bizzat Allah'ın kudretidir; kimisi ise Allah'ın kudreti ile olandır. Âyette dikkat çeken bir başka kelime ise لَا يَبْغِيَان(lâ yebğıyan) kelimesidir. Çelik, bu kelimenin "zulmetme" anlamında olan "bağy" kökünden olup: "Onlardan biri diğerine zulmetmez, birbirinin sınırını aşmazlar" şeklinde mâna ifade ettiğini dile getirir. Müellifimiz, bu kelimeye dair diğer tefsir ûlemalarının da görüşlerine yer verir. Örneğin Taberi tefsirinde bu ifadeyi "la yehtelitân: biri diğerine karışmaz, Allah'ın kendileri için koyduğu sınırları aşmazlar" şeklinde yorumlamıştır. Zemahşerî ise "Allah tuzlu denizle tatlı denizi, birbirine komşu ve mücavir olarak ve birbirine kavuşmuş halde salıvermiştir. İkisi arasında da gözle görülür bir fark ayrılık yoktur. İkisi arasında Allah'ın kudretiyle bir "engel" vardır. Onlar hadlerini aşmazlar, biri diğerine karışmaz" şeklinde tefsir etmiştir. [292] Çelik, yeryüzünün aralarında engel olarak bulunduğu gökle yer denizini ve yine büyük kara parçalarının engel olduğu diğer denizleri araştırma sahasının dışında tutar. Çünkü burada asıl bahsedilmek istenilen konunun birbiriyle iç içe, yan

[288] A.g.e., 577.

[289] er-Rahmân 55/19.

[290] er-Rahmân 55/20.

[291] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 725.

[292] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar, 156.*

yana bulundukları halde birbirine karışmayan denizler ve bunların arasındaki engel ve bu engelin nasıllığı olduğunu vurgular.[293]

Çelik, bu engelin "Allah'ın kudretiyle konulmuş bir engel" olduğunu ve en başından beri bütün tefsir âlimlerinin eserlerinde ifade ettiklerini ve bu doğal durumunda asırlardan beri insanlar tarafından bilinegeldiğini söyler. Lakin insanların önceleri bu engelin nasıllığı ve bunun kanununa dair bir şey bilmediklerini ancak günümüzde bilimlerin ilerlemesiyle konuya dair bir kısım bilimsel izahlar yapabilecek seviyeye ulaşıldığını ifade eder.[294]Zaten bu gerçekliği eski müfessirlerin yaptığı yorumlarda ortaya koymaktadır. Çelik, konuya ilişkin şu bilimsel açıklamalara yer verir.

İlmî verilere göre iki sıvıda, molekülleri bir arada tutan kohezyon kuvvetinin farklı olması sebebiyle, iki sıvı kütlesini birbirinden ayıran engele "yüzey gerilimi ya da sathın uzaması" kanunu denmektedir. Bu sayede sıvılar kendilerine ait özelliklerini korurlar. Örneğin içi su dolu bir bardakta su, kabın sathında belirli bir miktar yükselmedikçe kabın dışına taşmaz. Çünkü suyun üzerindeki yüzey gerilimi dediğimiz şey, esnek bir zar gibi bütün sıvıyı kaplar. Bu zar şeffaf bir örtü gibi olduğundan gözle görülmez. Zaten Kur'an'ın konuyla ilgili i'câzı burada gizlenmektedir. Bu zarda bulunan kuvvet, su yüzeyindeki cisimleri bir noktaya kadar kaldırarak, batmalarına da engel olur. Söz gelimi aynı bardaktaki zeytinyağı ile suyun karışmasını önleyen, tatlı su ile acı suyun döküldükleri aynı yede bunların arasını ayıran şey; "Surface Tension: Yüzey gerilimi" kanunudur. Bu kanuna göre su kütleleri moleküler yapı, tuzluluk oranı ve sıcaklık gibi özellikler yönünden birbirinden farklılık göstermektedir. Bundan dolayı su kütleleri iç içe de olsa yan yana da olsa birbirleriyle karışmamakta kendilerine ait bu niteliklerini muhafaza edebilmektedirler.[295]

3.3.3. Eşyanın Nakli

Günümüzde araştırılması devam eden önemli konulardan birisi de bir nesnenin, ses ve görüntü gibi anlık olarak bir yerden başka bir yere nakledilmesidir. Bilim-kurgu filmlerinde ışınlanma olarak gördüğümüz bu hadise gerçek hayatta günümüz teknolojisiyle henüz tahakkuk etmiş değildir. Kur'an-ı Kerim ise bu hadisenin

[293] A.g.e., 156.

[294] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 725.

[295] A.g.e., 725, 726.

mümkün olduğunu 14 asır evvel haber vermiş ve bununla ilgili olarak Hz. Süleyman zamanında gerçekleşen canlı bir olaydan şu şekilde bahsetmiştir.

قَالَ يَا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾
قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَاْ اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَۚ وَاِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَمِينٌ ﴿٣٩﴾
قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ اَنَاْ اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَۜ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيۡ لِيَبْلُوَنِي ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُۜ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

"Elçi döndükten sonra Süleyman dedi ki: "Ey ileri gelenler! Onlar müslüman olarak bana gelmeden önce, o kadının tahtını hanginiz bana getirebilir?"

" Cinlerden bir ifrit: "Ben, daha sen makâmından kalkmadan önce onu sana getiririm. Çünkü ben gerçekten bu konuda çok kuvvetli, güvenilir biriyim" dedi.

"Kitaptan husûsî bir bilgiye sahip kişi ise: "Ben onu sana daha gözünü kırpmadan getiririm" dedi. Süleyman tahtı yanı başında hazır görünce: "Bu, Rabbimin lutfundandır; nimetine karşı şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınıyor. Kim şükrederse kendi iyiliği için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz Rabbim hiçbir şeye muhtaç değildir, lutuf ve keremi pek boldur."[296]

Çelik, bu âyetlerde anlatılan kıssada, Belkıs'ın tahtının ancak saniyeyle ifade edilebilecek kısa bir süre zarfında çok uzak bir mesafeden getirildiğinin açıkça ifade edildiğini söyler. Cansız bir nesne olan maddeden yapılmış taht, çok kısa sürede çok uzak bir mesafeden getirilmiştir. Bunu da kendisine kitaptan bir ilim verilen kişi yapmıştır.[297]Çelik, Kur'an'da bu kişi gizlendiği için, onun kimliğine ve bilgi aldığı kitabın ne olduğuna dair yapılacak tartışmaların faydasız olduğunu savunur. Burada üzerinde düşünülmesi gereken asıl meseleninse; taht gibi bir nesnenin o dönemin ilmî ve teknik koşullarında çok kısa bir süre zarfında 2000 km'den daha uzak bir yerden getirebilmiş olmasıdır der. Çelik, bahsi geçen âyette mûcize veya kerâmet olarak kabul edilen bu hâdisenin, eşyanın nakli konusunda bilim dünyasına yeni ufuklar açtığını[298] eğer çalışılıp, kanunları keşfedildiği takdirde nasıl ki günümüzde ses ve görüntü

[296] en-Neml, 27/38-40.

[297] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 173.

[298] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 665.

nakledildiyse eşyanın da ışınlanma suretiyle nakledilmesinin mümkün olabileceğinin haberinin verildiğini ifade eder.[299]

3.4. Jeoloji İle İlişkilendirilen Âyetler

Yerbilim olarak da bilinen jeoloji; "Yer'in bileşimini, yapısını, biçimini, topolojisini, gelişme süreçlerini ve tarihini inceleyen bilim dalıdır". Bu ilmin kökeni ta uzak geçmişteki mitlere, masallara kadar uzanır. Yer'in oluşumuna ilişkin, İ.Ö 2100'de Babil destanında geçen yaratılış öyküsü yüzyıllarca tartışılmaksızın benimsenen bir düşünce olmuştur. Sonraları yerbilimcilerin doğa olgularına yönelik olarak gerçekleştirdikleri araştırmalar ve yorumlar jeolojinin bir ilim dalı olmasını sağlamıştır.[300]

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ; "Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın varlıkları ilk defa nasıl yarattığına ibretle bakın."[301] ve "Göklerde ve yerde olan şeylere ibretle bakın!"[302] buyurarak, insanoğluna yeryüzünde gezip dolaşmasını ve mâhlukatın ilk defa nasıl yaratıldığı üzerine düşünmelerini istemektedir. Buda ancak bilimsel tefekkürle mümkün olacağından bazı İslam alimleri, bu âyetlerin jeoloji ilmine işaret ettiğini söylemişlerdir. 19. yy'da yaşamış İslam alimlerinden, Muhammed b. Ahmed el-İskenderanî (ö.1306/1888) Kur'an'da jeoloji ilmine işaret eden âyetleri ilk defa tetkik ederek, bu alanın öncülüğünü yapmıştır. Sonradan gelen İslam alimleri de bunları takip etmiştir.[303]

3.4.1. Kömür ve Petrolün Oluşumu

Günümüzde çok geniş bir kullanım yelpazesine sahip olan petrol; "Yerin iç kesimlerinde sıvı, gaz ya da katı halde bulunan, bitki ve hayvan kökenli doğal hidrokarbonlar karışımı" olarak tarif edilmektedir. [304] Petrolün oluşumuna kaynaklık eden bu organik malzemeler birinci Jeolojik zamandan çok önceleri deniz, acı su ya

---

[299] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar, 183.*

[300] *Anabritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.12, Ana Yayıncılık ve Encyclopedia Brıtannıca, Inc.2004, 281.

[301] el-Ankebût 29/20.

[302] Yûnus 10/101.

[303] Kırca, *Kur'an-ı Kerim ve modern Bilimler,* 156.

[304] *Anabritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.17, Ana Yayıncılık ve Encyclopedia Brıtannıca, Inc.2004, 585.

da tatlı su ortamlarında yaşayan tek hücreli plakton ya da hayvanlar olduğu sanılmaktadır. Bunlar kısa bir zaman aralığında gömülerek ince taneli tortulların arasında sıkışması, bunların korunarak protopetrol olarak tanımlanan ilk organik malzeme kaynağını oluşturmalarına neden olmuştur. Bunlar daha sonra biyolojik, kimyasal ve fiziksel dönüşümleri içeren süreçler dizisinden geçerek petrole dönüşmüştür. Petrol görece iri taneli, geçirgen ve gözenekli ama çok az çözünür organik malzeme içeren tortul hazne kayaçları içinde toplanır. Hazne yataklarının gözenekli ve geçirgen yapısı petrolün göçü ve birikmesi açısından son derce önemlidir.[305]

İslam alimlerinden İskenderanî ve onu takip eden Elmalılı Hamdi Yazır ve Abdürrezzak Nevfel gibi alimlerin[306] petrol ve kömürün oluşumuna işaret ettiğini düşündükleri âyet, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde geçmektedir.

وَالَّذِي اَخْرَجَ الْمَرْعٰىۙ ﴿٤﴾فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰىۗ ﴿٥﴾

"O ki, yeşillikleri, otlakları, meyve ve ekinleri çıkardı. Sonra da onları çürüyüp kararmış artıklara çevirdi."[307]

Çelik, bu âyetin yorumunda Elmalılı Hamdi Yazır'ın görüşlerine de yer verir. Elmalılı'ya göre Cenâb-ı Hak yeryüzünde ilk başta türlü türlü ağaçlar, bitkiler yetiştirip ve daha sonra bunları kapkara bir gübre ve kömür haline getirir.[308] Çelik, âyetin işaret ettiği mânaya ilişkin Elmalılı'yla aynı görüşü paylaşır. Âyette geçen "احوىٰ"(ahvâ) kelimesi; "karamsı, esmer, koyu yeşil, isli, renkler"e verilen bir isimdir. غُثَآء (ğusâ) ise; "sel sularının meralardaki otları ve çöpleri birbirine katarak sürükleyip getirdiği ve derelerin etrafına fırlattığı ot, çöp ve yapraktan oluşan sel kusuğu" demektir. Çelik, âyetin işaret ettiği bu mânanın zamanın geçmesiyle daha iyi anlaşıldığını söyler ve konuya dair günümüz jeoloji âlimlerinin görüşlerine yer verir.[309] Jeoloji âlimleri yeryüzünün ilk dönemlerde karasal bitkiler açısından son derece zengin olduğunu söylerler. O zaman bugüne oranla daha sıcak olup bol yağış aldığından yeryüzünde, gür bitki örtüsü ve dev cüsseli ağaçlar yetişmiştir. Zaman

[305] A.g.e., 585.

[306] Kırca, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Bilimler,* 157.

[307] el-A'lâ 87/4-5.

[308] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 166.

[309] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 432.

içinde meydana gelen yer sarsıntıları neticesinde bu bitkiler toprağın altında kalmış ve fosilleşmişlerdir. Böylece bugünkü kömür yatakları oluşmuştur. Çelik bu âyetin aynı zamanda petrolün oluşumuna da işaret ettiğinin düşünüldüğünü söyler. Nitekim âyette bitkilerin siyahımsı ve koyu yeşil bir sel suyuna çevrildiğinin haber verildiğini söyler. Yapılan ilmî araştırmalara yerin metrelerce altında bulunan petrolün, buradaki geçirgen tabakaları arasında bir dere gibi aktığını tespit etmiştir. Çelik, bu âyetin kömür ve petrol oluşumuyla birlikte birde bilim dilinde "Petrol Göçü" denilen hadiseye de işaret ettiğinin düşünüldüğünü ifade eder.[310]

3.4.2. Dağların Yeryüzünde Denge oluşu

Günümüzde gerek coğrafya gerekse jeoloji ilminin yeryüzünün yapısı ve oluşuma dair yaptığı ilmî araştırmalar neticesinde dağların yeryüzünde çok önemli fonksiyonlar üslendiği ortaya çıkmıştır. Bu bilgilerin Kur'an âyetleriyle olan uyumu oldukça dikkat çekicidir. Kur'an-ı Kerim'de dağların oluşumu ve işlevleriyle ilgili pek çok âyet bulunmaktadır. Kur'an'ın bildirdiğine göre dağların yeryüzünde en önemli işlevlerinden biriside yerin sarsılmasını engelleyerek, yerküre üzerinde denge oluşturmalarıdır. Bununla beraber dağların içerisinde su depolaması, çeşitli madenleri barındırması, üzerinde ormanların var olması, insan ve hayvanlara güvenli barınak olması, deniz sularının yeryüzünü istila etmesini önlemesi gibi daha birçok bilinen ve bilinmeyen faydaları vardır.

Çelik, Allah'ın kudret ve azametinin bir tecellisi olarak yeryüzünde yarattığı dağların Kur'an-ı Kerim'de جبل"cebel", جبال "cibal",[311] رواسي"ravâsi",[312] طود "tavd",[313] اعلام"a'lâm" [314] kelimeleri ile ifade edildiğini ve dağlarla ilgili bu kelimelerin Kur'an'da geçtikleri yerde oldukça ince mânalar içerdiğini söyler. [315] Kur'an'da küçük tepeler ya da daha alçak yükseltiler "râbiye" (رابية) kelimesiyle ifade edilmektedir. Yine Kur'an'da dağların önemli işlevlerine dikkat çekilmenin yanında Safa, Merve

[310] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 166.

[311] el-Haşr, 59/21; Nahl, 16/81.

[312] er-Ra'd, 13/3; Hicr 15/19.

[313] eş-Şuarâ, 26/63 .

[314] eş-Şûra, 42/30; Rahmân, 55/22.

[315] A.g.e., 160.

tepeleri, Tûru Sînîn (طور سنين), Arafât, Cûdî dağı gibi zikri geçen mekanların kutsallığınada dikkat çekilmiştir. [316]

Çelik, Kur'an'da dağlarla ilgili âyetlerin birbirleriyle olan irtibatlarına da şu şekilde dikkat çeker.

وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَآ ﴿٣٢﴾

"Dağları sapasağlam yerleştirdi."[317]

"Ravâsî" **(**رواسي**)** kelimesinin türediği "rasâ"; "yeryüzü üzerinde hiç sarsılmayacak şekilde sapasağlam ve sabit durmak" mânalarına gelmektedir. Bu da ancak sabit duran bir şeyin kökünün bir kazığın kökü gibi derinlere kadar inmesiyle mümkündür. Çelik, bu mânadan hareketle âyetin, Nebe' sûresinin 7. âyetiyle *"dağları da birer kazık yapmadık mı?"* önemli bir irtibatın olduğunu ifade eder.

Çelik, Kur'an'da dağlar için "ravâsî" kelimesinin kullanıldığı âyetlerde, dağların yeryüzünde sağlamlık ve sabitlik vurgusunu daha da güçlendirmek için bu kelimeyle aynı kökten gelen "er sâhâ" fiilinin geldiğini ve bunun dağların yer üstündeki yükseklikleri kadar, yerin derinliklerinde de bir o kadar köklerinin bulunduğunun açıklanmak üzere kullanıldığını ifade eder.[318]

Çelik, "rasâ" fiilini Arapların aynı zamanda geminin sahilde demirleyip durması mânasını ifade etmek için "raset es-sefine" şeklinde kullandıklarını, buna göre dağların yeryüzünde gemilerin sahilde demirlendiği gibi demirlenmiş olduğunu ifade eder. Fiilin bu anlamından hareketle de gemi gibi katı bir cisim nasıl suyun üzerinde yüzebiliyorsa; dağlarında aynı şekilde yerin altında "sima" denilen akıcı madde üzerinde yüzen sert cisimler olduğu yönünde bir benzerlik kurar. Yine gemilerin suyun üzerinde sabit durabilmesi için nasıl hacmi ve ağırlığı oranında bir kısmının suya batmış olması gerekiyorsa dağların da sıvı olan simanın üzerinde sabit kalabilmeleri için yer üstündeki hacim ve ağırlıklarına uygun olarak yer içinde de köklerinin bulunması gerektiğini söyler. [319]

---

[316] Ahmet Gül, "Dağın Öteki Yüzü: Sûfî Tefsirde Dağ Metaforu", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 11, S. 25 (Aralık 2020): 6.

[317] en-Nâziât, 79/32.

[318] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 160.

[319] A.g.e., 161.

Kur'an'da dağların yeryüzünde dengeyi sağlama, onu sallantılardan ve sarsılmalardan koruma gibi jeolojik işlevine dikkat çeken âyetler şu şekilde geçmektedir.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَاۤبَّةٍ

"Allah gökleri, gördüğünüz herhangi bir direk olmaksızın yarattı, sizi sarsmasın diye yeryüzüne haşmetli sabit dağlar yerleştirdi ve orada her çeşit canlıyı yaydı."[320]

وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

"Biz, kendilerini sarsmasın diye yeryüzüne sapasağlam dağlar yerleştirdik ve şaşırmadan seyahat edip istedikleri yere ulaşabilmeleri için o dağlarda geniş geniş yollar, geçitler açtık."[321]

وَالْجِبَالَ اَوْتَادًا ﴿٧﴾

"Dağları da onu sağlam tutan birer kazık."[322]

Çelik, dağların yeryüzünü sarsılmaz bir şekilde sağlam tutmalarının yanında deniz sularının yeryüzüne taşmalarını engellemesi, alçak ve yüksek noktalar arasında oluşturduğu akımlarla rüzgarların, bulutların ve yağmurların dağılımını sağlamaları, içlerindeki sular, madenler, üstlerindeki zengin bitki örtüsü ve ormanları ile insanlar için sayılamayacak kadar çok faydasının olduğunu ifade eder.[323]

وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾

"Yeryüzünü de yayıp genişlettik, üzerine sağlam, sarsılmaz dağlar yerleştirdik ve orada rengi, tadı, şekli ölçülü her bitkiden ürünler bitirdik."[324]

Çelik, günümüzde jeoloji alanında yapılan ilmî araştırmaların, dağların yer altındaki köklerinin yer üstünde kalan kısımlarına oranla daha derin ve daha büyük olduğunu ortaya çıkardığını ifade eder. Buda dağların yeryüzüne ne kadar sağlam bir vaziyette yerleştirildiğini göstermektedir. Çelik, dağların bu özelliği sayesinde yeryüzünün

[320] Lokmân 31/10.

[321] el-Enbiyâ 17/31.

[322] en-Nebe' 78/7.

[323] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 337-338.

[324] el-Hicr 15/19.

kendi ekseni ve güneşin etrafında dönerken sarsılmadığını ve insanların üzerinde rahatlıkla yaşayabildiklerini ifade eder.[325]

Çelik, bu konuyu Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar kitabında daha da derinleştirerek şu şekilde izah eder.

İlmî verilere göre yerin merkezinde erimiş madenler ve ateşten oluşan bir çekirdek bulunmaktadır. Bunun etrafı ise dayanıklı silisyum bileşikleri mantolanmıştır. Eğer yeryüzünün bu en dış kabuğu gereken sağlamlıkta olmasaydı içerdeki kızgın alev kabuktan dışarı çıkar her şeyi yok ederdi. İşte Allah Teâla bu kabuğunu güçlendirmek ve sabit tutmak için onun üzerine büyük ağırlıklar yerleştirmiştir. Bu ağırlıklar, yapısında potasyum, silisyum ve birçok metallerin yığınak yaptığı "sıra dağlar" dır. Bu dağlar hem okyanusların yüzeyinde hem de karalarda bulunmaktadır. İşte bu sayede yerin merkezindeki kaynar ateş kontrol altına alınmıştır. Bu dağlar aynı zamanda yeryüzünde depremlerin oluşumunu engelleyen bir paratoner görevi de üslenmişlerdir. İşte Allah Teâla yeryüzüne koyduğu ince kanunlarla bu dengeyi sağlamıştır. Günümüzde yapılan ilmî araştırmalar neticesinde bu hakikat "denge kanunu" adı altında tespit edilmiştir. Bu kanuna göre herhangi bir katı cismin suyun üzerinde kalıp yüzebilmesi ancak bu cismin su üstünde kalan kısımlarıyla suya gömülen kısımları arasında sürekli bir dengenin olma şartına bağlıdır. Bu denge, dağların yer üstündeki kısımları ile yerin derinliklerine girmiş kökleri arasında da bulunmaktadır.[326]

3.5.Zooloji ile İlişkilendirilen Ayetler

Yeryüzünde canlılar âleminin en önemli guruplarından biriside hayvanlardır. Arapça konuşma dilinde ve Türkçe'de yaygınlıkla "hayvân" şeklinde söylenen kelimenin Arapça aslı, "hayevân" dır. Bu kelime diğer Sâmî dillerde de bulunan "hyy/hyv" (yaşamak, canlı olmak) kökünden gelen "canlı, diri" anlamında bir isimdir. Hayevân, Kur'an'da "hayat, yaşama" anlamında[327] geçmektedir. Kelimenin çoğulu "hay(e)vânât"tır.[328] Doğa bilimlerinin hayvanları inceleyen bilim dalına zooloji

[325] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 361.

[326] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'an dan Teknolojik Yansımalar*, 163-164.

[327] el-Ankebût 29/64.

[328] Kürşat Demirci, "Hayvan", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), C 17/ 81.

denir. Botanik ile birlikte biyolojinin iki ana dalından biri olan zooloji hayvanları çeşitli açılardan inceler ve birçok alt dala ayrılır.[329]

Ekosistemimizin ayrılmaz parçası olan hayvanlara Kur'an'da ayrıca bir yer ve önem verilmiştir. Nitekim Kur'an'ın bazı surelerinin Fil, Bakara (İnek), Ankebut (Örümcek), Nahl (Arı), Neml (Karınca) gibi çeşitli hayvan adlarını taşıdığı görülmektedir. Ayrıca Kur'an'ın çeşitli yerlerinde at, aslan, balık, balarısı, çekirge, fil, karınca gibi çeşitli hayvan isimleri de zikredilmiştir.[330]Kur'an'da hayvanlarla ilgili dikkat çekici bir diğer hususta onlarında insanlar gibi birer ümmet olarak ifade edilmeleridir.[331]

3.5.1. Bal arısı

Allah Teâla, Kur'an'da bazen insanlara vermek istediği mesajı hayvanlar aracılığıyla bildirmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu hayvanlardan birisi de mûcizevî şekilde şifalı bir besin üreten bal arısıdır. Kur'an'ı Kerim'de bal arısından şu şekilde bahsedilmektedir.

> وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِيْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَۙ ثُمَّ كُلِيْ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ فَاسْلُكِيْ سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًاۗ يَخْرُجُ مِنْۢ بُطُوْنِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ فِيْهِ شِفَاۤءٌ لِّلنَّاسِۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ
>
> *"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlarda, ağaçlarda ve insanların kurdukları çardaklarda kendine göz göz kovan edin. Sonra her türlü meyveden ye de, bal yapmak üzere Rabbinin sana takip etmen için belirlediği yolları tam bir inkıyatla tut!" Onların karınlarından çeşitli renklerde bir şerbet çıkar ki onda insanlara şifa vardır. Şüphesiz bunda, sistemli bir şekilde düşünen kimseler için kesin bir delil ve ibret vardır."*[332]

Çelik, âyette nasıl ki; Allah Teâla'nın kâinatın nizamı açısından insanların üzerine düşen vazifeleri, onlara tebliğ etmeleri için peygamberlere ilahî talimatlarını vahyettiği gibi aynı şekilde yarattığı diğer varlıklara da ifa etmeleri gereken vazifeleri vahyettiğini söyler. Çelik, âyette bal arısına vahiyden kastın Allah'ın ona ne buyurursa onu emredildiği şekilde tam bir teslimiyet içerisinde yerine getirmek olduğunu ifade eder. Çelik, arılarla ilgili âyette bildirilen şu hususlara özellikle dikkat çeker. Arılar

---

[329] *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi,* C. 15, Görsel Yayınlar, 9340.

[330] Abdurrahim Ekinci, "Kur'an'da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri", *GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT,* C. 2, S. 2 (2021): 4.

[331] el-Enâm 6/38.

[332] el-Nahl 16/ 69-69.

yuvalarını ağaçlara, dağlara, kayaların arasına ya da insanların yaptığı bal kovanlarına kurarlar. Burada ilk önce bal yapacağı petekleri inşa ederler.[333] Arı bal yapacağı peteği eşit kenarlı altıgen gözcükler şeklinde yapar. Eğer peteklerin gözcükleri altıgen değil de başka geometrik şekilde olsaydı, bunlar arasında işe yaramaz bir sürü boşluklar kalırdı. Bu durumda altıgen rastgele seçilmiş bir şekil değildir. Çünki gözcükler sadece altıgen olduğunda aralarında hiç boşluk kalmamaktadır. Çelik, arının bu en münâsip şekli tercih edip yapmasını ancak Allah'ın ona ilâhî ilim ve kudretin sevkiyle mümkün olacağını vurgular. Çelik, arıların kovanlarda bal yaparken kendi içlerinde çok ilginç bir sistemlerinin var olduğunu ve günümüzde bu sistemin bazı özelliklerinin şu şekilde tespit edildiğini söyler. Mesela; arılar kendi arasında bir başkan seçerler. Arıların seçtikleri bu başkan vücutça diğerlerinden daha iri olup, onlara hükmeder. Arılar yuvalarından topluca çıkarlar ve uçarken de bir yere konarken de hep bu başkana tabidirler. Arı sahipleri arıları yuvalarına tanbur çalarak, bağırarak, sesler çıkarak döndürür. Arılarda bu seslere uyarak yuvalarına dönebilirler. Günümüzde yapılan araştırmalara göre arıların yuvalarına dönerken sadece çıkartılan seslerle değil aynı zamanda güneşin konumu, rüzgarın esiş yönü ve dünyanın manyetik alanları gibi durumlardan da faydalandıkları tespit edilmiştir. Arılar kovan üzerinde daire veya sekiz şeklini çizerek uçarlar. Arılar bu hareketle, diğer arıların bilmedikleri çiçek mekanlarının yerini onlara tarif ederler. Böylelikle diğer arılar bu mekanları kolaylıkla bulur ve dönüşlerinde de "arı hattı" denilen en kestirme yolu kullanırlar. Arının karnından çıkan bal muhtelif renk ve özelliklerde olabilmektedir. Bu durum arının yaşadığı bölgede topladığı çiçeklerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Çelik, balın insan sağlığına çok faydalı ve şifa deposu bir besin olmasının tıbben sabit olduğu ifade eder. Yine bu konuda Hz. Peygamber'inde söylemiş olduğu hadislerin var olduğunu nakleder.[334]

3.5.2.Hayvanlarla konuşma

Peygamberler Allah'ın kelâmını ve mesajını insanlığa ulaştırmakla görevli seçkin kimselerdir.[335] Bu vazifelerini hakkıyla yerine getirebilmeleri için Allah, her

[333] https://www.kuranvemeali.com/nahl-suresi/68-ayeti-tefsiri [10/09/2024].

[334] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3,74.

[335] Mehmet İlhan, "Kuran'da Peygamberin Görev ve Özellikleri", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C. 13, S. 3 (2015): 31.

peygambere kendi zamanına uygun olarak farklı mucizeler vermiş ve onları bir takım üstün niteliklerle donatmıştır. Bu peygamberlerden biri de Hz. Süleyman'dır. Allah Teâla Hz. Süleyman'a hayvanlarla konuşma ve onların ne konuştuğunu anlama nimetini bahşetmiştir. Bu mucize sayesinde Hz. Süleyman onlarla doğrudan iletişime geçebilmiştir.[336] Kur'an'da Hz. Süleyman'a bu mucizenin verildiği âyet şu şekilde geçmektedir.

> وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍۗ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ ﴿١٦﴾
>
> *"Süleyman Dâvûd'a mirasçı oldu. Şöyle dedi: "Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve bize her güzel şeyden bir nasip verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lutuftur."*[337]

Çelik, âyette Süleyman'ın (a.s.), Hz. Dâvûd'un peygamberlik ve halifelik vazifesine vâris olmasının yanında bir de ona مَنْطِقَ الطَّيْرِ (mantıku't-tayr)' ın öğretildiğini söyler. Çelik, bu terkibin anlamına dair şu açıklamalarda bulunur.[338] "Mantık", esasen "nutuk" demektir, fakat mantığın temeli olan "ruhî kuvvet" mânasında ıstılah olarak kullanılır. Nutuk: "İnsanın içinde oluşan hisleri ifade etmek için seslenilen ve çoğu dil ile çıkarıldığından dolayı dil, lisan ve lügat dahi denilen tekil veya mürekkep haldeki lafızlardır". Bahsettiğimiz bu nutuk sadece insana aittir. Bunun yanında yazı veya birtakım özel işaretlerle anlatılmaya çalışılan şeyler ya da kuşun ötüşü, udun çalması gibi benzetme ve mecaz yolla bu türlü ifade biçimlerine de "nutuk" denilmektedir. Bu tespitten hareketle müfessirlerin pek çoğu mantıkı; "İster tek ister birkaç sözden meydana gelmiş olsun, mâna ifade eden veya etmeyen her türlü ses çıkarmanın adı" olarak tanımlamışlardır. Buna göre "mantıku't-tayr"ı da "Kuşun çeşitli hisleri arasındaki ilişkiyi yöneten hassasiyet kuvveti (mantık) ve hislerini ortaya koymak için çıkardığı sesler (dil)" olarak açıklamışlardır. Bu bağlamda horozun yem aramak için deşinmesinde bir mantık vardır. Yemi bulduğu zaman diğerlerini "dık dık" diye çağırmasına da nutuk, dil denilmektedir.

---

[336] Muhammet Ayyıldız ve Mustafa Sağlam, "En-Nesefî'nin En-Neml Sûresi Tefsirinde Geçen Hz. Süleyman Ile Ilgili Rivayetlerin İsrâiliyat Açısından Değerlendirilmesi", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 17 (2022): 9.

[337] en-Neml, 27/16.

[338] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 643.

Çelik, Hz. Süleyman'ın sadece kuşların değil bütün hayvan sınıflarının dilini bilen bir peygamber olduğunu söyler. Âyette istenilen meramı en kısa yoldan ifade etmek için sadece kuş mantığının söz konusu edildiğini zikreder. Çelik'in burada hususiyetle üzerinde durduğu en önemli konu "mantıku't-tayr"ın öğretilme ve öğrenme keyfiyyetine sahip bir bilgi olmasıdır. Bu bilgi Hz. Süleyman'a o dönemde bir mucize olarak Allah tarafından öğretilmiş, Hz. Süleyman'da öğrenmiştir. Bu hadise mucize de olsa belli kuralar ve kanunlar çerçevesince gerçekleşmiştir. O dönemin ilmî gelişmişlik düzeyinde mucize olarak nitelenen bu hadise, daha sonrakiler için yapılacak olan ilmî çalışmalarla ulaşılacak bir hedeftir. Dolayısıyla Çelik, zaman içerisinde yapılacak ilmî çalışmalarla bu bilgiye ulaşmanın imkan dahilinde olabileceğini söyler. [339]

Sûrenin devamında Hz. Süleyman'ın kuşlarla konuşmasının yanında karıncalarla olan konuşmasından da bahsedilmektedir.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ اَرَى الْهُدْهُدَ اَمْ كَانَ مِنَ الْغَاۤىِٕبِيْنَ ﴿٢٠﴾
لَاُعَذِّبَنَّهٗ عَذَابًا شَدِيْدًا اَوْ لَاَاْذْبَحَنَّهٗٓ اَوْ لَيَاْتِيَنِّيْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢١﴾
فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيْدٍ فَقَالَ اَحَطْتُّ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍۢ بِنَبَاٍ يَّقِيْنٍ ﴿٢٢﴾

" Bu arada Süleyman ordusundaki kuşları teftiş etti. Şöyle dedi: "Bana ne oluyor ki, Hüdhüd'ü göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?"

"Madem öyle, onu şiddetli bir şekilde cezalandıracağım, belki de kafasını koparacağım, ya da bana mazeretini gösteren apaçık bir delil getirir."

"Çok geçmeden Hüdhüd çıkageldi ve Süleyman'a dedi ki: "Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe' kavminden çok mühim ve doğruluğu kesin bir haber getirdim."[340]

وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُوْدُهٗ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿١٧﴾
حَتّٰٓى اِذَآ اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِۙ قَالَتْ نَمْلَةٌ يّٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوْا مَسٰكِنَكُمْۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُوْدُهٗۙ وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿١٨﴾

"*Günün birinde cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları emri üzere Süleyman'ın huzurunda toplandılar. Hepsi birlikte onun tarafından düzenli bir şekilde sevk ve idâre ediliyordu.*

[339] A.g.e., 644.

[340] en-Neml, 27/ 20-22.

Nihâyet karıncalar vâdisine geldiklerinde, bir karınca: "Ey karıncalar, yuvalarınıza girin; Süleyman ve orduları farkınıza varmadan sizi çiğneyip ezmesinler!" dedi."[341]

Çelik, Hz. Süleyman'ın bir gün gaza yapmak için kendisinin sevk ve komuta ettiği cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan kalabalık ordusuyla "karıncalar vâdisi"ne ulaştığını söyler. Bu vadi karıncalarla dolu bir yerdir. Çelik, âyette dikkat çeken en önemli hususun karıncalar reisinin diğer karıncalarla olan konuşması ve bunu da Hz. Süleyman'ın Allah'ın kendisine bahşettiği hususi bir ilimle anlamış olmasıdır der.[342]

3.6.Coğrafya

3.6.1.Yeraltı Kaynak Suları

Suyun canlı yaşamı için olmazsa olmaz değerde bir öneme sahip olduğu aşikardır. Özellikle insan yaşamındaki yeri ve önemi çok büyüktür. Kur'an-ı Kerim'de suya dair pek çok konudan bahseden âyet bulunmaktadır. Bu âyetler bize dosdoğru fikirler sunmaktadır. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de Zümer sûresi 21. âyette yeraltı sularının yağmurlar sonucu oluştuğunun bilgisi verilmektedir. Bize çok açık gelen bu bilgi gerçekten her dönemde bu kadar açık bir şekilde biliniyor muydu?

Geçmişte büyük filozof olarak telakki edilen kimseler yeraltı sularının oluşumunu gözlemden ziyade kendi felsefi tasavvurlarına göre açıklamaya çalışmışlardır. Örneğin Miletli Thales, kara parçalarındaki rüzgarların, deniz sularını toprağın altına itmesiyle yeraltı sularının oluştuğunu düşünüyordu. Platon'da bu görüşe eşlik ediyordu ve suyun tekrar denizlere geri dönüşünün ise büyük bir uçurum sayesinde gerçekleştiği kanaatini taşıyordu. Aristo ise yerdeki su buharının dağların soğuk oyuklarında yoğunlaşarak, kaynakları besleyen yeraltı göllerini oluşturulduğunu tahmin ediyordu. Suyun dolaşımına ilişkin ilk isabetli görüş 1580 yılında Bernard Palissy tarafından ortaya konulmuştur. Palissy yeraltı sularını, yağmur sularının toprağa süzülmesinden meydana geldiğini düşünüyordu. Bu teorini ise kendisine ancak 17. yy. da taraftar bulabilmiştir. Bütün bunlar bize, suyun düzeni konusunda insanların uzun asırlar boyunca yanlış telakkilere sahip olduğunu göstermektedir.[343]

---

[341] en-Neml, 27/17-18.

[342] https://www.kuranvemeali.com/neml-suresi/17-ayeti-tefsiri [21/09/2024].

[343] Bukaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim*, 258.

Kur'an'ın 7. asırda yeraltı sularıyla ilgili ortaya koyduğu gerçeklik Zümer sûresi 21. âyette şu şekilde geçmektedir.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيْعَ فِى الْاَرْضِ

"Görmez misin ki, Allah gökten bir su indiriyor da onu yerdeki birtakım kaynaklara akıtıp depoluyor…"[344]

Çelik, âyet-i kerimede yeraltı sularının oluşumuna ve suyun döngüsüne açık işaretin olduğunu söyler. İlmî verilere göre denizlerden buharlaşan su, atmosferde yoğunlaştıktan sonra yağmur olarak karalara iner. İnen bu su sayesinde yer üstü ve yeraltı su kaynaklarını beslenir. Karalara inen bu suyun yaklaşık olarak üçte ikisi akarsular ve dereler aracılığıyla ya da farklı yollarla tekrar denizlere döner. Geriye kalan suyun bir kısmı, durgun su kaynakları olan göllere ve akarsu kaynaklarına diğer kısmı ise topraktan süzülerek yeraltı su kaynaklarına ulaşır. Böylece yeraltı kaynakları oluşur. Bu kaynaklarında depolanan suyun yer yüzündeki göllerde ve akarsularda bulunan su miktarına oranla çok daha fazla su barındırdığı hesaplanmaktadır.[345]

Kur'an'da bir başka âyette sulardan şu şekilde bahsedilmektedir.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَاۤؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَاۤءٍ مَّعِيْنٍ ﴿٣٠﴾

"De ki: "Söyleyin bana: Eğer suyunuz yerin dibine çekiliverse, size kaynağından akıp duran yeni ve tatlı bir suyu kim getirebilir?"[346]

Çelik, bu âyetin yorumunda günümüzde su üzerine yapılan bir takım ilmî ölçümlere yer verir. Bu verilere göre dünya üzerinde mevcut su miktarı toplam 1.360 milyon metreküptür. Bu su miktarının ancak %2,3'ü kullanılabilir niteliktedir. Günümüzde dünyada 1, 4 milyar kişi, temiz su kaynaklarına ulaşamamaktadır. Çöller yağışların yetersiz olduğu yerlerdir ve buradaki akarsularda bu yüzden kurumuştur. Yağışların azalması çölleşmenin genişlemesine sebep olur ve bu da suya ihtiyacı çok daha fazla arttırır.

Çelik, Allah'ın kudretini ve lutufkârlığını insanlara hatırlattığı bu âyette, hayatın kaynağı, rızıkların en önemlisi olan suyun yerin derinliklerine çekilmesi halinde onu, Allah'tan başka hiçbir gücün yeryüzüne geri getiremeyeceğini söyler.[347]

---

[344] ez-Zümer 39/21.

[345] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 319.

[346] el-Mülk 67/30.

[347] https://www.kuranvemeali.com/mulk-suresi/30-ayeti-tefsiri [31/07/2024].

3.6.2.Dünyanın En Alçak Noktası

Dünyanın her bölgesi, yeryüzü şekilleri bakımından birbirinden farklılık arz etmektedir. Kimi bölgeler sade bir yapıya sahipken kimi bölgeler oldukça engebelidir. Günümüzde dünyanın en alçak yerini araştıran ilim adamları, bu noktanın Lût Gölü Havzası olduğunu tespit etmişlerdir. On dört asır evvel henüz dünya coğrafyasının kıtaları bile tam olarak bilinmezken, Kur'an-ı Kerim bu mekândan şu şekilde bahsetmektedir.

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُۙ ﴿٢﴾ فِيٓ اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَۙ ﴿٣﴾

"Elif. Lâm. Mîm. 2: Rumlar mağlup edildiler.3: Arabistan'a yakın bir yerde, yeryüzünün en aşağısında. Fakat onlar, mağlubiyetlerinden sonra yakın bir zamanda tekrar gâlip geleceklerdir."[348]

Çelik, âyette geçen اَدْنَى الْاَرْض (edna'l-ard) ifadesinin " yakın bir yer" ve "yerin en aşağısı" gibi iki farklı anlama geldiğini ve her iki anlamında bahsedilen bu yer için geçerli olduğunu söyler. Çünkü Nübüvvetin beşinci senesinde İranlıların, Şam ve Kudüs'ü ele geçirmesiyle Bizans'ı hezimete uğrattığı savaş, Arapların yaşadığı bölgeye en yakın bir yer olan Lût Gölü bölgesinde gerçekleşmiştir. [349] Çelik, aynı zamanda Lût Gölü'nün bulunduğu bu mekânın, ahlaksızlıkları nedeniyle helak edilen Sadom-Gomore'nin yerin dibine geçirilen yer olduğunu ifade eder. Çelik, günümüzde yapılan ilmî araştırmalara göre deniz seviyesinden yaklaşık 400 metre aşağıda bulunan bu yerin, karaların en derin noktasını teşkil ettiğini söyler. Yine ilmî araştırmalara göre, Lût Gölü'nün en derin noktası ise 300 metre civarındadır. Yani Lût gölünün tabanı deniz seviyesinden yaklaşık 700 metre daha aşağıdadır. Çelik, Kur'an-ı Kerim'in bu mekândan "seviyesi en düşük yer" olarak bahsetmesini bir Kur'an mucizesi olarak görür.[350]

3.6.2.Rüzgârlar

Kur'an'da önemli hava olaylarından biri olan rüzgarlar hakkında da pek çok âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerde rüzgarların yeryüzündeki ekosisteme nasıl yaşamsal katkı sağladıkları şu şekilde anlatılmaktadır.

---

[348] er-Rûm 30/1-3.

[349] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 4, 11-12.

[350] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar, 154.*

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖۚ حَتّٰٓى اِذَٓا اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَٓاءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِۜ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

“ O Allah ki, rüzgârları rahmetinin öncesinde müjdeci olarak gönderir. Nihâyet bu rüzgârlar, yağmur yüklü bulutları pek hafifmişçesine kaldırıp yüklendiği zaman biz onu kuruyup ölmüş bir memlekete sevk ederiz; böylece oraya su indirir de onunla her çeşit ürünü çıkarırız. İşte biz ölüleri de kabirlerinden böyle çıkaracağız; umulur ki düşünüp ders alırsınız.”[351]

وَاللّٰهُ الَّذِيٓ اَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ كَذٰلِكَ النُّشُورُ ﴿٩﴾

“ Allah odur ki, rüzgârları gönderir, onlar da bulutları harekete geçirir. Derken biz o bulutları ölü bir beldeye sevk ederiz de, ölmüş olan toprakları bulutlardan inen yağmurlarla diriltiriz. Ölülerin diriltilmesi de işte böyledir.”[352]

وَهُوَ الَّذِيٓ اَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً طَهُورًاۙ ﴿٤٨﴾

“ Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeleyici olarak gönderen de O’dur. Biz, gökyüzünden tertemiz bir su indiririz.”[353]

وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُۚ وَمَٓا اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾

“ Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gönderiyoruz. Böylece gökten sağanak sağanak yağmur indiriyor ve bu sayede sizin su ihtiyacınızı karşılıyoruz. Yoksa ne onun kaynağını elinde tutan ne de onu mahzenlerde depolayan siz değilsiniz!”[354]

Çelik, Kur’an’ı kerimde Allah Teâla’ın rüzgârları hem bulutları hem de bitkileri aşılayıcı olarak gönderdiğini zikreder. Günümüzde rüzgârların bu özelliğine dair yapılan ilmî araştırmalarda oldukça etkileyici sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Çelik, âyete geçen rüzgârların bulutları aşılamalarını bilimsel gelişmeler ışığında şu şekilde açıklamaktadır.

Atmosferde tonlarca ağırlığa sahip büyük yağmur bulutları asılı halde durmaktadırlar. Rüzgârlar hangi yöne doğru eserlerse bu bulutları da önlerine katarak o yöne doğru sürüklerler. Bu sürükleme esnasında rüzgâr, bulutları hava ile sürtüştürür. Bu olay,

---

[351] el-A‘râf, 7/57.

[352] el-Fâtır, 35/9.

[353] el-Furkan, 25/48.

[354] el-Hicr, 15/22.

bulutların negatif ve pozitif elektrik yüküyle aşılanmalarına sebep olur. Rüzgar gökyüzünde su buharından oluşan bulutları birbirine çarpıştırdığında ise bulutlarda pozitif-negatif elektron geçişmesi meydana gelir. Bu olay sonucunda da şimşek oluşur. Böylece rüzgârlar bulutlara elektriği aşılar. Rüzgarlar bulutları sıkıştırarak içlerindeki su buharını yağmur damlasına çevirirler ve böylece yere yağmuru aşılar.[355]

3.7.Daktiloskopi

Parmakların, özellikle parmak izi denilen deri üzerindeki şekillerin incelenmesine daktiloskopi denir.[356]Daktiloskopi, parmak izleri ve el ayasındaki çizgilerin hemen hiç değişmemesi özelliğine dayanır. Parmak izlerinin bu özelliği antropoloji ve ceza hukuku açısından önemlidir. Bal mumu gibi yumuşak bir maddeye çıkarılan ya da herhangi bir eşya üzerinde kalan başparmak izi, bu izin kime ait olduğunu bulmayı sağlar. Bu sebeple günümüzde bütün polis teşkilatı, olay yerindeki izlerden hareketle suçluların tespit edilmesinde daktiloskopiden büyük ölçüde yararlanmaktadır.[357]

Kur'an-ı Kerim, insanlardaki bu özelliğe Kıyâmet sûresinde işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur.

> اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهٗ ﴿٣﴾بَلٰى قَادِرِينَ عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهٗ ﴿٤﴾
>
> *"Ne o, yoksa insan kendisinin kemiklerini toplayıp bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor? 4: Evet! Hem de özel çizgileriyle birlikte parmak uçlarına varıncaya kadar bizim onu yeniden yaratıp düzenlemeye gücümüz yeter."*[358]

Çelik, âyette ölümden sonra kemiklerin bir araya getirilemeyeceğini iddia eden müşriklere bir cevap verildiğini ve bu çerçevede Allah'ın insanı en ince ayrıntısı parmak uclarına kadar yeniden vücuda getirileceğinin ifade edildiğini söyler. [359]

Çelik, ayette geçen "بنان", "parmak uçları" kelimesinin özellikle seçilmiş bir kelime olduğunu vurgular. Çünkü Kur'an'ın bu kelimeyle bir yandan insanın kıyamet günü hesaba çekilmek üzere eksiksiz ve kusursuz olarak yaratılıp diriltileceğini haber verdiğini diğer yandan ise özellikle astronomi ve fizyoloji bilginlerinin dikkatlerini

---

[355] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 3, 17.

[356] *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, C. 3, Meydan Yayınevi, 348.

[357] A.g.e., 348.

[358] el-Kıyâmet 75/ 3-4.

[359] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 299.

parmak uçlarına ve oradaki izlere çekmek olduğunu ifade eder. Müellifimiz, Kur'an'ın böyle lafızlar seçmesini onun beliğ bir kelam oluşunun tezahürü olarak görür.[360] Çelik, bugün yapılan ilmi incelemeler neticesinde parmak ucundaki desenlerin her şahsa göre değiştiğinin bilgisine ulaşıldığını söyler. Çelik, parmak ucunun mahiyeti dair Kur'andan Teknolojik Yansımalar kitabında şu ilmî açıklamalarda bulunur.[361] Henüz insan anne karnında üç aylık cenin iken, el ve ayak parmaklarında farklı şekillerdeki birtakım kıvrımlı çizgiler oluşmaya başlar.[362] İnsanda deri alt ve üst olak üzere iki tabaka halinde bulunur. Bu papil denilen hatlar her iki tabakada da aynı şekilde dizilmiştir. Üst deri yanma ya da sıyrılma gibi bir hasar alması durumunda kendisini birkaç gün içerisinde tekrar eskisi gibi yenilemesinin sebebi bu alt deridir. Fakat alt deri bir hasar aldığında aynı üst deri gibi kendisini yenileyemez ve elde bu yaranın izi kalır. Kişinin parmak izi genetik olduğundan doğumdan ölüme kadar sabittir, değişmez.

Parmak ucunda göz, kesik, üç hat birleşmesi, nokta, durak gibi "karakteristik noktalar" denilen papil hat arızaları vardır. Bu noktaların yerleşimi ve yoğunluğu her bireyde farklılık arz eder. Bu durum bireyin parmak izini benzersiz kılar. Milyonlarca parmak izleri üzerinde, senelerce yapılan incelemelerde birbirinin aynısı iki papil şekline rastlanmamıştır. Bir elin bütün parmaklarının papil şekilleri tamamen birbirinden farklıdır. Hatta bir insanın sağ elindeki baş parmağının izi ile ona eş olan sol elindeki baş parmağının izleride tamamen farklıdır. Aynı şekilde aile üyeleri ve ikiz kardeşlerin parmaklarındaki desenler hiçbir zaman birbirine benzememektedir.[363] Çelik, bu sebepledir ki hırsızlık ve cinâyet gibi suçlarda olay yerinde çeşitli yerlerde kalan parmak izlerinin, suçlunun tespiti konusunda çok mühim bir delil teşkil ettiğini söyler.[364]

3.8.Dermatoloji

İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan koruyucu tabakaya deri denir. İnsanda deri ana rahmindeki ceninde dördüncü aydan itibaren başlayarak gelişkinlerdeki duruma

---

[360] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar,* 153.

[361] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 299.

[362] Çelik, *Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar,* 151.

[363] A.g.e., 152.

[364] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 5, 299.

benzer bir biçim alır. İnsan derisi alt deri ve üst deriden oluşur. Üst deri birkaç kat hücre tabakasından oluşurken alt deri daha kalın ve daha karmaşık bir yapıdadır. Üst deriye yakın bölümler kılcal damar ağı ve kollagen lifler içerir. Alt bölgelerde ise çeşitli bağ dokusu hücreleri, akyuvarlar, ter ve yağ bezleri, kıl kökleri ve deriye esnekliği veren lifler vardır. Ayrıca sıcak, soğuk, acı, basınç gibi uyarıları algılamamızı sağlayan serbest sinir uçları da alt deride bulunur. Derinin insan vücudunu dış etkenlerden koruma, dünyayla olan bağlantının önemli bir bölümünü sağlama, vücut ısısını sabit tutma ve salgılama gibi pek çok görevi vardır.[365]

Kur'an'da insanın yaratılış özelliklerine dair pek çok âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerden birisi de Nisâ sûresi 56. âyettir.

> اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا ۗ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾
>
> *"Âyetlerimizi inkâr edenleri pek yakında korkunç bir ateşe sokacağız. Onların derileri kızarıp kavruldukça, yerlerini başka derilerle değiştireceğiz ki, azabı hiç aralıksız tatmaya devam etsinler. Şüphesiz ki Allah, kudreti dâimâ üstün gelen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır."* [366]

Çelik, Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve bu hal üzere ölen kâfirlerin, cehennem azabını ebedi olarak tadacaklarını ve bununda âyette "yanan derilerinin yerine yenilerinin getirilmesi" ifadesiyle beyân edildiğini söyler. Çelik, âyette geçen اَلنَّضْجُ(nadc) kelimesinin; "meyvenin pişip olgunlaşması" mânasına geldiğini ifade eder. Çelik, dalında olgunlaşan bir meyve nasıl ki bir süre sonra canlılığını kaybeder ve daha sonra dalından yere düşerse; aynı şekilde insan derisinin de ateşte pişince canlılığını kaybedip bedenden düştüğünü söyler. Bu sebeple Allah (cc) cehennemde kâfirler için hak ettikleri ateş azabını devamlı tatsınlar diye derileri pişip, canlılığını kaybedip düştükçe, onların bedenlerine yeni deriler yaratır. Derideki sinirler beyindeki azap duygusunu uyandırır. Bedende azabı hisseden ruhtur, beyindir. Böylece cehennemde pişen derilerin yenileriyle değiştirilmesiyle azabın devamlılığı sağlanır.

Dolayısıyla Çelik, âyetin güttüğü esas dini gayenin yanında bir de azabın deri sinirleri aracılığıyla hissedilmesi yönünde önemli ilmî bir gerçeğe işaret olduğunu ifade eder.[367]

---

[365] *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, C. 5, Görsel Yayınlar, 2582.

[366] en-Nisâ 4/56.

[367] Çelik, *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, C. 1, 596.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüce Allah(c.c.)'ın bütün insanlık için gönderdiği son ilahi mesaj Kur'an-ı Kerim'in temel amacı insanlara rehberlik etmek ve onları dünya ahiret saadetine ulaştırmaktır. Kur'an'ın insana rehberlik etmesi ise ancak onun doğru anlaşılmasına ve yaşanılan çağla ilişkinin doğru bir şekilde kurulmasına bağlıdır. Hz. Peygamber Kur'an-ı Kerimi anlayan ve açıklayan ilk kişidir. Vahyin nazil olduğu dönemde sahabe Arapça bildiğinden, Hz. Peygamber ihtiyaç halinde, sahabenin anlayamadığı durumlarda bazı açıklamalar yapmıştır. Gelen emir ve yasakları ise bizzat kendisi uygulayarak aynı dönemde yaşadığı sahabeye rehberlik yapmıştır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabe, Hz. Peygamber'den öğrendiği Kur'an tefsirini tabiûn nesline aktarmıştır. Ancak tarihî süreçte rivayet tefsiri Kur'an âyetlerinin anlaşılmasında yeterli gelmemiştir. İslam coğrafyasının sınırlarının genişlemesi, Müslümanların farklı toplum yapılarıyla karşılaşmaları, ilmî ve fennî gelişmeler, içinde yaşadıkları çağın gereklilikleri gibi durumlar Müslümanları Kur'an'ı anlama ve yorumlamada yeni yöntemler aramaya sevk etmiştir. Böylece rivayet tefsiriyle başlayan Kur'an'ı anlama yöntemi dirayet tefsiriyle devamlılık göstermiştir. Bu tefsir biçiminin içtimaî, edebî, lugavî, işarî ve bilimsel olmak üzere pek çok çeşidi bulunmaktadır.

Günümüzde bilim ve teknoloji baş döndürücü bir hızla ilerlemeye devam etmektedir. Artık elimizde fizik, kimya, biyoloji, tıp ve astronomi gibi birçok alana dair doğruluğu ispatlanmış kesin bilgiler mevcuttur. Dolayısıyla Kur'an'ın işaret ettiği bilimsel gerçeklikleri anlamak için geçmişi günümüze taşımak yeterli değildir. Bu nedenledir ki bilimsel tefsir günümüz anlayışında Kur'an'ı doğru anlama ve yorumlama noktasında bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Kevnî âyetler konusunda yaşadığımız çağdaki bilimsel gelişmeleri göz ardı ederek, önceki ûlemaların görüş ve yorumlarıyla yetinmek, oldukça yanlış bir tutumdur. Çünkü günümüzde bilimin ilerlemesiyle bu âyetlerde verilmek istenen mesaj daha iyi anlaşılmaktadır.

Kur'an'da kâinatın yaratılışı, ay ve güneşin yapısı, dünyanın yuvarlaklığı ve hareketi gibi astronomi; yeryüzündeki denge ve kömürün teşekkülü gibi jeoloji; hava basıncı, eşyanın çift oluşu gibi fizik; botanik ve genetik gibi biyoloji; beslenme ve jinekoloji gibi tıp; insanın yaratılışı gibi antropoloji, yağmur ve rüzgarlar gibi coğrafya ilimlerine

ve bunların araştırma konularına işaret eden çok sayıda âyet mevcuttur. Kur'an hiçbir zaman bu ilimlerin kural ve kaidelerini koymak için varlık aleminden bahsetmiş değildir. Aksine Kur'an bunları, Müslümanları bu ilimleri öğrenmeye ve onlar üzerine derinleşmeye teşvik için zikreder. Dolayısıyla bugün büyük bir gelişme kaydeden tabii ilimler Kur'an âyetlerini tefsir etme ve onlardaki sırları açığa çıkarmaya hizmet eden bir araç konumundadır.

Günümüz çağdaş müfessirlerinden Ömer Çelik, kaleme aldığı *"Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri"* isimli eserinde Kur'an-ı Kerim'de bulunan bazı âyetleri bilimsel bir anlayışla tefsir ederek, Kur'an'ın bilimsel yönden i'câzını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Tefsirinde her âyeti bilimsel bir anlayışla tefsir etme eğilimine girmeyen Çelik, bu konuyu kevnî âyetler çerçevesinde sınırlı tutmayı başarmıştır.

Tefsirini bilimsel açıdan incelediğimiz Ömer Çelik; kâinatın yaratılması, yedi kat semâ, yerin yuvarlaklığı, güneş ve ayın yapısı ve bu ikilinin hareketleri, insanın yaratılışı ve yaratılış sürecindeki safhaları, hava basıncı, denizler arasındaki perde, eşyanın nakli, rüzgarlar ve parmak izi vb. gibi konuları ilmî araştırmalara atıflarda bulunarak âyetleri bilimsel açıdan yorumlayan Çelik, Kur'an'ı günümüz insanına anlaşılır kılmaya çalışır.

Çelik'in bilimsel tefsire dair görüşleri incelendiğinde onun, bilimsel tefsiri toptan kabul ve red gibi aşırı yaklaşımların aksine mutedil bir çizgide durduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çelik, her şeyden önce Kur'an-ı Kerim'i bir hidayet kitabı olarak kabul eder ve Kur'an'da geçen kevnî âyetleri Allah'ın varlığının, birliğinin, kudret ve azametinin delili olarak görür. Çelik, her çağda insanlığın bilgisi ne ölçüde genişlerse genişlesin veya ne kadar ilerlerse ilerlesin âyetlerin işaret ettiği hakikatlerin değişmeyeceğini söyler. Bu bağlamda Çelik, bilimsel tefsiri âyetlerin delalet ettiği mânaların açıklanmasında bir araç olarak görür.

Her müfessir yaşadığı çağın çocuğudur. Ömer Çelik'te yaşadığı çağdaki bilimsel ve kültürel gelişmelerden müstağni bir ilim adamı değildir. Çelik, günümüzde bilimsel olarak kesinliği ispatlanmış ilmî verileri âyetlerin yorumunda kullanmaktan geri durmamıştır. Âyetlere getirdiği bilimsel yorumlarda salt bilgi verme amacı gütmez. Çünkü ona göre Kur'an bir bilim kitabı değildir. Kur'an'ın indiriliş gayesi olan "hidayet" prensibini daima göz önünde tutar. Yaptığı açıklamaların nihayetinde dinî ve ilmî yorumu birleştirme yoluna giderek âyetlere ibret nazarıyla bakılıp ders alınması

gerektiğini vurgular. Böylece Çelik, yaptığı bilimsel tefsirle hem Kur'an-bilim arasındaki uyumu ortaya koymuş hem de içinde yaşadığı dönemde toplumun Kur'an'ı anlama ihtiyacına cevap vermiştir.

Çelik'in tefsirini incelediğimizde kevnî âyetleri, günümüz pozitif ilim verilerinden istifade ederek, Kur'an'ın î'câz ve azametini ortaya çıkaracak tarzda yorum ve açıklamalarda bulunduğunu görürüz. Çelik, bu açıklamaları yaparken Kur'an'ı, bilimin peşinden koşturmadığı gibi onu bilimin gölgesinde bırakacak tarzda açıklama ve yorumlardan da uzak durmuştur. Çelik, kevnî âyetlerin pozitif ilim verileriyle olan irtibatlarını; âyette geçen kelime, tabir veya âyetin lugavî mânasından hareketle gerçekleştirmiştir. Eğer âyette bu gibi açık bir karine veya işaret yoksa; o zaman herhangi bir zorlama yoruma gitmemiştir. Çelik öncelikle âyette geçen, anahtar konumunda bulunan bu kelime ve tabirlerin kavramsal çerçevesini çizmeye çalışır. Daha sonra konuya dair eğer varsa; başka tefsir ûlemalarının açıklamalarına yer verir. Ardından âyette zikredildiğini düşündüğü konunun, modern bilimlerde nasıl ele alındığını işler. Çelik tefsirinde gerek gördüğü durumlarda, kevnî âyetlerin yorumunda irtibat kurduğu lugavî, astronomi, biyoloji, jeoloji, zooloji, sosyoloji, psikoloji, fizik, kimya, coğrafya gibi modern ilim dallarının verilerinden sıklıkla istifade eder.

Günümüzde yazıyla kaleme alınmış eserlerin yanında fotoğraflar, şekilli grafikler, rakamsal değerler ve çeşitli anketler vb. modern ilim verilerinin araçları arasında sayılmaktadır. Daha çok ansiklopedilerde ve ders kitaplarında görmeye alışık olduğumuz fotoğraf ve şekilli grafiklere vb. şimdilerde Kur'an tefsirlerinde de rastlamaktayız. Eski tefsirlerde karşılaşmadığımız bu durum, günümüzde giderek yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Çelik, tefsirinde özellikle astronomi ile irtibatlandırdığı âyetleri, günümüz astro-fizik ve modern kozmoloji anlayışına göre yorumlarken, genellikle konuya ilişkin fotoğraf ya da şekilli bir grafiği de tefsirine koyarak; âyete dair getirdiği teorik-bilimsel yorumu, pratik diyebileceğimiz kanıt niteliğinde olan fotoğraflarla da desteklemiştir. Böylelikle Çelik, adeta âyetin yorumunda kullandığı bilimsel bilgi, teori ve nazariyelerin, şimdi ve gelecekte iki kere iki dört eder mahiyetteki bir kesinlikle, güvenirlilik ve geçerliliğinin devam edeceğinin de sağlamasını yapmıştır. Bu da bize Çelik'in bilimsel tefsir yaparken Kur'an âyetlerinin yorumunda kesinliği ispatlanmış, bilimsel hakikatleri esas aldığını göstermektedir. Örneğin günümüzde, dünyanın güneş etrafında döndüğü bilimsel yönden kesin olarak ispatlanmış ve artık bu, herkes tarafından da bilinen ilmî bir

hakikattir. Bu hakikat gelecekte teknolojik imkânların artması ya da pozitif ilimlerin daha da ilerlemesiyle değişiklik arz edecek bir bilgi değildir. Yeni gelişmelerle, olsa olsa bu konuya dair ancak daha dakik ölçümlere ulaşılabilir. Çelik'in tefsirinde, bu gibi bilimsel yönden kesinlik arz eden bilgilerle Kur'an âyetlerini yorumlaması, ona âyetlerin mahiyetini daha iyi açıklama imkânı sağlamasının yanında tefsirine güvenirlilikte kazandırmıştır.

Çelik'in tefsirinde önemle durduğu bir diğer husus Kur'an-ı Kerim'de kullanılan kelime ve tabirlerdir. Ona göre Kur'an'ı Kerim'de kullanılan bu kelime ve tabirler rastgele seçilmiş değildir. 14 asır evvel herhangi bir bilimsel keşfin tam olarak yapılmadığı bir dönemde Kur'an'da seçilen bu kelime ve tabirlerin bilimle olan uyumunu Kur'an'ın ilmî i'câzı olarak değerlendirir. İşte Kur'an'ın bu yönü onun Allah kelamı olduğununda açık bir delildir.

Çelik'in tefsirinde âyetlerin bilimsel yorumlarında zaman zaman kesinlik ifade etmeyen bir ifade tarzı kullandığını görürüz. Çelik bu ifade tarzıyla yaptığı bilimsel yorumun âyetin nihaî mânası olmadığını bilakis âyetin mâna zenginliklerinden birine işaret ettiğini de ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Rabbimizden bize okunmak, anlaşılmak ve yaşanmak için gönderilen son ilahî mesaj Kur'an-ı Kerim'in her çağdaki insana hitap etmesi onun mu'ciz bir kelam olduğunu göstermektedir. Bilgi çağı olarak nitelendirilen içinde yaşadığımız bu çağın dili ise bilimdir. Bir müfessirin yaşadığı çağdaki ilmî, fikri ve bilimsel gelişmelere kayıtsız kalması olası bir durum değildir. Dolayısıyla Kur'an'ın kurallarına uygun, doğru bir şekilde yapılan bilimsel tefsiri, âyetlerin günümüzde daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel. ez-Zühd, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420.

Akbaş, Ahmet. "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri*". Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C. 7, S. 15 (2016): 75-93.

Anabritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 12, Ana Yayıncılık ve Encyclopedia Brıtannıca, Inc. 2004.

Anabritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 17, Ana Yayıncılık ve Encyclopedia Brıtannıca, Inc. 2004.

Ateş, Abdurrahman. "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi.* C. 2, S. 1 (2002): 117-141.

Ateş, Avnullah Enes. "Kur'an'da İnsanların Yaratılışı Meselesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C. 15, S. 30 (2016): 353-369.

Atik, M. Kemal. vd. *İslamî Kavramlar*. Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997.

Ayyıldız, Muhammet ve Mustafa Sağlam. "En-Nesefî'nin En-Neml Sûresi Tefsirinde Geçen Hz. Süleyman İle İlgili Rivayetlerin İsrâiliyat Açısından Değerlendirilmesi". *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 17 (2022): 1-25.

Babaî, Ali Ekber. "Kuran'ın Bilimsel / İlmi Tefsir Ekolü". *Misbah.* S. 16 (2020): 137-170

Baysal, Sıddık. "Mahiyeti, İmkân ve Sınırlılıkları Açısından Bilimsel Tefsir". *Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER).* C. 3, S. 2 (2019): 226-266.

Bilim ve Yaşam Ansiklopedisi, Biyoloji+Tıp. C. 1, Gelişim yayınları, 1976.

Bukaılle, Maurıce. *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim.* çev. Suat Yıldırım. İzmir: Töv Yayınları.

Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, C. 3, Meydan Yayınevi.

Cerrahoğlu*,* İsmail. *Tefsir Usûlü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Çakmak, Enver. vd. *Anadolu İmam Hatip Lisesi, İslam Kültür Medeniyeti*, Ankara: Korza Yayıncılık, 2023.

Çelebi,Hint.https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%87%D9%86%D8%AF_%D8%B4%D9%84%D8%A8%D9%8A [05.10.2024].

Çelik, Ömer. *Hakkın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, 5 Cilt. Erkam Yayınları: İstanbul, 2020.

_____. "*Tek Kaynak İki Irmak Kur'andan Teknolojik Yansımalar*". İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2009.

Çelik, Ömer. Mülakat: Nurhan Karaca. İstanbul, 23 Eylül 2024.

Demir, Şehmus. "Bilimsel Tefsirin Arka Planı". *Din Bilim ilişkisi: Tefsir Sempozyumu 23-24 Kasım 2018.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, (2019): 61-84.

_____. "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar* (2010): 401-424.

Demirci, Kürşat. "Burç". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 6/421.

Demirci, Kürşat. "Hayvan". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/81.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü,* 53 bs. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016.

Duman, Zeki. *Kur'an-ı Kerim ve Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi*, İzmir: Nil Yayınları, 1991.

Ebû Ubeyd. Fedâilü'l-Kur'ân, Dımeşk, Dâru İbn Kesîr, 1415, 97

Ekinci, Abdurrahim. "Kur'an'da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri". *GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT*. C. 2, S. 2 (2021): 113-130.

Ekinci, Kutbettin. "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu". *Bilimname.* C. 2019, S. 37 (2019): 169-190.

el-Bâr, Muhammed Ali. *Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı.* çev. Abdülvahhab Öztürk. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1991.

Gezer, Süleyman. *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

Göktaş, Serkan. "Kur'an'ın Bilimsel Î'câzı". *Batman Akademi Dergisi.* C. 6, S. 1 (2022): 19-27.

Gördük, Y. Emre. "İlk İnsan Nesli Nasıl Devam Etti? Ensest İlişki İddiası Üzerine Eleştirel Bir Analiz". *Usul İslam Araştırmaları*. S. 29 (2018): 67-96.

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 15, Görsel Yayınlar, 1985.

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 5, Görsel Yayınlar, 1985.

Gül, Ahmet. "Dağın Öteki Yüzü: Sûfî Tefsirde Dağ Metaforu". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C. 11, S. 25, (2020): 512-532.

Güllüce, Veysel. "Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi". *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar*, *İlim Yayma Vakfı.* İstanbul (2010): 377-401.

_____. "*Bilimsel Tefsirde Usûl"*, Erzurum: Akif Yayınevi, 2007.

Güneş, Abdülbaki. "Kur'an'da Kevnî Âyetler". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* S. 2 (1998): 202-210.

Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.

İlhan, Mehmet. "Kuran'da Peygamberin Görev ve Özellikleri". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* C. 13, S. 3, (2015): 87-118.

Gazzâlî, İmam. *İḥyâ'ü ʿulûmi'd-dîn*, çev. Sıtkı Gülle. İstanbul: Huzur Yayınları, 1998.

Kavşut, M. Sait. "Kur'ân'da İnsanın Yaratılış Aşamaları Te'vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. C. 4, S. 7 (2012): 289-301.

Kaya, Mehmet. "Bilimsel Tefsir ve Değişim". *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi.* C. 3, S. 5 (2016): 195-223.

Kırca, Celal. *Hayatın İçinde Hayatla Birlikte Kur'an-ı Anlama Sorunlar ve Yöntemler,* İstanbul: Marifet yayınları, 2010.

_____. "*Kur'an ve Bilim*". 3 bs. Ankara: Fecr Yayın, 2023.

_____. "*Kur'an-ı Kerim ve Modern Bilimle*r". 2 bs. İstanbul: Marifet Yayınları, 1982.

_____. "*Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*". İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.

_____. "İlmî Tefsir Ekolünün Problemleri". *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu.* Samsun (1989): 193-198.

Kubat, Mehmet. “Kur’ân’ın Öğretisi ve Modern Bilimin Verileri Işığında “Düz Dünya Teorisi”nin Tartışılması”. *Mesned ilahiyat Araştırma Dergisi.* C. 10, S. 2 (2019): 321-32.

Ma‘mer b. Râşid, *el-Câmi,* thk. Habiburrahman el-A‘zamî, Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1403, 11/255

Öz, Ahmet. *Kur’an-ı Anlamada Bağlam*, 1bs. İstanbul: Hikmetevi Yayınları,2016.

Şelebi, Hint. *et-Tefsiru’l-ilmî li’l-Kur’ani’l-Kerim beyne’n- nazariyyât ve’t-tatbik,* Tunus: Matbaatu Tunus, 1985.

Şen, Ercan. *Bilimsel Tefsiri Yeniden Düşünmek*, 1bs. Bursa: Emin Yayınları, 2021.

Şimşek, M. Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*, 10 bs. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2011.

_____. “*Yaratılış Olayı”*, İstanbul: Beyan Yayınları,1998.

Tağıyev, Kövser. “Bilimselci Tefsirin Oluşum ve Gelişim Süreci”, *Din Araştırmaları Jurnali.* 2018. S. 1 (Azerbaycan: Azerbaycan İlahiyat, 2018): 172.

Temizkan, Abdullah. “Bilimsel Tefsire Farklı Bir Yaklaşım: Zağlûl Neccâr Örneği”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi.* C. 10, S. 1 (2018): 39-67.

Tirmizî, Muhammed b. ʿÎsâ b. Sevre b. Mûsa b. ed-Ḍahhâk. *el-Câmiʿu’l-kebîr Sünenü’t-Tirmizî*. thk. Beşşâr ʿAvvâd Maʿrûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ġarbi’l-İslâmî, 1998.

Yavuz, Ö. Faruk. “Gazâlî ve İlmi Tefsir”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C. 31, S. 31 (2011): 39-59.

Yavuz, Yusuf Şevki ve Abdurrahman Çetin. “Âyet”. *DİA.* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/243.

Yeniçeri, Celâl. *Uzay ve Varlık Âyetleri Tefsiri İslâm Açısından Kâinat ve İmkânları*, İstanbul: Kampanya Kitapları, 2017.

Yerinde, Adem ve Rıdvan Durak. “Kur'ân Dili ile Bilim Dilinin Kesişme Noktasında Gökyüzüne Dair Âyetlerin Yorumu”. *Universal Journal of Theology*. C. 7, S. 2 (2022): 127-152.

Yurt, M. Emin. “Bilimsel Tefsirin Mahiyeti Üzerine”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* S. 17 (2019): 103-142.

Çelik, Ömer. https://avesis.marmara.edu.tr/omer.celik/yayinlar?themeId=1 [13.12.2023].

https://avesis.marmara.edu.tr/omer.celik/yayinlar/ [10.9.2024].

https://www.kuranvemeali.com/nur-suresi/45-ayeti-meali [01.04.2024].

https://www.kuranvemeali.com/taha-suresi/53-ayeti-meali [01.04.2024].

https://www.kuranvemeali.com/fatir-suresi/11-ayeti-tefsiri [23.04.2024].

https://www.kuranvemeali.com/mumin-suresi/67-ayeti-tefsiri [23.04.2024].

https://www.kuranvemeali.com/enam-suresi/2-ayeti-tefsiri [24.04.2024].

https://www.kuranvemeali.com/enam-suresi/2-ayeti-tefsiri [24.04.2024].

https://www.kuranvemeali.com/saffat-suresi/11-ayeti-tefsiri [27.04.2024].

https://www.kuranvemeali.com/zumer-suresi/6-ayeti-tefsiri [02/06/2024].

https://www.kuranvemeali.com/hac-suresi/5-ayeti-tefsiri [12/07/2024].

https://www.kuranvemeali.com/enam-suresi/125-ayeti-tefsiri [26/07/2024].

https://www.kuranvemeali.com/nahl-suresi/68-ayeti-tefsiri[10/09/2024].

https://www.kuranvemeali.com/neml-suresi/17-ayeti-tefsiri [21/09/2024].

https://www.kuranvemeali.com/neml-suresi/16-ayeti-tefsiri [21/09/2024].

https://www.kuranvemeali.com/mulk-suresi/30-ayeti-tefsiri [31/07/2024].

https://www.kuranvemeali.com/tefsir_bul?sure=fussilet&ayet=12&meal=&kelime=[08.03.2024].

ÖZGEÇMİŞ

Nurhan KARACA

A. EĞİTİM

Tezsiz Yüksek Lisans: İZÜ, Temel İslam Bilimleri, 2019, İstanbul

Tezli Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı Tefsir Bölümü, 2024, İstanbul

Lisans: Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 2012, Kayseri

B. MESLEKİ DENEYİM

2013 yılından itibaren MEB'de öğretmen olarak görev yapmaktadır.

C. İLGİ ALANLARI: İslamî İlimler